

JAAK PEEBO

EESTI KEELE
MUUTKONNAD

EESTI KEELE
MUUTKONNAD

JAAK PEEBO

EESTI KEELE
MUUTKONNAD

Toimetaja

Tiiu Erelt

© Jaak Peebo, 1997

Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda
Tiigi 78, EE 2400 Tartu
Tellimus nr. 219

EESSÕNA

Väljaandes esitatakse praegu kehtivate normingute kohane deklinatsioon- ja konjugatsioonisüsteem.

Sõnade käänd- ja pöördkondadeks rühmitamine lähtub Elmar Muugi põhimõtetest. Tema klassifikatsioon on üldiselt kasutusel olnud mitu viimast aastakümnet ja ilmselt tõestanud oma kõlblikkust eesti keele õpetamisel emakeelena. Samavõrd kasutatavad võiksid olla ka mitmed muud süsteemid (vt nt J. V. Veski, P. Alvre, T.-R. Viitso, Ü. Viksi jt sellealaseid töid). Sõnade morfoloogilise klassifitseerimise alused on tänapäeva tasemel läbi töötanud Ülle Viks. Nende põhimõtete tundmine on siinse õppevahendi kasutajale eelteadmisenä hädavajalik. Ü. Viks on oma teoses "Väike vormisõnastik, II. Sõnastik ja lisad" (ilmunud Tallinnas 1992) kättesaadavaks teinud sõnade loendid muuttüüpide kaupa. Need tüübiload moodustavad selle väljaande põhimaterjali. Kasutatud on ka paljude teiste autorite töid, millest annab ülevaate kirjanduse loetelu. Selles esitatud uurimusi tuleb võtta kui soovitatavat kirjandust, mille läbitöötamine aitab mitmekülgselt mõista eesti sõnade muutmise seotud probleeme, selgitada mitmete seikade põhjusti ja detaile.

Õppevahendi kasutaja peab korralikult tundma muutuvate sõnade morfofonoloogilist ja morfoloogilist struktuuri. Ta peab oskama iseloomustada sõna tüve: valdama sõnade rühmitamist ühe- ja kahtüvelisteks, oskama määrata tüve silpide arvu ja tüvevoakaali, kirjeldada tüve varieerumise kõiki variante. Tal peab olema täielik ülevaade astmevaheldussüsteemist, selle kõigest avaldumisi viisidest. Astmevahelduse mõiste on siin kasutusel tema traditsioonilises mahus, haarates niihästi klusiilide ja s-i laadivahelduse kui ka vältevahelduse, mida uuemas kirjanduses on nimetatud aktendi või painu vahelduseks. Siin kasutatud morfoloogilise klassifikatsiooni piires toimivad laadivaheldus ja vältevaheldus nii võrd analoogiliselt, et nende esitamine põhimõtteliselt ühe nähtusena on otstarbekohane.

Et morfoloogilise tüübi kirjeldamine ja määramine sõna algvormi põhjal ei ole eesti keeles tihti võimalik, on ka siin nagu enamikus varasemates grammatikates lähtutud kahest vormist: peale nominatiivi peetakse keelekasutajale iseenesest tuntuks ka ainsuse genitiivi, peale *da*-infinitiivi ka kindla kõneviisi oleviku 1. pööret, nagu see eesti keelt emakeelena valdaja puhul harilikult ongi. Niisugune käsitusviis võimaldab tüübi määramisel kasutada osa otsestest, morfoloogilistest tunnustest, nimelt neid, mis avalduvad tüve varieerumisena nominatiivis ja genitiivis, infinitiivis ja preesensis. Kõige olulisemad neist on astmevaheldusmuutused, niihästi astmevahelduse tüüp kui ka astme (tüvevariandi) paiknemine vormistikus. Ühtlasi võimaldab see ühendada samadesse põhitüüpidesse laadi- ja vältevahelduslikud sõnad, kuivõrd nende muutmine muude morfoloogiliste tunnuste pooldest on analoogiline.

Selle õppevahendi normatiivne alus on 1976. aasta "Õigekeelsussõnaraamat" Hiljem toimunud normingumuutustest ja soovistest on arvesse võetud õigekeelsuskomisjoni otsuseid (avaldatud brošüüris "Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused" (Tallinn, Valgus, 1985), Emakeele Seltsi keeleteimkonna soovitusi aastatest 1993–1997 (avaldatud Keeles ja Kirjanduses) ja Eesti Keele Instituudis valmiva õigekeelsussõnaraamatute järglase, normatiivse eesti keele sõnaraamatu käsikirja materjale. Viimaste kasutamise võimaluse eest olen tänulik sõnaraamatu koostajatele.

Käesolev väljaanne on mõeldud õppevahendiks tänapäeva eesti keele kursuse juurde Tartu Ülikoolis.

Eesti keele morfoloogia põhjalikem teaduslik käsitus on esitatud 1995. aastal ilmunud "Eesti keele grammatika" I osas. Selle õppevahendi koostamist ja trüki avaldamist on oma grandiga toetanud Eesti Teadusfond.

Elvas 10. märtsil 1997

Jaak Peebo

SISUKORD

Sissejuhatus	11
Morfoloogilise klassifitseerimise eesmärgid	11
Klassifitseerimise aluseks olevad tunnused	14
Seosed vormide vahel	20
 KÄÄNDKONNAD	27
Üldjaotus	27
I KÄÄNDKOND	31
põhitüüp <i>puu</i>	32
põhitüüp <i>koi</i>	34
II KÄÄNDKOND	36
põhitüüp <i>pesa</i>	37
<i>nimi</i> -alltüüp	40
<i>seminar</i> -alltüüp	41
põhitüüp <i>akvaarium</i>	43
III KÄÄNDKOND	46
põhitüüp <i>tubli</i>	47
<i>kõne</i> -alltüüp	49
<i>lauljanna</i> -alltüüp	50
IV KÄÄNDKOND	50
põhitüüp <i>aasta</i>	53
<i>number</i> -alltüüp	55
<i>raudne</i> -alltüüp	58
<i>õpik</i> -alltüüp	59
põhitüüp <i>habe</i>	61
V KÄÄNDKOND	62
põhitüüp <i>soolane</i>	64
<i>vaene</i> -alltüüp	66
<i>vastastikune</i> -alltüüp	67
põhitüüp <i>oluline</i>	69
põhitüüp <i>tööline</i>	71
<i>rahvalikkus</i> -alltüüp	75

VI KÄÄNDKOND.....	76
I alaliik.....	77
põhitüüp <i>sepp</i>	79
<i>kontsert-alltüüp</i>	84
põhitüüp <i>rida</i>	86
põhitüüp <i>jõud</i>	88
põhitüüp <i>sõber</i>	90
<i>padi-alltüüp</i>	92
põhitüüp <i>lugemik</i>	93
<i>ohtlik-alltüüp</i>	95
II alaliik.....	97
põhitüüp <i>keel</i>	98
põhitüüp <i>uus</i>	100
<i>vars-alltüüp</i>	101
<i>küüs-alltüüp</i>	101
põhitüüp <i>käsi</i>	102
VII KÄÄNDKOND.....	106
põhitüüp <i>hammas</i>	107
põhitüüp <i>hoolas</i>	109
põhitüüp <i>mõte</i>	111
põhitüüp <i>liige</i>	113
põhitüüp <i>tütar</i>	115
NOOMENITÜÜBID.....	117
PÖÖRDKONNAD.....	119
Üldjaotus.....	119
I PÖÖRDKOND.....	121
põhitüüp <i>võima</i>	124
II PÖÖRDKOND.....	127
põhitüüp <i>elama</i>	129
<i>siblima-alltüüp</i>	129
<i>muutuma-alltüüp</i>	130
<i>kirjutama-alltüüp</i>	130
<i>esitlema-alltüüp</i>	131
<i>näitlikustama-alltüüp</i>	131
põhitüüp <i>tegelema</i>	133

põhitüüp <i>tulema</i>	135
<i>käsitleva</i> -alltüüp.....	135
III PÖÖRDKOND	138
I alaliik	139
põhitüüp <i>õppima</i>	139
<i>rääkima</i> -alltüüp.....	139
<i>lugema</i> -alltüüp	143
II alaliik	146
põhitüüp <i>saatma</i>	146
põhitüüp <i>murdma</i>	148
põhitüüp <i>seisma</i>	150
põhitüüp <i>laulma</i>	152
IV PÖÖRDKOND	153
põhitüüp <i>hakkama</i>	154
<i>aitama</i> -alltüüp	154
<i>lendama</i> -alltüüp	155
põhitüüp <i>õmblema</i>	157
<i>vestlema</i> -alltüüp	158
<i>vaidlema</i> -alltüüp	159
VERBITÜÜBID.....	161
KIRJANDUST	162
LÜHENDEID.....	164

SISSEJUHATUS

MORFOLOOGILISE KLASSIFITSEERIMISE EESMÄRGID

Morfoloogiasüsteemi kirjeldus peab andma täieliku ülevaate vormiõpetuslikult muutuvate sõnade struktuurist: leksikaalsetest morfeemidest e tüvedest ja grammatilistest morfeemidest e morfoloogilistest formatiividest, s.o tunnustest ja lõppudest. Need morfoloogiasüsteemi põhiüksused võivad varieeruda. Ühe ja sama sõna tüvi võib eri grammatilistes vormides esineda mitmel fonoloogilisel kujul, nt *õpik* ~ *õpiku*, *puu* ~ *pu/i/d*, *saba* ~ *sappa*, *soolane* ~ *šoolase* ~ *soolas/t*, *sepp* ~ *sepa* ~ *seppa* ~ *sepp'i*, *uus* ~ *uue* ~ *uut* ~ *uude*, *padi* ~ *padja* ~ *patja* ~ *patj'u* ~ *padj'u/l*, *luge/ma* ~ *loe/me*, *kat/ma* ~ *katt'a* ~ *kata/vad* ~ *kae/takse*. (Morfeemide eraldamiseks üksteisest on siin ja edaspidi kasutatud kaldkriipsu selgetel analüüsijuhtumitel, ülakoma siis, kui morfeemide olemus või piir on mitmeti seletatav, aga ka siis, kui see piir läheb ortograafias ühe tähega märgitava geminaadi keskelt.) Mitme allomorfina võivad avalduda ka grammatilised morfeemid, nagu osastava lõpp *puu/d* ~ *se/da* ~ *aasta/t*, sisseütleva lõpp *su/hu* ~ *raamatu/sse* ~ *keel/de*, de-mitmuse tunnus *jala/d* ~ *jalga/de* ~ *aasta/te/l*, imperfekti tunnus *kirjuta/si/n* ~ *vaata/s* ~ *jooks/is* ~ *teg/i*, da-infinitiivi tunnus *õppi/da* ~ *seis/ta* ~ *vallatel/la* ~ *pan/na* ~ *sur/ra* ~ *süü/a* ~ *murd'a* jne. Morfoloogiasüsteemi kirjeldus peab esile tooma kõik võimalikud morfeemide variandid, nende omavahelised seosed.

Morfoloogiasüsteemi kirjeldus peab andma ülevaate ka selle süsteemi funktsioneerimisest, st iga sõna iga vormi moodustamisest ja analüüsimisest. Ta peab näitama, kuidas paikneb iga tüvevariant kogu vormistiku ulatuses, st missugusest tüvevariandist missugune vorm moodustatakse. Peab selguma, missugust grammatilist allomorfi missuguse sõna ja missuguse vormi puhul kasutatakse.

Kogu selle informatsiooni esitamiseks on mitmeid teid. Selleks võib kasutada sõnastikku, kus iga muutuva sõna juures on antud kõik tema vormid. Niisuguse morfoloogiasõnastiku koostamine ja kasutamine on ebaökoonoomne ja tülikas, täielikul kujul isegi võimatu. Selline sõnastik ei saa anda mingit juhendit uute, pidevalt

tarvitusele tulevate sõnade kohta. Tema maht oleks väga suur, eriti eesti keele taoliste vormirikaste keelte puhul (muutuvatel sõnadel on eesti keeles keskmiselt 33 vormi). Praktilise keelekasutuse seisukohalt ei ole see moodus üldse rakendatav, sest ei ole võimalik suhelda pidevalt sõnastikku kasutades.

Informatsiooni võib anda ka reeglistik, mis iseloomustab sõnade morfoloogiat mingi alg- või lähtevormi fonoloogilise kuju alusel. Sel juhul pole sõnastikku vaja. Niisugune reeglistik võimaldab töödelda ka uudissõnu ja on praktilises keelekasutuses mõõdapääsmatu. Kahjuks ei ole sõnade fonoloogilises kujus alati niisuguseid tunnuseid, mille alusel ühtesid või teisi reegleid oleks võimalik eksimatult rakendada. Seepärast toob reeglite järgi vormide moodustamine kaasa vigu.

Kõige ökonoomsem ja ülevaatlikum moodus morfoloogia kirjeldamiseks on sõnade jagamine morfoloogilisteks klassideks — tüüpideks ja muutkondadeks: osa informatsiooni antakse klassifikatsiooni vahendusel, osa reeglite kaudu. Klassifikatsioon peab kajastama sõnade neid morfoloogilisi omadusi, mida ei saa või ei ole otstarbekas anda reeglite kaudu. Selleks et morfoloogia-kirjeldus oleks võimalikult lihtne, ökonoomne ja ülevaatlik, on vaja leida mõistlik tasakaal informatsiooni jaotamiseks reeglite, klassifikatsiooni ja üksiksõnade (erandite) vahel.

Eesti keele vormimoodustust kirjeldab süsteemselt Ülle Viksi “Väike vormisõnastik”. Selles on ühendatud morfoloogiasõnastik ja reeglistik e grammatika koos klassifikatsiooniga, mis võimaldab eesti keele vormiõpetuse esitada suhteliselt täielikul ja ka ülevaatlikul kujul. Käesolevas õppevahendis on vormisõnastiku materjale kasutatud olulisel määral.

Muutuvaid sõnu võib klassifitseerida väga mitmel viisil. Sellepärast peab klassifikatsiooni looja kõigepealt selgitama, kuidas seda teha. Esmajoones tuleb lähtuda klassifikatsiooni eesmärgist, sellest, milleks teda kavatsetakse kasutada, mis otstarbel ta luuakse. Seni on sõnu morfoloogia alusel klassifitseeritud peamiselt kahel otstarbel — õigekeelsussõnaraamatute ning grammatikate koostamiseks. Nii ühel kui teisel juhul püütakse ühte tüüpi koondada üht moodi, samade reeglite järgi muutuvad sõnad ning eri tüüpidesse eraldada erinevalt muutuvad sõnad. Tüübikuuluvuse identifitseerimise teed on aga kummalgi juhul erinevad ning see on mõnevõrra mõju avaldanud ka tüüpide koosseisule.

Õigekeelsussõnaraamatutes on aegade jooksul kasutatud mitmeid klassifikatsioone. On olnud detailseid tüübigruppe väga suure

tüüpsõnade arvuga. Niisugune klassifikatsioon ei ole ülevaatlik, ta ei sobi grammatikaõpikutesse. Põhimõtteliselt on sõnaraamatus kasutatavad kõik tüübistikud, milles erinevalt muutuvad sõnad on paigutatud eri tüüpidesse. Niisugusel juhul on tüüpsõna analoogial moodustatavad kõigi vastavasse tüüpi kuuluvate sõnade kõik vormid. Õige tüüpsõna leitakse seejuures numbri järgi või ka mõnel muul viisil. Seetõttu piisab liigitusaluseks ainult morfoloogilistest tunnustest (grammatilistest formatiividest ja muutustest sõna tüves). Muidugi saab ka sõnaraamatu tüübistik olla rohkem või vähem ökonoomne. Siingi taotletakse tüüpide arvu vähendamist: ei ole otstarbekas samade reeglite järgi muutuvaid sõnu jagada mitme tüübi vahel. Samuti ei ole ökonoomne esitada eraldi tüübina üksikuid erandlikke sõnu või väikesi erandrühmi. Nende vormistik antakse tavaliselt üksiksõnade kaupa.

Grammatika jaoks loodav klassifikatsioon peab paratamatult lähtuma mõnevõrra teistsugustest põhimõtetest. Siin ei saa tüübi identifitseerimiseks kasutada tüübinumbrit. Praktilist väärtust grammatikaõpiku seisukohalt ei ole ka sellel, kui sõna tüübikuu-luvus tehakse kindlaks tema muutevormide võrdlemise teel tüüp-sõnade muutevormidega. Esiteks oleks see keeruline ja aeganõudev protseduur: tuleks moodustada mitmeid vorme ja neid kõrvutada paljude tüüpsõnade vastavate vormidega. Teiseks eeldaks see sõna õigete vormide moodustamise oskust. Tüüpsõna otsimine oleks sel juhul praktilise keelekasutuse jaoks mõttetu.

Sellepärast tuleb grammatikaõpiku tüüp sageli leida morfoloogia seisukohalt kaudsel teel. Sel puhul ei saa tüüpi kuuluvate sõnade kirjeldamiseks kasutada ainult morfoloogilisi tunnuseid, vaid tuleb arvestada ka mitmesuguseid väliseid, formaalseid, tavaliselt keele fonoloogiatasandile kuuluvaid tunnuseid. Fonoloogilised tunnused, nagu silpide arv, värde, tüve häälikuline koosseis, on keele morfoloogilise tasandiga tihedalt seotud: sõna muutmise sõltub suurel määral tüve fonoloogilistest iseärasustest. Ranget vastavust siin siiski ei ole: ühesuguse fonoloogilise struktuuriga sõnad võivad ka erinevalt muutuda (vrd nt *rida rea* ja *kida kida*; *käsi käe kätt* ja *säsi säsi säsi*; *tase taseme taset* ja *raseda rasedat* ja *vise viske viset*; *praadima praeb* ja *kraadima kraadib*; *taguma taob* ja *jaguma jagub*; *siduma seob* ja *liduma lidub*). Seega põhjustab tüüpide määramine fonoloogiliste tunnuste järgi paratamatult eksimusi, mille arvu saab oluliselt vähendada, kui lähtuda mitte ühest, vaid mitmest vormist, lisades sellega tüübi määramise juhistesse ka mõningaid morfoloogilisi

tunnuseid. Kui lugeda näiteks käändsõna nimetav ja omastav kääne ning pöörd sõna *da*-infinitiiv ja isikulise tegumoe kindla kõneviisi oleviku 1. pööre iseenesest teada olevateks ning konstrueerida tüübimääramisreeglid nendest lähtudes, väheneb vigade arv oluliselt.

Hoolimata teatavast hulgast paratamatutest vigadest tüübi määramisel, on fonoloogiliste tunnuste määramisalusena kasutamine grammatika jaoks nähtavasti siiski möödapääsmatu tee. Niisuguse mooduse kaudu valesse tüüpi sattuvaid sõnu tuleb kirjeldada kui erandeid.

KLASSIFITSEERIMISE ALUSEKS OLEVAD TUNNUSED

Kõigi muutuvate sõnade kõigi vormide võrdlemise teel on välja selgitatud **morfoloogilised tunnused**, mille poolest sõnad üksteisest erinevad. Need on kõigepealt kaheksa:

- A. Erinevused morfoloogilistes formatiivides.
- B. Erinevused tüvemuutustes.

A. Eri sõnadel ja nende rühmadel võivad samades vormides olla **erinevad morfoloogilised formatiivid** – tunnused, lõpud (suures eesti keele grammatikas ja eesti keele käsiraamatus nimetatakse kõiki grammatilisi morfeeme tunnusteks, eristamata tunnuseid ja lõppe). Näiteks võib ainsuse osastava lõpp olla *-da*, *-d*, *-t* või hoopis puududa (*se/da*, *maa/d*, *raamatu/t*, *jalga*), *de*-mitmuse tunnus võib olla *-de* või *-te* (*seppa/de*, *keel/te*). Isikulise tegumoe kindla kõneviisi lihtmineviku tunnust ainsuse 3. pöördes esindavad eri verbid kolm allomorfi — *luge/s* ~ *laul/is* ~ *pan/i*, umbisikulise tegumoe tunnust kindla kõneviisi oleviku jaatavas kuus morfeemivarianti — *ela/ta/kse* ~ *saa/da/kse* ~ *löö/a/kse* ~ *tul/la/kse* ~ *pan/na/kse* ~ *sur/ra/kse*, *tud*-partitsiibi tunnus esineb kahel kujul — *kirjuta/tud* ~ *söö/dud* jne. Arvestades kõiki erinevusi tunnustes ning nende kombineerumist eri sõnades, jagunevad noomenid ja verbid paljudeks rühmadeks, nende seas mitmeid ühekaheksäsilisi rühmi, mida ökonoomse klassifitseerimise puhul tuleb käsitleda eranditena (nt *olema* vormiga *on*, *laskma* rööpsete imperfektivormidega *lasin*, *lasid*, *lasi*, *lasime*, *lasite*, *lasid*).

käsitleda eranditena (nt *olema* vormiga *on*, *laskma* rööpsete imperfektivormidega *lasin*, *lasid*, *lasi*, *lasime*, *lasite*, *lasid*).

B. Tüvem muutusi on kaht põhilist laadi:

I. Mitteastmevahelduslikud muutused.

II. Astmevahelduslikud muutused.

I. Mitteastmevahelduslike muutusi tüves nimetatakse (mõnevõrra tinglikult) **tüvevahelduseks**. See puudutab peamiselt tüve lõpul olevaid häälikuid, st häälikuid, millele liituvad morfoloogilised formatiivid. Tüvevahelduse ühe tüübi puudumise või esinemise alusel jagunevad sõnad kahte rühma:

1) ühetüvelised sõnad, mille kõik vormid moodustatakse vokaaltüvest (nt *hapu hapu hapu/t hapu/sse hapu/de hapu/sid hapu/desse*; *rida rea rida rea/sse e ritta rida/de ridu e rida/sid rida/desse*; *maga/ma magada maga/n magasin maganud maga/takse : maga/tud ; luge/ma luge/da loe/n : luge/sin luge/nud : loe/takse : loe/tud*);

2) kahetüvelised sõnad, mille osa vorme on vokaaltüvelised, osa konsonanttüvelised (nt *keele keele/sse, aga keel/t keel/de keel/te keel/tesse*; *tütre tütre/sse tütre/id tütre/isse, aga tütar tütar/t tütar/de tütar/desse*; *tule/ma tule/ksin tule/vat, aga tul/nud tul/la; murra/n murra/vad murra/ksin, aga murd/nud murd/vat*).

Kahetüvelised sõnad omakorda muutuvad tüvevahelduse seisukohalt erinevalt: kõikidel ei ole konsonanttüvelised (või vastavalt vokaaltüvelised) ühed ja samad vormid (vrd nt *tul/d* ja *tule/de*, aga *tütar/t* ja *tütar/de*; *laul/ma*, aga *õmble/ma*; *naer/dakse*, *kõnel/dakse*, aga *saade/takse*). Konsonant- ja vokaaltüve paigutumise järgi vormistikus jagunevad kahetüvelised sõnad omakorda mitmesse rühma. On muidki tüvevahelduse (tüve lõpuhäälikute muutumise) tüüpe, mida morfoloogilisel klassifitseerimisel on otstarbekas arvestada, nt *ne* vaheldumine *se*-ga (*soolane soolase*), *me* lisandumine (*liige liikme*) jm.

II. Astmevahelduslike tüvemutuste esinemise või mitteesinemise järgi jagunevad muutuvad sõnad

1) astmevahelduseta ja

2) astmevahelduslikeks sõnadeks.

Astmevaheldus avaldub sõna tüves väga mitmel eri kujul — klusii- li kaona, asendumisena homorgaanse häälikuga, naaberhäälikuga

assimileerumisena, ülipika (raskepainulise, III-vältelise) rõhulise silbi asendumisena pika (kergepainulise, II-vältelise) silbiga. Kõik need muutused on kirjeldatavad astmevaheldusreeglitega: saab ilma olulisemate eksimusteta ennustada, kuidas muutub teatava fonoloogilise ehitusega tugevaastmeline tüvi üleminekul nõrka astmesse. Sellepärast ei ole sõnade rühmitamisel tüüpidesse põhjust arvestada eraldi kõiki tüve astmevaheldusmuutusi. See teeks tüüpide arvu asjatult suureks ja klassifikatsiooni ebaülevaatlikuks. Astmevahelduslike tüvemuutuste liiki tuleb aga sõnade morfoloogilisel klassifitseerimisel arvestada seetõttu, et tüve fonoloogiline struktuur ei võimalda alati otsustada, kas tüvi on astmevahelduslik või mitte. Üht ja sama tüüpi foneemikoosseisuga tüved võivad olla astmevahelduslikud (*rida rea, põdeda põeb, ehtida ehib, märkida märgib*) või astmevahelduseta (*ida : ida, tõdeda : tõdeb, kehtida : kehtib, kerkida kerkib*). Isegi täpselt sama tüve võidakse muuta astmevahelduse seisukohalt kahel viisil, nagu *haududa haub ~ haudub, tekkida tekib ~ tekkib*.

Samuti ei ole astmevaheldusliku tüve fonoloogilise ehituse põhjal alati võimalik otsustada, kas ta on laadi- või vältevahelduslik (*kurb kurva, aga verb verbi, sundima sunnib, aga sondima sondib; praadima praeb, aga kraadima kraadib; püüelda : püüdleb, aga suudelda : suudleb*).

Selle tõttu, et astmevahelduse liik on muutunud sõna individuaalseks morfoloogiliseks omaduseks, tuleb teda arvestada ka morfoloogilisel klassifitseerimisel. Selle alusel jagunevad astmevahelduslikud sõnad

- a) laadivahelduslikeks ja
- b) vältevahelduslikeks.

Üldjoontes kokku võetuna jagunevad sõnad **astmevahelduslike tüvemuutuste** alusel kolme rühma:

- 1) astmevahelduseta,
- 2) laadivahelduslikud,
- 3) vältevahelduslikud.

Nendele lisanduvad mõned erandlike astmevaheldusnähtustega sõnad, nagu *tegema, nägema, jätma, võtma* jt, mille muutused ei allu üldistele reeglitele.

Astmevaheldus kätkeb veel üht morfoloogilist tunnust, mille poolest sõnad üksteisest erinevad. Nimelt ei paikne tugeva- ja nõrgaastmelised tüvevariandid kõikidel astmevahelduslikel sõnadel

vormistikus ühtmoodi. **Tüve tugeva ja nõrga astme paiknemine vormistikus** kui morfoloogiline tunnus rühmitab astmevahelduslikud sõnad alaliikidesse: teatud muutevormid on üht tüüpi sõnadel alati samas astmes, teist tüüpi sõnadel aga vastupidises astmes (vrd nt *kett keti ketti* — *mõte mõtte mõtet*, *kurb kurva kurba* — *turvas turba* : *turvast, õppida õpin* — *hüpata* : *hüppan, kaduda kaob* — *kaevata kaebab*).

Kui ka tugeva ja nõrga astme paiknemist vormistikus arvestada kui üldist, kõikide (ka astmevahelduseta) sõnade rühmitusalusena kasutatavat tunnust, saadakse järgmine üldjooneline jaotus.

Suurima rühma moodustavad astmevahelduseta sõnad. Küllalt suur on ka nõrgeneva tüvega (noomenitel nimetav ja osastav kääne tugevas, omastav nõrgas astmes; verbidel *da*-infinitiiv ja *nud*-partitsiip tugevas, kindla kõneviisi olevik nõrgas astmes) ja tugevneva tüvega (noomenitel nimetav ja osastav nõrgas, omastav tugevas astmes; verbidel *da*-infinitiiv ja *nud*-partitsiip nõrgas, kindla kõneviisi olevik tugevas astmes) sõnade arv. Muud sõnarühmad on väikesed, esindavad süsteemipäratuid astmevaheldusnähtusi või niisuguseid tüvemuutusi, mis ainult sarnanevad mõnevõrra astmevaheldusega, ei kuulu aga selle nähtuse raamidesse ei oma päritolu ega süsteemi poolest (nt *käima käinud*, *tooma tuuakse*).

Kõike eelnevat kokku võttes selgub, et sõnad rühmituvad tüüpi-
desse nelja morfoloogilise tunnuse alusel. Need on

- 1) erinevused morfoloogilistes formatiivides;
- 2) erinevused tüvevahelduses;
- 3) erinevused astmevahelduslike tüvemuutuste liigis;
- 4) erinevused tüvevariandi paiknemises vormistikus.

Igaüks nimetatud tunnustest jagab sõnad klassideks, mis omavahel ei kattu. Lõplik klassifikatsioon peab koondama samadesse tüüpi-
desse sõnad, mis muutuvad analoogiliselt kõigi nelja tunnuse alusel, ja lahutama eri tüüpidesse sõnad, mis muutuvad erinevalt kas või üheainsa tunnuse poolest (vt ka: Ü. Viks, Väike vormisõnastik, I. Sissejuhatus ja grammatika, Tallinn 1992, lk 37).

Niisuguste tunnuste alusel on võimalik luua noomenite ja verbide täielikku morfoloogilist klassifikatsiooni, mille kasutamisega õigekeelsussõnaraamatutes ja automaatsõnastikes ei peaks kaasnema mingeid raskusi. Et kõik tüübid on loodud ja määratavad otseste, morfoloogiliste tunnuste alusel, arvestamata kaudseid, fonoloogiatasandi tunnuseid, siis ei ole sellises klassifikatsioonis sõna tüübikuuluvust tema väliskuju järgi võimalik määrata. See-

tõttu vajab see klassifikatsioon grammatikates kasutamiseks ko-handamist. Fonoloogiliste tunnuste poolest ei sobi mõni sõna tüüpi, kuhu ta morfoloogiliselt kuulub. Ta tuleb ümber paigutada tüüpi, millesse ta sobib oma häälikulise struktuuri poolest, kuigi sellega suureneb paratamatult erandite arv.

Näiteks kuuluvad nimisõnad *au* ja *nõu* oma ühesilbilise diftongilise tüvega fonoloogiliste tunnuste poolest tüüpi *koi*, kuid on ainsuse osastavas lõputa, käändudes seega nagu *pesa*-tüüpi kahe-silbilised sõnad. Verbid *kaema*, *treima* ja *täima* on morfoloogiliste tunnuste alusel *elama*-tüübis, kuid ühe fonoloogilise põhitun-nuse — silpide arvu järgi kuuluvad nad ühesilbiliste verbide hulka. Tõsi, ühesilbiliste sõnade hulgas muutuvad nad erandlikult, kuid eranditena tuleks nad meelde jätta ka *elama*-tüüpi paigutamise kor-ral, sest neid tuleks märkida kui fonoloogiliselt sinna kuulumatuid.

Eri probleem on tüüpide edasine rühmitamine, nende koonda-mine käändkondadeks ja pöördkondadeks. Sel puhul oleneb palju juba puhtmetoodilistest kaalutlustest, missuguste tunnuste alusel muutkonnakuuluvus määratakse.

Grammatikates on tüübi ja muutkonna määramiseks morfoloo-giliste tunnuste kõrval kasutatud morfoloogia seisukohalt kaudseid **fonoloogilisi tunnuseid**. Need on välja selgitatud eri morfo-loogilistesse tüüpidesse kuuluvate sõnade fonoloogilist struktuuri võrreldes. Eesti muutuvate sõnade morfoloogia sõltub tugevasti fonoloogiast: käänamise ja pööramise iseärasused olenevad hääli-kulisest struktuurist. Kuigi see sõltuvus ei ole absoluutne ning fo-noloogiatasandi tunnuste alusel loodud morfoloogiatüübid sisal-davad paratamatult ebatäpsusi ning vigu, on see siiski nähtavasti ainuke vastuvõetav moodus, kuidas sõnade muuttüüpe gram-matikas määrata.

Järgnevas on sõnade jaotamisel tüüpidesse ja muutkondadesse arvesse võetud niihästi morfoloogilisi kui ka fonoloogilisi tun-nuseid. Morfoloogilistest tunnustest saab kasutada neid, mis kir-jeldavad muutusi sõna tüves, sest et määramisel lähtume mitte ühest, vaid enamasti kahest vormist.

1. **Astmevahelduslike tüvemuutuste** esinemise järgi jagune-vad sõnad astmevahelduseta (I–V käändkond, I ja II pöördkond) ning astmevahelduslikeks sõnadeks (VI ja VII käändkond, III ja IV pöördkond). Tüve laadi- või vältevahelduslikkus on oluline tun-nus tüüpide ja alltüüpide piiristamisel.

2. **Tüve tugeva ja nõrga astme paiknemist vormistikus** ar-vestatakse astmevahelduslike sõnade jagamisel VI ja VII käänd-

konna ning III ja IV pöördkonna vahel. VI käändkonnas on noomenid, mille nimetav ja osastav kääne on tugevas, omastav nõrgas astmes. VII käändkonna noomenitel on nõrgaastmeline nimetav ja osastav ning tugevaastmeline omastav. III pöördkonnas on verbid, mille *da*-infinitiiv on tugevas, indikatiivi preesens nõrgas astmes; IV pöördkonnas on nõrgas astmes *da*-infinitiiv, tugevas preesens. Mõnel juhul on tüübi kirjeldamisel ja määramisel otstarbekas arvesse võtta tüvevahelduse tüüpi: väljapoole astmevahelduse piire jäävaid tüve varieerumise viise ja tüvevariantide paiknemist vormistikus.

Neile morfoloogiatasandi tunnustele lisatakse tüübikirjelduses tavaliselt kolm fonoloogilist tunnust.

3. **Tüve silpide arvu** järgi jagunevad astmevahelduseta sõnad mitmeks erinevalt muutuvaks rühmaks. Astmevahelduseta noomenitel on tüve silpide arv oluline tunnus nelja esimese käändkonna määramisel, tüüpide eristamisel tuleb seda tunnust arvestada ka V ja VI käändkonnas. Astmevahelduseta verbid jagunevad silpide arvu järgi kahte rühma: ühesilbilisteks, mis kuuluvad I, ja enam kui ühesilbilisteks, mis on paigutatud II pöördkonda. Silpide arvust lähtutakse ka II pöördkonna tüüpide ja alltüüpide piire tõmmates.

4. **Sõnavälde** on tunnus, mida on kasutatud peamiselt II–V käändkonna noomenite ning II pöördkonna verbide kirjeldamisel, nende rühmitamisel alltüüpidesse.

5. Mitmel juhul on morfoloogiliselt eri viisil käituvaid sõnarühmi võimalik iseloomustada ning määrata **tüve lõpuhäälikute** kaudu, olgu nendeks siis mingid konkreetsed üksikhäälikud või häälikuühendid. Näiteks saab III käändkonna *kõne*-tüüpi sõnu II käändkonna *pesa*-tüüpi sõnadest eristada ainult selle järgi, et *kõne*-tüüpi sõnad lõpevad *e*-ga, *pesa*-tüüpi sõnad muu vokaaliga. II pöördkonnas moodustavad eri tüübi sellised verbid, mille tüvi lõpeb häälikuühendiga *-ele-*. Ka astmevahelduslike sõnade mitmed põhitüübid on eristatavad tüve lõpuhääliku kaudu.

Siin märgitud viit tunnust võib rakendada mitmes järjestuses, mille tulemusena saadakse erinevad klassifikatsioonid. Missugune järjestus on otstarbekaim, andes kõige ökonoomsema ja ülevaatlikuma tüüpide ja muutkondade süsteemi, on esmajoones metoodika küsimus.

SEOSED VORMIDE VAHEL

Kõikidel vormistikku kuuluvatel vormidel ei ole ühesugust kaalu ei klassifitseerimise ega ka vormistiku moodustamise seisukohalt. Muutmiserinevused ilmnevad juba väikeses arvus kindlates vormides.

Kogu vormistikus valitsevad suhteliselt kindlad kõiki tüüpe haaravad seosed. On välja selgitatud vormid, mille alusel alati või enamasti moodustatakse teisi vorme selgelt formuleeritavate reeglite järgi. Samuti on teada, missuguseid vorme harilikult või ka ainult mõnes tüübis ei saa moodustada teistele vormidele toetudes. Sellepärast ei esitata tüüpsõnade kogu vormistikku ei õigekeelsussõnaraamatutes ega ka grammatikates. Ökonoomsem ja otstarbekam on esitada põhi- ja peavormid ning lähtuda nendest ülejäänud vormide moodustamisel.

Põhivormideks nimetatakse niisuguseid vorme, mille järgi enamikus tüüpides on võimalik moodustada kõik muud vormid.

Peavormid on vormid, mida kas üldse või ka ainult mõnes tüübis ei saa moodustada mingi põhivormi järgi.

Noomeni põhikäänded

Noomeni vormistiku moodustamisel on põhivormidena järjekindlalt rakendatavad ainsuse omastav ja mitmuse omastav

Ainsuse omastava alusel moodustatakse

a) *sse*-lõpuline ainsuse sisseütlev ja kõik ainsuse käänded alates seesütlevast: omastava vormile (tüvele) liidetakse vastava käände lõpp, nt *udu/sse*, *mere/s*, *apelsini/st*, *presiidiumi/le*, *lapsiku/l*, *kaatri/lt*, *hommiku/ni*, *vee/na*, *poja/ta*, *pandla/ga*;

b) mitmuse nimetav: ainsuse omastavale liidetakse mitmuse tunnus *-d*, nt *hamba/d*, *rea/d*, *katuse/d*.

Mitmuse omastava järgi moodsustatakse kõik *de*-mitmuse käänded alates sisseütlevast: mitmuse tunnusele liidetakse vastava käände lõpp, nt *seemne/te/sse*, *küünal/de/s*, *hüljes/te/st*, *suur/te/le*, *istmikku/de/l*, *välja/de/lt*, *voogu/de/ni*, *jõge/de/na*, *intressi/de/ta*, *õun/te/ga* e *õuna/de/ga*.

Lisaks võimalusele moodustada teisi käändeid põhikäanete järgi on noomeni vormistikus veel muid arvestamist vääri vaid seoseid, mis ei ole küll nii üldised ja lisareegliteta rakendatavad.

Mitmuse osastava vormist lähtumine on enamasti möödapääsmatu *i*-mitmuse käanete moodustamisel alates sisseütlevast.

Sõnadel, mille mitmuse osastav on diftongiline (moodustatud aglutinatiivselt mitmuse tunnuse *i* ja käändelõpu *d* vokaaltüvele liitmisega), saadakse *i*-mitmuse käanded järjekindlalt *d*-lõpu asendamise teel vastava käände lõpuga, nt *haige/i/d* > *haige/i/sse*, *sipelga/i/d* > *sipelga/i/s*, *jüngre/i/d* > *jüngre/i/st*, *porise/i/d* > *porise/i/le*, *herne/i/d* > *herne/i/l*, *õõnsa/i/d* > *õõnsa/i/lt*, *säilme/i/d* > *säilme/i/ks*.

Ka nendel noomenitel, mille mitmuse osastav on lõputa, saadakse sellest *i*-mitmuse tüve lõpuvokaal (mida võib vaadelda ka mitmuse tunnusena), millele liidetakse käändelõpud, nt *kivi* > *kive* > *kive/l*, *kõva* > *kõvu* > *kõvu/st*, *oluline* > *olulisi* > *olulisi/st*, *sama* > *samu* > *samu/lt*, *oma* > *omi* > *omi/le*, *seminar* > *seminare* > *seminare/s*. Nõrgeneva astmevaheldusega sõnadel tuleb seejuures arvestada tüve astme muutumise reeglit: tugevaastmeline mitmuse osastava tüvi muutub *i*-mitmuse sisseütlevast alates nõrgaastmeliseks, nt *ränk* > *ränki* > *rängi/sse*, *rind* > *rindu* > *rinnu/s*, *soe* > *sooje* > *sooje/st*, *sõber* > *sõpru* > *sõbru/le*, *keel* > *keeli* > *keeli/l*, *ametnik* > *ametnikke* > *ametnike/lt*.

Vajaduse tõttu arvestada mitmeid lisareegleid ning erandühmi mitmuse osastavast *i*-mitmuse käanete moodustamisel, aga ka selle tõttu, et paljudest sõnast *i*-mitmust ei saa moodustada, ei ole mitmuse osastavat peetud põhikäändena võrdväärseks omastavaga.

Ainsuse osastaval on enamikus noomenitüüpides reeglipärane seos mitmuse omastavaga. *t*-lõpulise ainsuse osastavaga sõnadel on mitmuse omastavas tunnus *te*, nt *loengu/t* > *loengu/te*, *kiivri/t* > *kiivri/te*, *redeli/t* > *redeli/te*, *harjutus/t* > *harjutus/te*, *noor/t* > *noor/te*. *d*-lõpulise ja lõputa ainsuse osastavaga sõnade mitmuse tunnus on *de*, nt *puu/d* > *puu/de*, *armee/d* > *armee/de*, *sõna* > *sõna/de*, *metsa* > *metsa/de*, *habemikku* > *habemikku/de*. Paljudes tüüpides moodustatakse ainsuse osastav ja mitmuse omastav samast tüvevariandist. Need seosed ei ole siiski üldised. On kõrvalekaldu misi tervetes tüüpides, nt *tubli/t*, aga *tubli/de*; *tütar/t*, aga *tütar/de*; *liige/t*, aga *liikme/te*; *tul/d*, aga *tule/de*.

Seosed noomeni käanete vahel võib kokku võtta järgmisse skeemi, kus paksu joonega nool märgib järjekindlat tuletamist põhikäändest, kitsajooneline nool juhuslikumat, vähem üldist seost.

Ainsus		<i>de</i> -mitmus		<i>i</i> -mitmus
Nominatiiv		Nominatiiv		
Genitiiv		Genitiiv		
Partitiiv		Partitiiv	←	
Illatiiv	←	Illatiiv	←	Illatiiv ←
Inessiiv	←	Inessiiv	←	Inessiiv ←
Elatiiv	←	Elatiiv	←	Elatiiv ←
Allatiiv	←	Allatiiv	←	Allatiiv ←
Adessiiv	←	Adessiiv	←	Adessiiv ←
Ablatiiv	←	Ablatiiv	←	Ablatiiv ←
Translatiiv	←	Translatiiv	←	Translatiiv ←
Terminatiiv	←	Terminatiiv	←	
Essiiv	←	Essiiv	←	
Abessiiv	←	Abessiiv	←	
Komitatiiv	←	Komitatiiv	←	

Noomeni peakäänded

Lisaks põhikäänetele ei saa mingi teise käände alusel alati moodustada järgmisi käändeid:

ainsuse nimetavat, mis on sõna algvorm;

ainsuse osastavat;

ainsuse sisseütleva vorme peale *sse*-lõpuliste;

mitmuse osastavat;

mitmuse sisseütlevat kõigist sõnadest (see kääne on vajalik ka informatsiooniks *i*-mitmuse esinemise võimalikkuse või selle puudumise kohta vastavast sõnast).

Neid käändeid koos põhikäänete ainsuse ja mitmuse omastavaga nimetatakse peakääneteks. Tüüpsõna peakäänete tundmisest piisab kõigi vastavasse tüüpi kuuluvate noomenite kõigi käänete moodustamiseks.

Verbi põhivormid

Verbivormistiku moodustamisel on põhivormidena rakendatud *ma*-infinitiivi (seda vormi on viimasel ajal nimetatud ka supiiniks), *da*-infinitiivi, isikulise tegumoe kindla kõneviisi oleviku 1. pööret ja *tud*-partitsiipi.

***ma*-infinitiivi** alusel moodustatakse

a) *ma*-infinitiivi käändevormid; infinitiivi tunnusele lisatakse vastava käände lõpp, nt *aita/ma/s*, *harvene/ma/s*, *hoid/ma/s*, *kaits/ma/st*, *kütti/ma/st*, *näita/ma/ks*, *põlga/ma/ks*, *sure/ma/ks*, *söö/ma/ta*, *tege/ma/ta*, *vaidle/ma/ta*;

b) *si-* ~ *s-* ~ *is*-tunnuseline imperfekt; *ma*-infinitiivi tunnus asendatakse imperfekti tunnusega, *si*-variandile liitub pöördelõpp, nt *eskorti/si/n*, *julge/si/n*, *juurdle/si/d*, *koge/si/d*, *kõlba/s*, *loopi/s*, *lüps/is*, *marssi/s*, *pet/si/me*, *piinle/si/me*, *praadi/si/te*, *pürgi/si/te*, *tükki/si/d*, *vooga/si/d*;

c) kaudne kõneviis; *ma*-infinitiivi tunnus asendatakse kaudse kõneviisi tunnusega *-vat*, nt *kaeba/vat*, *nuhtle/vat*, *ole/vat*, *rääki/vat*, *sütti/vat*, *veen/vat*;

d) *v*-partitsiip; *ma*-infinitiivi tunnus asendatakse partitsiibi tunnusega *-v* (*-e/v*) ~ *-va*, nt *agiteeri/v*, *haudu/v*, *huuga/v*, *joo/v*, *keerle/v*, *makse/v*, *mähki/v*, *naere/v*, *püüd/va*, *sidu/va/st*, *tap/va/le*, *tõus/va/ks*.

***da*-infinitiivi** alusel moodustatakse

a) *des*-gerundiiv; *da*-infinitiivi lõpul olev *a* asendatakse *e*-ga ja lisatakse *s*, nt *juu/e/s*, *kand'e/s*, *kast'e/s*, *kiidel/de/s*, *kisku/de/s*, *kuul/de/s*, *käi/e/s*, *maits/te/s*, *oia/te/s*, *rüüba/te/s*, *sur/re/s*;

b) *nud*-partitsiip; *da*-infinitiivi tunnus asendatakse partitsiibi tunnusega *-nud*, nt *hõigel/nud*, *koli/nud*, *ol/nud*, *paisa/nud*, *pes/nud*, *põla/nud*, *sundi/nud*, *teesel/nud*, *tõus/nud*, *usutle/nud*, *hüüd/nud*, *murd/nud*, *mõist/nud*, *nõud/nud*, *sead/nud*, *sööst/nud*, *väit/nud*. Ortograafiliselt asendab tunnus *-nud* mõnedes verbides ka *da*-infinitiivi lõpus oleva ühendi *ta* või *pa*, nt *at/nud*, *jät/nud*, *kat/nud*, *lõp/nud*, *nut/nud*, *pet/nud*, *tap/nud*, *ut/nud*. *nud*-partitsiipi saab omakorda kasutada põhivormina personaali tingiva ja kaudse kõneviisi sünteetiliste perfektivormide moodustamisel. Seejuures asendatakse *nud*-partitsiibi *d*-element vastavalt tingiva või kaudse kõneviisi tunnusega, kusjuures tingiva kõneviisi tunnusele võib liituda ka pöördelõpp, nt *joonu/ksi/n* ~ *joo/nu/ks*, *joo/nu/vat*;

koli/nu/ksi/d ~ koli/nu/ks, koli/nu/vat; logel/nu/ks ~ logele/nu/ks, logel/nu/vat ~ logele/nu/vat; ol/nu/ksi/me ~ ol/nu/ks, ol/nu/vat; pühki/nu/ksi/te ~ pühki/nu/ks, pühki/nu/vat; naer/nu/ksi/d ~ naer/nu/ks, naer/nu/vat;

c) personaali käskiva kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööre ja kõik mitmuse pöörded; *da*-infinitiivi tunnus asendatakse käskiva kõneviisi tunnusega *-gu ~ -ku, -ge ~ -ke*. Seejuures valitseb *da*-infinitiivi ja imperatiivi tunnuste vahel järgmine seos:

-da asendatakse *gu-*, *ge-ga*, nt *juurel/da — juurel/gu, juurel/ge; pida/da — pida/gu, pida/ge; uju/da — uju/gu, uju/ge; veen/da — veen/gu, veen/ge; viljel/da — viljel/gu, viljel/ge; võimel/da — võimel/gu, võimel/ge; üteld/da ~ öeld/da — üteld/gu ~ öeld/gu, üteld/ge ~ öeld/ge;*

-ta asendatakse *ku-*, *ke-ga*, nt *ala/ta — ala/ku, ala/ke; hülja/ta — hülja/ku, hülja/ke; kõbla/ta — kõbla/ku, kõbla/ke; maks/ta — maks/ku, maks/ke; naas/ta — naas/ku, naas/ke; pes/ta — pes/ku, pes/ke; seis/ta — seis/ku, seis/ke;*

-la, -ra, -na asendatakse *gu-*, *ge-ga*, nt *arutel/la — arutel/gu, arutel/ge; pan/na — pan/gu, pan/ge; sur/ra — sur/gu, sur/ge.*

a-tunnuselise *da*-infinitiiviga verbidest ei saa käskivat kõneviisi reeglipäraselt moodustada: tunnust võib asendada niihästi *-gu, -ge* kui ka *-ku, -ke*, olenevalt tüve lõpuhäälikust, lisaks sellele võib olla erinevusi ka *da*-infinitiivi ja imperatiivi tüvedes, nt *juu/a — joo/gu, joo/ge; käi/a — käi/gu, käi/ge; süü/a — söö/gu, söö/ge; teh/a — teh/ku, teh/ke.*

Verbitüüpides, kus *da*-infinitiivi lõpul olev *a* on seletatav niihästi infinitiivi tunnuseks kui ka tüve lõppu kuuluva häälikuna, asendub *a* *ku-*, *ke-ga*, sest selle ees on helitu konsonant, nt *läita — läit/ku, läit/ke; sõuda — sõud/ku, sõud/ke; säästa — sääst/ku, sääst/ke; teada — tead/ku, tead/ke; toota — toot/ku, toot/ke.*

Kui infinitiivivormi lõpul on *tta* või *ppa*, kaob tunnuse *-ku* või *-ke* liitumisel kirja pildis teine *t* või *p* konsonantühendi õige-kirjareegli alusel, nt *kütta — küt/ku, küt/ke; matta — mat/ku, mat/ke; tappa — tap/ku, tap/ke.*

Isikulise tegumoe kindla kõneviisi oleviku 1. pöörde alusel moodustatakse

a) oleviku muud pöörded; 1. pöörde lõpp asendatakse vastava pöörde lõpuga, nt *kargle/d, koge/d, korda/d, loo/b, läida/b, lükka/b, mõnule/me, mõõna/me, naase/me, olele/te, pöörle/te, sörgi/te, tao/vad, tunne/vad, vintskle/vad;*

b) personaali tingiva kõneviisi olevik; põhivormi tüvele lisatakse konditsionaali tunnus *-ksi-* ~ *-ks*, millest esimesele liitub veel pöördelõpp, nt *anu/ksi/n* ~ *anu/ks*, *riidle/ksi/d* ~ *riidle/ks*, *taha/ks*, *usuk/si/me* ~ *usu/ks*, *vii/ksi/te* ~ *vii/ks*, *värba/ksi/d* ~ *värba/ks*;

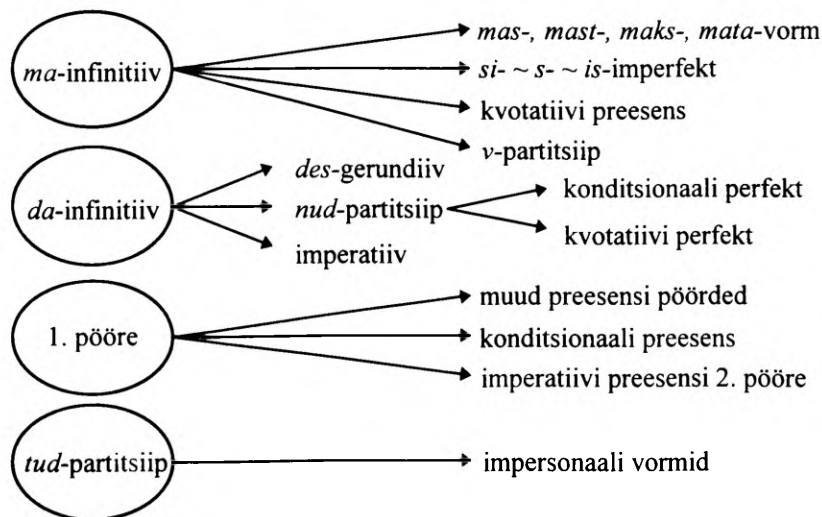
c) personaali käskiva kõneviisi oleviku ainsuse 2. pööre, mis kujutab endast põhivormi puhast tüve, nt *nuhtle*, *püri* ~ *pürgi*, *sööda*, *tõmba*, *tõrele*.

tud-partitsiibi alusel moodustatakse impersonaal tunnusega *-ta-* ~ *-da-*, *-t-* ~ *-d-*, lisades sellele omakorda aja või kõneviisi tunnuse. Seejuures valitseb *tud*-partitsiibi ja impersonaali tunnuste vahel järgmine seos:

-tud asendatakse *ta-* ~ *t-*ga, nt *marineeri/ta/kse*, *aseta/ta/kse*, *ava/t/i*, *joos/t/i*, *kehtetusta/ta/ks*, *koo/ta/ks*, *lõiga/ta/ks*, *muia/ta/gu*, *määratle/ta/gu*, *nopi/ta/gu*, *pes/ta/vat*, *pärja/ta/vat*:

-dud asendatakse *da-* ~ *d-*ga, nt *jää/d/i*, *kuul/d/i*, *kohel/d/i*, *käsi-tel/da/ks*, *küsitel/da/ks*, *liuel/da/ks*, *min/da/gu*, *rüsel/da/gu*, *võidel/da/vat*, *ütel/da/vat* ~ *öel/da/vat*.

Seoseid verbi vormide vahel võib kokku võtta järgmise skeemiga.

Verbi peavormid

Peale põhivormide ei saa mingi muu vormi järgi alati moodustada järgmisi vorme.

1. **Personaali indikatiivi imperfekti** ei saa alati moodustada *ma*-infinitiivi alusel. Nii on see kõikides tüüpides, kus imperfekti tunnuseks on *i*, aga ka mõnedes muudes erandliku muutumisega verbides, nt *hellitel/i/n*, *jõ/i/n*, *kaitse/si/d*, *maitse/si/d*, *ol/i/d*, *pan/i*, *pes/i*, *sõ/i/me*, *teg/i/te*, *tul/i/d*.

2. **nud-partitsiipi** ei saa kõikidel verbidel moodustada *da*-infinitiivi järgi, nt *joo/nud*, *loo/nud*, *löö/nud*, *näi/nud*, *poo/nud*, *tei/nud*.

3. **Impersonaali indikatiivi preesensi jaatavat vormi** ei saa alati moodustada *tud*-partitsiibi järgi, esmajoones kõigis nendes verbirühmades, kus impersonaali tunnuseks indikatiivi preesensi jaatavas vormis on *a*, nt *juu/a/kse*, *käi/a/kse*, *näh/a/kse*, *puu/a/kse*, *süü/a/kse*, *teh/a/kse*, *tuu/a/kse*, *vii/a/kse*, aga ka verbides *imetel/la/kse*, *käsitel/la/kse*, *min/na/kse*, *pan/na/kse*, *sur/ra/kse*, *tul/la/kse* jt.

Grammatikates ja sõnaraamatutes esitatakse peavormid traditsioonilises järjekorras: 1) *ma*-infinitiiv, 2) *da*-infinitiiv, 3) personaali indikatiivi preesensi 1. pööre, 4) personaali indikatiivi imperfekti 1. pööre, 5) *nud*-partitsiip, 6) impersonaali indikatiivi preesensi jaatav kõne ja 7) *tud*-partitsiip. Nendest vormidest piisab kogu verbiparadigma iseloomustamiseks, kui välja arvata väga üksikud erandvormid.

KÄÄNDKONNAD

ÜLDJAOTUS

Noomenite rühmitamisel käändkondadeks on järgnevas arvesse võetud kahte tüüpi tüve iseärasusi. Esimene neist on astmevaheldus.

Astmevaheldustunnuste alusel jagunevad noomenid kolme rühma. Neist esimesse kuuluvad astmevahelduseta sõnad, mis muude tunnuste järgi jagunevad viie esimese käändkonna vahel. Nõrgeneva astmevaheldusega (ainsuse nominatiiv tugevas, genitiiv nõrgas astmes) sõnad kuuluvad VI käändkonda, tugevneva astmevaheldusega (nominatiiv nõrgas, genitiiv tugevas astmes) sõnad moodustavad VII käändkonna.

Astmevahelduseta sõnade hulgas moodustavad teistega raskesti ühendatava rühma nn *ne*-, *s*-sõnad. Need on sõnad, mille ainsuse nominatiivi lõpul on vokaalile liitunud *-ne* või *-s*, mis genitiivis asendub *se*-ga. Niisuguse tüveiseärasusega sõnad paigutatakse V käändkonda.

Peale nende morfoloogiliste tunnuste on vaja arvesse võtta järgmisi fonoloogilisi tunnuseid.

Neist esimesena on käändkonna määramisel oluline tüve silpide arv, mille leidmist osalt tänapäeva keelekuju, osalt keeleajaloolist kujunemist silmas pidades käsitletakse loengutes.

Astmevahelduseta mitte-*ne*/*s*-sõnad jagunevad järgmiselt. 1-silbilised sõnad kuuluvad I käändkonda, 2-silbilised jagunevad II, III ja IV käändkonna vahel, 3- ja enamasilbilised kuuluvad IV käändkonda.

Teise fonoloogilise tunnusena tuleb rakendada sõnaväldet, kolmandana üksikhäälikuid sõna lõpul.

II käändkonnas on I-vätelised sõnad (v.a nominatiivis *e*-ga lõppevad). Siia kuuluvad ka pikemad võõrsõnad, mille silpide arv ja välde määratakse sõna kaasrõhuga algavates lõpusilpides.

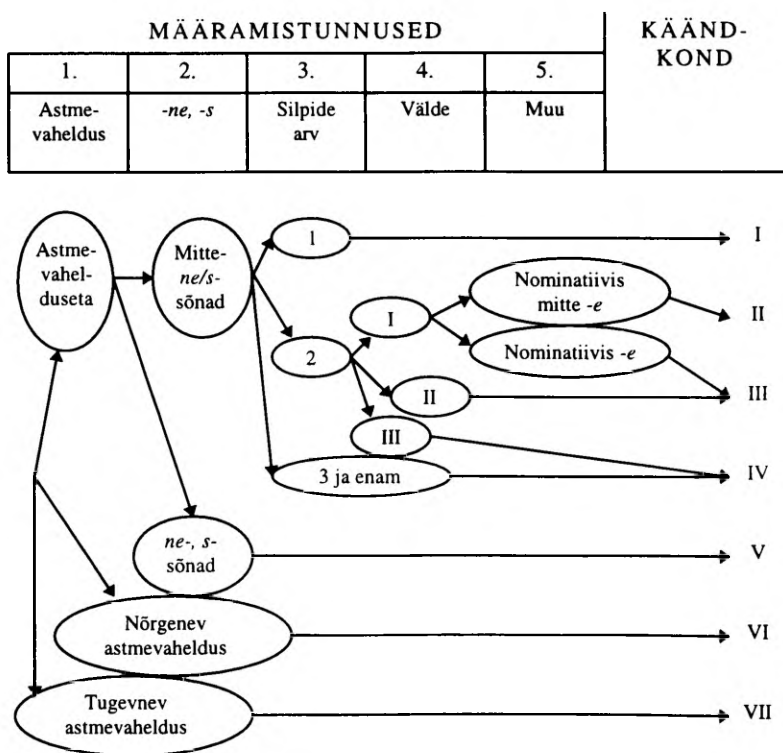
III käändkonnas on II-vätelised sõnad, lisaks nendele I-vätelised *e*-lõpulised.

IV käändkonnas on peale 3- ja enamasilbiliste ka 2-silbilised III-vätelised sõnad.

Kokkuvõttes märgitagu, et määramistunnuseid rakendatakse järgmises korras:

- 1) astmevaheldus,
- 2) *-ne*, *-s*,
- 3) silpide arv,
- 4) välde,
- 5) tüve lõpuhäälikud (peale *ne-*, *s-* se- vahelduse).

Üldjoontes võib käändkonna määramise käigu väljendada skeemi kujul.

Skeemist selle siinsel, lihtsustatud kujul, on välja jäetud II käändkonda, aga osalt II ja IV käändkonna piirialale kuuluvad

4-silbilised võõrsõnad (*seminar, akvaarium*), mille morfoloogiat vaadeldakse üksikasjaliselt II käändkonna käsitluses.

Tüüpide määramine käändkonna sees toimub mõnede täpsustavate tunnuste abil, mida kirjeldatakse iga käändkonna juures eraldi.

Igasse põhitüüpi on koondatud peamiste morfoloogiliste tunnuste osas ühte moodi käänduvad sõnad, mis mingi olulise tunnuse poolest erinevad muude tüüpide käänamisest. Et suur osa tüve varieerumist iseloomustavatest tunnustest avaldub juba nominatiivi ja genitiivi võrdlemisel või on arvesse võetud sõnade rühmitamisel käändkondadesse, on tüübi puhul olulised esmajoones erinevused grammatilistes morfeemides — mitmuse tunnustes ja käändelõppudes. Osa iseärasusi tüvemuutustes on siiski niivõrd suured, et neid on otstarbekas arvesse võtta põhitüüpide piiritlemisel. Siinses käsitluses on noomenid jagatud 24 põhitüübiks. Nende tundmine peaks õige määramise korral piisav olema tüübipäraste (mitte erandlike) käändevormide moodustamiseks.

Peale põhitüüpide kasutatakse selles ülevaates alltüüpe. Selleks võib olla kolm põhjust, mis kõik on enam või vähem seotud tüübi parema äratundmisega. Eri alltüübina on mõnel juhul esitatud sõnarühmad, mis tüve varieerumise poolest tublisti erinevad põhitüübist, kuigi see varieerumine avaldub juba ainsuse noninatiivi ja genitiivi kõrvutamisel (näiteks *number*-alltüüp põhitüübis *aasta*). Teiseks on alltüüpi kasutatud sel juhul, kui mõni põhitüüpi kuuluv, tüüpsõnaga täiesti ühte moodi käänduv sõnarühm erineb tüüpsõnast mõne olulise fonoloogilise tunnuse, näiteks silpide arvu poolest (nt *õpik*-alltüüp põhitüübis *aasta*). Kui õppija tunneb, et talle tekib määramisraskusi häälikuliselt ehituselt väga erinevate sõnade viimine ühe tüüpsõna alla, võib ta appi võtta alltüüpsõna. Kolmas põhjus alltüübi rakendamiseks on mõne eriti kriitiliseks kujunenud sõnarühma esiletõstmine. Seda on kasutatud siis, kui normingute järgi põhitüübiga ühte moodi käänduv sõnarühm on tegelikus keelepruugis oluliselt eemaldunud tüüpsõna käänamisest (nt *kontsert*-alltüüp põhitüübis *sepp*).

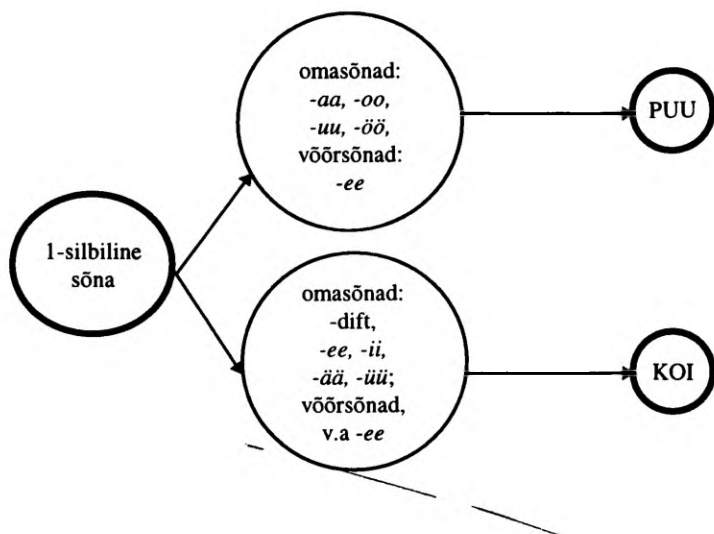
Alltüüpide esitamisel on metoodilistest kaalutlustest lähtudes kõrvale kaldutud teaduslikust süsteempärasusest. Korrektne oleks siisugune esitus, kus põhitüüp jaguneks tervikuna alltüüpideks, igaühe jaoks viimastest oma tüüpsõna. See tooks kaasa ühe, õppimise seisukohalt tarbetu, põhitüübist mitte millegi poolest esiletõstmist vääriva alltüübi lisamise iga põhitüübi piirides. Siinses esitusviisis näiteks on III käändkonnas üks morfoloogiline tüüp *tubli*. Tüüpsõna on 2-silbiline II-värteline nagu enamik selle käändkonna sõnu. Nende tüüpsõna määramine fonoloogiliste tunnuste järgi ei saa raskusi tekitada. Samasse morfoloogilisse tüüpi kuuluvad aga ka 2-silbilised I-värtelised nominatiivis *e*-ga lõppevad sõnad (*kõne*) ja *mna*-liitelised sõnad (*lauljanna*). Fonoloogiliste tunnuste erinevus võib osale õppijatest teha raskeks nende viimise *tubli*-tüübi alla. Sellel kaalutlusel on siin kasutusele võetud alltüübid *kõne* ja *lauljanna*, mis haaravad osa *tubli*-tüübist. Teaduslikult korrektne oleks ilmselt siisugune esitusviis, kus põhitüüp *tubli* jaguneks teda täielikult katvateks alltüüpideks *hapu*, *kõne* ja *lauljanna*. Põhitüüp *tubli* ja alltüüp *hapu* kattuvad täielikult niihästi morfoloogiliste kui ka fonoloogiliste tunnuste poolest, õppimise seisukohalt oleks emb-kumb nendest tüüpsõnana liigne. Nii-sugustel kaalutlustel kasutatakse siin alltüübi mõistet ainult mingi sõnarühma esiletõstmiseks põhitüübi piirides ja põhitüübi tüüpsõna täidab ka ühe alltüübi tüüpsõna funktsioone.

Käändkondi kirjeldatakse üldjoontes järgmises korras. Sissejuhatavalt on antud käändkonda kuuluvate sõnade üldine fonoloogiline iseloomustus ja tüüpideks ning alltüüpideks jagamise alused koos sellekohase skeemiga. Tüübi käsitus algab tüüpsõna peakäanetega, põhitüüpidel suurtähtedega, alltüüpidel väiketähtedega kirjutatuna, ülal ainsuse nimetav, omastav, osastav, sisseütlev, allmitmuse omastav, osastav ja sisseütlev. Peakäanetele järgneb tüüpi kuuluvate sõnade fonoloogilise struktuuri kirjeldus koos näitesõnadega. Selle järel tuleb tüübi morfoloogia üksikasjalisem vaatlus, milles peatutakse kriitilisematel käanetel, enamasti ainsuse partitiivil ja illatiivil, mitmuse genitiivil koos kogu *de*-mitmusega, mitmuse partitiivil ja *i*-mitmusel. Mõne tüübi puhul on tähelepanu juhitud ka mõne muu käände moodustamise iseärasustele. Seejuures

tõstetakse lühendiga **P** esile niisuguseid sõnu ja sõnarühmi, mille vastavas käändes on tüüpsõnal puuduvaid paralleelvorme. Lühendi **E** järel on märgitud tüüpi kuuluvad erandsõnad ja nende iseärasused selles käändes. Mitmes tüübis leidub vorme või sõnu, mille kasutus tegelikus keelepruugis on suuremal või vähemal määral eemaldunud normingutega määratust. Need on nn kriitilised keelendid ja nendele osutab lühend **KR**. Kasutusel on veel lühend **M** — märkus. Märkused annavad mitmesugust täiendavat, normatiivse morfoloogia tundmaõppimiseks vähem olulist materjali, selgitusi eri seisukohtadest ja tendentsidest keele arengus. Nendes avaldab õppevahendi koostaja oma arvamust kehtivate normingute kohta, otsib keelepruugis esinevate suundumuste põhjusi, selgitab normingu kujunemise tausta jmt. Niisugustest märkustest võiks olla kasu näiteks emakeele õpetajal, kuivõrd need aitavad anda hinnangut õpilaste eksimuste raskusele.

I KÄÄNDKOND

I käändkonda kuuluvad (pearõhust lugedes) 1-silbilise tüvega noomenid. Nende tüvi lõpeb pika vokaali või diftongiga. Enamikus on nad substantiivid (*jää, luu, tee, vöö; hai, krae, täi, või; argoo, halvaa, kanuu, revüü; epopöa, kakao*; lühendid, tähtede ja nootide nimed jm), on üksikuid adjektiive (*hea ~ hää, pai, prii, prostoi, truu*) ja üks pronoomen (*muu*). Mõnedel siia kuuluvatel diftongiga lõppevatel võõrsõnadel ei tarvitse pearõhk olla viimasel silbil (*aaloe, kardavoi, meierei, salvei*). Muutumise kõiki iseärasusi arvesse võttes peaksime siia kuuluvad sõnad jagama väga mitmesse tüüpi. Väiksemate tüüpide koondamise, ühtlasi erandite ja erandrühmade loomise teel on otstarbekas käändkonna sõnad esitada kahes põhitüübis selle järgi, missugune on nende normingukohane mitmuse partitiiv: kas selle lõpul on ainult *-sid* või nii *-id* kui ka *-sid* mõlemad. Skemaatiliselt on kujutatud I käändkonna jaotamist tüüpidesse fonoloogiliste tunnuste järgi. ÕS esitab I käändkonna sõnad tüüpide 88 *luu*, 89 *idee* ja 90 *koi* all.

Põhitüüp *puu*

PUU**PUU****PUUD****PUUSSE****PUUDE****PUID e****PUUDESSE e****PUUSID****PUISSE**

puu-tüüpi kuuluvad omasõnad (vastandatuna võõrsõnadele), mis lõpevad pika vokaaliga *aa*, *oo*, *uu* või *öö*, nagu *kuu*, *luu*, *maa*, *muu*, *soo*, *suu*, *truu*, *töö*, *vöö*, *öö*, ka lõunaeestilised *hää* ja *pää* ning nende soovitatavad diftongilised variandid *hea* ja *pea*. *puu*-tüübi järgi ei käändu mõned fonoloogiliselt ehituselt siia kuuluvad sõnad, nimelt *muu* 'Hiina pinnaühik', *paa* 'tantsusamm', *raa* (laevandus-termin), *suu* 'Prantsuse rahaühik' Käänamiselt kuuluvad nad *koi*-tüüpi sõnade hulka.

puu-tüüpi kuuluvad ka *ee*-ga lõppevad võõrsõnad, nt *abee*, *apo-gee*, *bidee*, *defilee*, *dekoltee*, *epee*, *fuajee*, *konferansjee*, *kupee*, *liv-ree*, *mošee*, *relee*, *turnee*, *varietee*.

- M** Nagu eelnevast selgub, on pika vokaaliga omasõnade jagamine *puu-* ja *koi-*tüübi vahel tinglik: erandite hulk on liiga suur, et tüüpide fonoloogilist iseloomustust usaldusväärse määramisvahendina kasutada. Teine võimalus on kummassegi tüüpi kuuluvad pika vokaaliga sõnad esitada loendina.

*puu-*tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivi lõpp on *-d* (*kuud, sood, truud, turneed*).
2. Ainsuse illatiivi lõpp on *-sse* (*karreesse, luusse, muusse, öösse*).

P Sõnadel *maa, pää, soo, suu, töö* ja *öö* on *sse*-lõpulise illatiivi kõrval ka *ha-*, *he-*, *hu-*lõpuline illatiiv: *maasse* e *maha* (loetud adverbiks), *peasse* ~ *päässe* e *pähe*, *soosse* e *sohu*, *suusse* e *suhu*, *töösse* e *töhe*, *öösse* e *öhe*.

3. *de*-mitmuse tunnus on *-de*, kusjuures *de*-mitmuse vormid on võrdväärsest normikohasest nii II- kui III-värtelisena: *luude* e *luude*, *soode* e *soode*, *ööde* e *ööde*, *portup* *eede* e *portupeede*.
4. Mitmuse partitiiv moodustatakse kas *i*-tunnuse ja *d*-lõpuga, kusjuures tüve pikk vokaal lüheneb (*häid, kuid, luid, maid, muid, päid, soid, suid, truid, töid, öid, kupeid, mošeid*), või *sid*-lõpulisena (*kuusid, soosid, truusid, töösid, epeesid, klišeesid*).

M *ee*-ga lõppevate võõrsõnade *id*-partitiivi kasutamine oleneb sõna esinemissagedusest. Loomulikud on tänapäeva keelekasutuses nt *esseid, ideid, klišeid, komiteid, mošeid, portreid, süžeid*. Harva kasutuse, aga mõnel juhul ka fonotaktilise sobimatuse tõttu tunduvad võõrastena nt *fuajeid, kanapeid, kombineid, krupjeid, portjeid*. Samal ajal on *id*-partitiiv levima hakanud mõnest muu pika vokaaliga lõppevast võõrsõnast, nagu *büroo, depoo, menüü, platoo, trikoo* jmt, mille taunimiseks ei ole põhjust. Eriti näib see tendents puudutavat pika *oo*-ga lõppevaid sõnu.

5. *i*-mitmus on enam kasutusel mõnest üksikust sõnast (*mail, muis, ideil, komiteis*). Suuremast osast sõnadest esineb see tegelikult keelekasutuses harva.

Põhitüüp *koi*

KOI	KOI	KOID	KOISSE
	KOIDE	KOISID	KOIDESSE

koi-tüüpi kuuluvad järgmised sõnarihmad:

- diftongiga lõppevad oma sõnad (*au, hai, (h)ui, kae, kai, krae, lõo, mai, nõu, pai, peo, peoleo, prei, rai, reo, tai, toi, tui, tõu, tõi, vau, viu, või, väi*);
- pika vokaaliga *ee, ii* ja *üü* lõppevad oma sõnad (*jää, kee, kii, klii, küü, lee, pee, pii, prii, püü, rüü, süü, tee, tüü*);
- pika vokaaliga *aa* ja *uu* lõppevad sõnad *raa, muu* (Hiina pinnaühik), *paa, suu* (Prantsuse rahaühik);
- diftongiga lõppevad võõrsõnad (*asalea, bei, boi, boa, duo, epopõa, gonorrõa, kakao, kauboi, konvoi, krai, lakei, levkoi, oboe, onomatopõa, prostoi, samurai, suhhoi, trio*); nende seas on sõnu, mille pearõhk ei ole tingimata viimasel silbil ja mis selle tunnuse poolest (ühesilbilised pearõhust lugedes) erinevad muudest I käändkonna sõnadest: *aaloe, eefeu, kantselei, kardavoi, meierei, papagoi, patarei, salvei, vaarao*;
- pika vokaaliga, välja arvatud *ee*, lõppevad võõrsõnad (*ampluaa, argoo, avenüü, büroo, depoo, eküü, esprii, fopaa, halvaa, kannuu, kanvaa, menüü, metroo, miljöö, partii, raguu, režii, revüü, žürii, tabloo, trikoo*); ka selles rühmas on sõnu, mille pearõhk ei ole kindlalt viimasel silbil (*intervjuu, kakaduu, kompanii, randevuu*);
- vokaaliga lõppevad nootide silpnimed *do, re, mi, fa, la, si*, (*do'ni, re'd, fa'st*);
- hääldamisel vokaaliga lõppevad nootide tähtnimed *c, d, e, g, a* (*c'st g'ni*);

- hääldamisel vokaaliga lõppevad konsonantide nimed *b, c, d, g, h, k, p, q, š, ž, t, v, w* (*b-d, k-ga, š-st*);
- vokaalide nimed *a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü* (*a-ga, õ-st*);
- hääldamisel pika vokaali või diftongiga lõppevad muude keelte tähtede nimed, nagu kreeka *μ /müü/, ν /nüü/, ξ /ksii/, π /pii/, ζ /roo/, τ /tau/, φ /fiil/, χ /hii/, ψ /psii/*; vene *у /tsee/, ч /tsee/, и /šaa/, ю /juu/, я /jaa/*; saksa *v /fau/*;
- suurtähelised lühendid, mis hääldamisel lõpevad vokaaliga, nt *LAV, TÜ, ELDP, ÜRO* (*TÜ-sse* või *TÜsse, ÜRO-st* või *ÜROst*);
- võõrnimed, mis hääldamisel lõpevad pika vokaali või diftongiga (kusjuures tunnuse või lõpu lisamisel tuleb arvestada apostroofi kasutamise reegleid): *Bordeaux, Dumas, Hugo, Ili, Joškar-Ola, Korea, Kuma, Sadko, Spree*;
- pika vokaali või diftongiga lõppevad Eesti kohanimed *Rae, Sillamäe, Mäo* jt.

koi-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivi lõpp on *-d*: *aaloed, Bordeaux'd, c'd* (noodinimena), *c-d* (tähenimena), *duod, Hugod, jääd, taid, triod, ÜRO-d, π-d, υ-d*.
- E Kahesilbilisest ühesilbiliseks lühenenud sõnad *au* ja *nõu* on lõputa ainsuse partitiiv (*kaitseb mehe au, uut eelnõu*).
2. Ainsuse illatiivi lõpp on *-sse*: *argoosse, boasse, Dumas'sse, g'sse* (noodinimena), *k-sse, krae-sse, leisse, re'sse, Zolasse, ü-sse, μ-sse, 3-sse*.
3. *de*-mitmuse tunnus on *-de*: *eefeudega, oboedel, piidest, re'des, väide, ä-del*.
4. Mitmuse partitiiv on *sid*-lõpuline: *epopöasid, fa'sid, Marseille'sid, rüüsid, viusid, τ-sid*.
5. *i*-mitmus puudub.

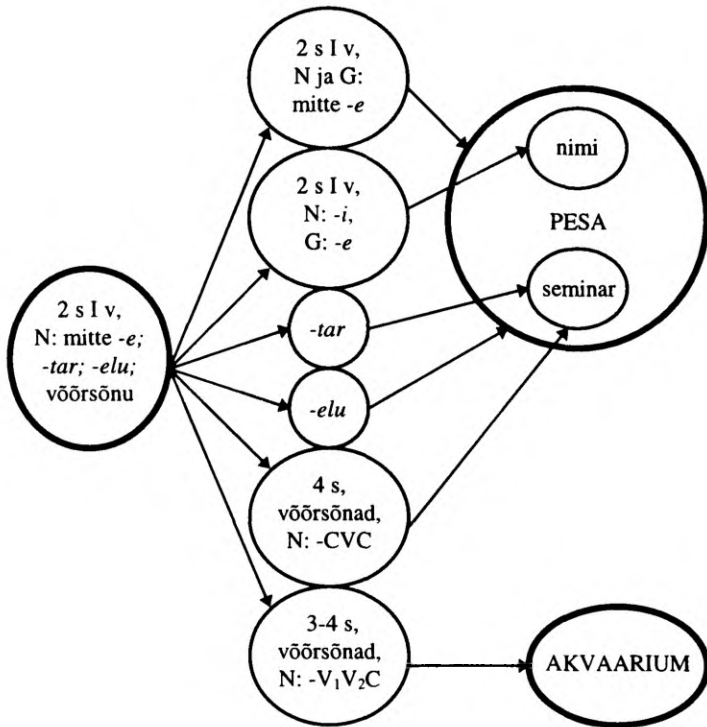
II KÄÄNDKOND

II käändkonda kuuluvad astmevahelduseta

- 2-silbilised I-värtelised noomenid, mille ainsuse nominatiivi lõpul ei ole *e* (genitiivi lõpul võib *e* olla);
- 4- või 5-silbilised võõrnoomenid, mille kaks viimast silpi on lühikesed ning algavad konsonandiga;
- olenevalt hääldamisest 3- või 4-silbilised võõrnoomenid, mille nominatiivi lõppkonsonandi ees on kirjapildis eri vokaalide ühend;
- *tar-* ja *elu-*liitelised sõnad;
- võõrnimed ja võõrsõnad, mille viimane silp on lühike ning paarõhuline ja lõpeb tähega *b, d, g, l, m, n, r, s, z, v*.

Põhiosa käändkonda kuuluvatest sõnadest on substantiivid, nende kõrval adjektiive (nt *hüva, joba, kena, kohi, kura, loru, nadi, niru, nudi, nüri, peru, püha, sula, südi, süva, tragi, tüma, vaba, vaga, vana*) ja pronomeneid (*iga, mõni, oma, sama, seesama, toosama*). On ka mõned paarissõnad (*bugi-vugi, hula-hula, kolu-kalu, kribu-krabu, plära-lära, pudi-padi, risu-räsu, suri-muri, tiri-liri*).

ÕS esitab II käändkonna sõnad seitsme tüübina: 43 *nimi*, 44 *vilu*, 45 *udu*, 46 *kõva*, 47 *saba*, 48 *pesa*, 49 *muuseum*. Põhierinevuste järgi käänamises jagunevad need sõnad kahte põhitüüpi. Metoodilistel kaalutlustel on otstarbekas kasutada ka mõnd alltüüpi (vt skeemi järgmisel lk).

Põhitüüp *pesa*

PESA	PESA	PESA	PESASSE e PESSA
	PESADE	PESASID e PESI	PESADESSE e PESISSE

pesa-tüüpi kuuluvad astmevahelduseta 2-silbilised I-värtelised noomenid, mille ainsuse nominatiivi lõpul ei ole *e*, nt *abi*, *ava*, *ema*, *hüva*, *jada*, *kidu*, *kogu*, *lasu*, *muna*, *nõva*, *oma*, *pala*, *ravi*, *salu*, *toru*, *tragi*, *udu*, *vaba*. Siia kuuluvad ka *elu*-liitelised sõnad, nagu *arutelu*, *eritelu*, *esitelu*, *keskustelu*, *käsitelu*, *loetelu*, *mõ-tiskelu*, *oleskelu*, *otsiskelu*, *usutelu*, *õnnitelu*. Sama põhitüübi järgi

käänduvad 4- ja 5-silbilised võõrnoomenid, mille kaks viimast silpi on lühikesed ning algavad konsonandiga, *tar*-liitelised sõnad ja viimase lühikese pearõhulise silbiga võõrnimed ja võõrsõnad (esitatakse siin *seminar*-alltüübina). Eri alltüüpi *nimi* on koondatud sõnad, mille ainsuse nominatiivi lõpul olev *i* asendub genitiivist alates *e*-ga.

pesa-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on lõputa (homonüümne nominatiivi ja genitiiviga).

P Pronoomeni *iga* partitiiv võib olla ka *t*-lõpuline *igat* tüübi-pärase *iga* kõrval.

M Tüübis on mitmeid sõnu peale pronoomeni *iga*, mida partitiivis kaldutakse kasutama *t*-lõpulisena, kuivõrd see on aredam, erinedes nominatiivist ja genitiivist.

Uuematel laensõnadel tundub *t*-lõpuline osastav isegi loomulikumana lõputa vormist. Lõputa ja lõpuga vormid on võrdväärased vähemalt sõnadest *bugi-vugi*, *homo*, *hula-hula*, *lego*, *logo*, *midi*, *mini*, *sumo* jmt. Tõsiseks veaks ei tuleks *t*-lõpuliselt vorme pidada ka mõnest varasemast laenust.

P Pärisnimedest peab *t*-lõpulist partitiivi paralleelselt lõputa vormiga õigeks ka kirjakeele norming: *Ave* e *Avet*, *Jüri* e *Jürit*, *Laansalu* e *Laansalut*, *Tõnu* e *Tõnut*.

M Kohanimede puhul on ÕS-i norming kõikuv. Osa nendest on normitud käänduma üldnimega kokkulangevalt lõputa partitiiviga, nagu *küla*-põhisõnaga *Alaküla*, *Aruküla*, *Laoküla*, *Meriküla*, samuti *Kaug-Ida*, teistel on partitiiv *t*-lõpuline, nt *Alatskivit*, *Haapsalut*, *Irut*, *Jaagurahut*, *Kiviõlit*, *Kurepalut*, *Ninat*, *Palut* jpt.

2. Ainsuse illatiiv on enamikust sõnadest kasutusel ainult *sse*-lõpulisena, nt *ehasse*, *ilasse*, *kajasse*, *kohasse*, *mõlasse*, *mädasse*, *mõgasse*, *rahasse*, *sägasse*, *tolasse*, *vihasse* jne.

- P** Paljudel sõnadel on *sse-lõpulise* kõrval kasutusel ka *gemi-naatillatiiv*, nt *abisse* e *appi*, *ajusse* e *ajju*, *elusse* e *ellu*, *harusse* e *harru*, *hädasse* e *hätta*, *idasse* e *itta*, *mälusse* e *mällu*, *ojasse* e *ojja*, *palusse* e *pallu*, *rabasse* e *rappa*, *talusse* e *tallu*, *udusse* e *uttu*, *võsasse* e *võssa*. Norming jätab geminaatillatiivi sobivuse keelekasutaja otsustada. See ole-neb esmajoones teksti selguse nõudest.
- E** Sõnast *kodu* on *kuhu*-küsimusele vastav illatiiv *koju*. Inessii-vis on kasutusel paralleelvormid *kodus* e *kodu* ja elatiivis *kodust* e *kodunt* e *kottu*.
3. *de*-mitmus moodustatakse tunnusega *-de* (*alade*, *huvidesse*, *juhades*, *keradest*, *lisadele*, *marudel*, *nirudelt*, *onudeks*, *plaguden*, *runodena*, *sulideta*, *tädidega*).
4. Mitmuse partitiiv on enamikust sõnadest *sid-lõpuline*, nt *abisid*, *ajusid*, *elusid*, *havisid*, *harusid*, *idusid*, *komisid*, *lülisid*, *mari-sid*, *nagisid*, *orasisid*, *penisid*, *rodisid*, *salusid*, *tuvisid*, *valusid*, *ärisid*.
- P** Väikesest osast sõnadest on *sid-lõpulise* kõrval kasutusel ka *lõputa partitiiv*, nt *alasisid* e *alu*, *huvisid* e *huve*, *jadasid* e *jadu*, *kalasisid* e *kalu*, *kanasisid* e *kanu*, *kavasisid* e *kavu*, *kehasid* e *kehi*, *kenasisid* e *keni*, *kivisisid* e *kive*, *kruvisid* e *kruve*, *kõvasid* e *kõvu*, *lavisid* e *lavu*, *linasisid* e *linu*, *majasisid* e *ma-ju*, *munasisid* e *mune*, *ninasisid* e *ninu*, *nõvasid* e *nõvu*, *omasisid* e *omi*, *osasisid* e *osi*, *pahasisid* e *pahu*, *palasisid* e *palu*, *pühasid* e *pühi*, *rabasisid* e *rabu*, *sabasisid* e *sabu*, *samasisid* e *samu*, *sõ-nasisid* e *sõnu*, *terasisid* e *teri*, *vabasisid* e *vabu*, *vanasisid* e *vanu*.
- M** Lõputa partitiivi kasutusvõimalus ei ole sõnuti selgelt pii-ritletav. Sobivas tekstis oleksid kõlblikud nt ka sõnade *ava*, *hüva*, *iva*, *küla* jmt vastavad vormid *avu*, *hüvi*, *ivu*, *küli*. Mõnede sõnade lõputa partitiivi kasutamist võib piirata nende vormide häälikuline kokkulangevus mõne teise sõna või selle vormiga. Sellised on nt *palu* (*palasisid*), *ribu* (*ribasi-d*), *vagu* (*vagasisid*). Kui nende kasutamine ei häiri teksti mõistmist, ei ole põhjust neid vältida.

5. *i*-mitmus on võimalik, kuigi vähe kasutatav, enamikust sõnadest, millel on lõputa mitmuse partitiiv, nt *alul*, *huvest*, *jadus*, *kalult*, *kavus*, *kehil*.
- P Sõnad *hägu*, *idu*, *kubu*, *lagu*, *luga*, *pidu* ja *sagu* on astmevahelduslikust tüübist hakanud siirduma astmevahelduseta tüüpi. Kirjakeeles võib neid muuta mõlemal viisil: *hägu* *hägu* : *hägu* e *hägu* *hāo* *hägu*, *idu* *idu* : *idu* e *idu* : *eo* : *idu*, *pidu* : *pidu* *pidu* e *pidu* *peo* : *pidu* (vt ka märkust VI kk *rida*-tüübi juures).
- P Algselt astmevahelduslikku sõna *järg* *järi* *järgi* võib käädata ka *pesa*-tüübis, nimelt *järi* : *järi* : *järi*.
- M Mõned *pesa*-tüübi adjektiivid, nagu *mõru* ja *nüri*, on küllalt üldiselt omaks võtnud *eda*-adjektiivide käänamise: *mõruda*, *nüridat*. Veaks ei tohiks seda lugeda rahvakeelse tausta tõttu.

nimi-alltüüp

<i>nimi</i>	<i>nime</i>	<i>nime</i>	<i>nimesse</i>
	<i>nimede</i>	<i>nimesid</i>	<i>nimedesse</i>

nimi-alltüüpi on otstarbekas koondada astmevahelduseta 2-silbilised I-vätelised *e*-tüvelised sõnad, mille ainsuse nominatiivi lõpul on *i*. Tüüp on väike, käänamiselt väga ebaühtlane ja erandirohke. Kaheks suuremaks rühmaks jagunevad siia kuuluvad sõnad selle tõttu, et osa neist on ühetüvelised (*hani*, *lovi*, *lõhi*, *lõvi*, *lävi*, *nimi*, *suvi*, *süli*, *tüvi*), teine, väiksem osa kahtüvelised (*kusi*, *lumi*, *meri*, *mõni*, *tuli*, *uni*, *veri*). Nominatiivi ja genitiivi fonoloogiliste tunnuste põhjal ei ole need rühmad eristatavad.

nimi-alltüübi vormistikust

1. Ühetüvelistel sõnadel on ainsuse partitiiv lõputa (*hane, love, lõhe, lõve, suve, tüve*).

Kahetüvelistel sõnadel on ainsuse partitiiv konsonanttüveline *d*-lõpuline: *lund* (*m* muutub *d* ees *n*-iks), *tuld, und, verd*, sõnast *kusi* *t*-lõpuline — *kust*. Sõnast *mõni* on partitiiv võimalik nii *d*- kui *da*-lõpulisena: *mõnd* e *mõnda*.

2. Ainsuse illatiiv on *sse*-lõpuline (*hanesse, kusesse, lovesse, lõhesse*).

P Osal sõnadest on *sse*-lõpulisega paralleelselt kasutusel geminaatillatiiv: *lumesse* e *lumme, meresse* e *merre, sülesse* e *sülle, tulesse* e *tulle, unesse* e *unne, veresse* e *verre*.

M Piir geminaatillatiiviga ja geminaatillatiivita sõnade vahel ei ole terav. Veaks ei tohiks lugeda ka vorme *lõvv*e, *läv*v, *nim*-*me, suv*v, *tüv*v, kui nad sobivad teksti.

P Sõnal *mõni* on *sse*-lõpulise illatiivi kõrval ainsa sõnana kirjakeeles ka *da*-lõpuline illatiiv *mõnda*.

3. Mitmuse tunnus on *-de*, mis liitub kõikidel sõnadel, ka kahtüvelistel, vokaaltüvele (*hanede, lumede, merede, unede* jne).
4. Mitmuse partitiiv on *sid*-lõpuline (*lõvesid, meresid, tulesid*).
5. *i*-mitmus puudub.

seminar-alltüüp

seminar	<i>seminari</i>	<i>seminari</i>	<i>seminarisse</i> e <i>seminari</i>
	<i>seminaride</i>	<i>seminare</i> e <i>seminarisid</i>	<i>seminaridesse</i> e <i>seminarisse</i>

seminar-alltüüpi kuuluvad 4- ja 5-silbilised võõrsõnad, mille kaks viimast silpi genitiivis on lühikesed ning algavad konsonandiga,

nt *apelsin, baobab, bariton, brigadir, elektron, fenomen, grammofon, honorar, kapital, karavan, komissar, koridor, kuberner, leksikon, maraton, mehhanotron, mikrofon, musulman, narkootikum, optimum, palagan, pataljon, pelikan, postiljon, praktikum, ridikül, tribunal, variser* Peaaegu kõik sellesse rühma kuuluvad sõnad lõpevad ainsuse nominatiivis konsonandiga, kuid nähtavasti on otstarbekas siia arvata ka vähesed vokaaliga lõppevad sõnad, nagu *dividivi, harakiri, ikebana, tohuvabohu*.

Samamoodi käänduvad *tar*-liitelised sõnad *hiinatar, jumalatar, kuningatar, lauljatar, näitlejatar, orjatar, poolatar, sõbratar* jne.

Sama tüübi järgi käänduvad kirjapildis võõrnimed ja võõrsõnad, mille viimane silp on lühike ning pearõhuline ja lõpeb tähtedega *b, d, g, l, m, n, r, s, z, v*, nt *Bug, Don, Klin, Kuban, Lvov, Orjol, Sõktõvkar; don, pan, von*.

seminar-alltüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on lõputa, homonüümne genitiiviga (*kontrollõri, leegionäri, tantsijatari*).

M *t*-lõpuline partitiiv on paralleelvormina vastuvõetav nominatiivis vokaaliga lõppevatest sõnadest *dividivit, harakirit, ikebanat*.

2. Ainsuse illatiiv on paralleelselt *sse*-lõpuline ja lõputa. Lõputa vorm on homonüümne genitiivi ja partitiiviga (erinedes seega põhitüübi *pesa* geminaatillatiivist, mistõttu oleks põhjendatav *seminar*-tüübi esitamine ka iseseisva põhitüübina): *fõljetonisse e fõljetoni, juubilarisse e juubilari, portsigarisse e portsigari, Sõktõvkarisse e Sõktõvkari, türgitarisse e türgitari*.
3. *de*-mitmus moodustatakse *de*-tunnusega: *saksofonide, šarlatanidel, triptühhonides, varistoridega, vonidel*.
4. Mitmuse partitiivis on paralleelselt lõputa ja *sid*-lõpuline vorm: *atamane e atamanisid, bisnesmene e bisnesmenisid, divisjone e divisjonisid, sünkrotrone e sünkrotronisid*. Lõputa vorm on eelistatav.

- M** Ainsuse nominatiivis vokaaliga lõppevatest sõnadest esitab ÕS ainult *sid*-lõpulise partitiivi: *dividivisid*, *harakirisid*, *ikebanasid*, kuid takistusi ei tohiks olla ka vormide *divide*, *harakire* ja *ikebanu* kasutamiseks.
5. *i*-mitmus on võimalik (välja arvatud ainsuse nominatiivis vokaaliga lõppevad sõnad): *diktofonel*, *panel*, *poolatarelt*, *positronest*, *üpsilones*.
- M** Võõrnimede *Bug*, *Don*, *Sõktõvkar* jt ning võõrsõnade *don*, *pan* ja *von* kohta esitatud juhis, et nende viimane silp on lühike ja pearõhuline, on tegelikult vastuolus eesti keele fonoloogia seaduspärasustega: see tähendaks, et meil on olemas ühesilbilised esmavärtelised sõnad. *seminar*-tüübi järgi käänduvadki need sõnad ainult kirja-pildis, mille abil säilitatakse nominatiivile lähedane väliskuju ka teistes käänetes. Tegelikus, suulises keelekasutuses kuuluvad nad astmevahelduslikku *sepp*-tüüpi. Taotleda kõnes kirja-pildipärast kasutust oleks vastuolus eesti keele foneetika seaduspärasustega.

Põhitüüp *akvaarium*

AKVAARIUM

AKVAARIUMI	AKVAARIUMI e	AKVAARIUMISSE e
	AKVAARIUMIT	AKVAARIUMI
AKVAARIUMIDE e	AKVAARIUME e	AKVAARIUMIDESSE e
AKVAARIUMITE	AKVAARIUMEID e	AKVAARIUMITESSE e
	AKVAARIUMISID	AKVAARIUMESSE e
		AKVAARIUMEISSE

akvaarium-tüüpi kuuluvad hääldusviisist olenevalt 3- või 4-silbilised võõrnoomenid, mille nominatiivi lõppkonsonandi ees on kirja-pildis eri vokaalide ühend.

Suures osas siia kuuluvates sõnades moodustavad selle vokaalide ühendi *i* ja *u*, nt *ambulatoorium*, *auditoorium*, *harmoonium*,

herbaarium, impeerium, kaltsium, kalendaarium, kolleegium, kollokvium, konsiilium, kriteerium, laboratoorium, meedium, ministeerium, observatoorium, presiidium, prooprium, staadium, stipendium, stsenaarium, stuudium, territoorium. Küllalt palju on ioühendiga sõnu: *akordion, bastion, juunior, leegion, pansion, pension, seenior, skorpion, staadion, stanniol, sümposion, tšempion, vitriol*. ia-ühendiga on sõnad *baanian, baktrian, gaavial, kaaviar, paavian, tüümian*; ie-ga reekviem. 94%-l tüüpi kuuluvatest sõnadest on vokaalide ühendi esimene komponent *i*. Muud võimalused on järgmised: *eu* (*karboliineum, lütseum, muuseum, ooleum, petrooleum*), *eo* (*kameeleon, nukleon, panteon*), *ea* (*liineal, ookean*), *ua* (*donžuan, jaanuar, kaasuar, kakuam, leeguan, veebruar*), *au* (*karaul, üo* (*bariön*)).

M Tegemist on üleminekutüübiga: varem kaasrõhust lugedes 2-silbiliste sõnade käänamistüüpi kuulunud sõnad on omandanud kolmesilbiliste käänamismalli, mis on õigekeelsuskomisjoni otsusega kirjakeelele vastuvõetavaks tunnistatud. Varem kuulusid nende sõnade teise ja kolmanda silbi (kõrvuti seisvad) vokaalid selgelt eri silpidesse, kusjuures kolmas silp oli kaasrõhuline (*staa-di-o-ni, konservatoo-ri-umi*). Niisuguse struktuuriga sõnad kuuluvad kokku *seminar*-tüüpi sõnadega ja käänduvad nagu kahesilbilised esmavälte-lised. Tänapäevaks on paljude seda tüüpi sõnade teise ja kolmanda silbi vokaalid sulanud häälduses üheks silbiks kas diftongistumise või *i*-komponendi *j*-iks muutumise tagajärjel (*staa-dio-ni* või *staad-jo-ni, konservatoo-riu-mi* või *konser-vatoor-ju-mi*). Selle tagajärjel on kasutusele tulnud ka kolmesilbiliste sõnade käänamismall.

akvaarium-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on

4-silbilise hääldamise korral lõputa (*akordioni, kaltsiumi, moratooriumi, nioobiumi, ookeani, stannioli, veebruari*);

3-silbilise hääldamise korral *t-lõpuline* (*abituuriumit, deliiriumit, impeeriumit, krematooriumit, leegionit, pensionit*).

2. Ainsuse illatiiv on kõikidel sõnadel paralleelselt lõputa või *sse-lõpuline* (*aatriumi e aatriumisse, bastioni e bastionisse, heeli-umi e heelumisse, panteoni e panteonisse, vivaariumi e vivaariumisse*).

3. *de*-mitmuse tunnus on

4-silbilise hääldamise korral *-de* (*liinealide, poodiumidel, staadiumidest, sümposionidele, tšempionidega*);

3-silbilise hääldamise korral *-te* (*herbaariumite, krematooriumites, preluudiumitest, skorpionitel*).

4. Mitmuse partitiiv on

4-silbilise hääldamise korral lõputa või *sid-lõpuline*, mida küll vähe kasutatakse (*alluuriume e alluuriumisid, impeeriume e impeeriumisid, lütseume e lütseumisid, ookeane e ookeanisid, pansione e pansionisid, poodiume e poodiumisid, staadione e staadionisid, veebruar e veebruarisid*);

3-silbilise hääldamise korral *i*-tunnuseline *d-lõpuline*, kusjuures türevokaal *i* on muutunud *e*-ks (*auditooriumeid, akvaatoriumeid, herbaariumeid, muuseumeid, proopriumeid*).

5. *i*-mitmust saab moodustada

4-silbilise hääldamise korral flektiivsest *i*-mitmuse tüvest (*impeeriumes, leeguanelt, lektooriumest, ovaariumele, planetaariumelt, skorpioneiks*);

3-silbilise hääldamise korral aglutinatiivsest *i*-mitmuse tüvest (*akordioneisse, juunioreil, leegioneist, sümposioneilt, tšempioneiks*).

M Nagu ühest tüübist teise siirdumisel tavaline, ei toimu see üheaegselt kõikide tüüpi kuuluvate sõnadega ega võrdselt kõikides käänetes. *akvaarium*-tüübis on 2-silbiliste käänamismallilt 3-silbiliste mallile siirdumine haaranud esma-

joones sõnad, mille nominatiivi lõppkonsonandi ees oleva vokaalide ühendi esimene komponent on *i*, eriti rühmades *io* ja *iu* (*akordion*, *stipendium*), kuid ka *ia* (*baanian*, *tüümian*). Põhjus on *i* häälduse lähenemine *j*-ile, millega kaob võimalus 4-silbiliseks hääldamiseks. *i* on eri silbina enam säilinud niisugustel juhtudel, kus *j* satuks fonotaktiliselt ebamugavasse naabrusesse, näiteks *v* järelle (*gaavial*, *kaaviar*, *paavian*, *reekvien*). Hoopis vähem on 3-silbiliste käändtüüpi siirdumisest haaratud sõnad, mille vokaalide ühend ei alga *i*-ga (*jaanuar*, *kaasuar*, *kakuam*, *kameeleon*, *karaul*, *karbolium*, *leeguan*, *lütseum*, *nukleon*, *ookean*, *ooleum*, *panteon*, *petrooleum*, *veebruur*), sest nende puhul langeb ära võimalus vokaalühendi esikomponendi muutumiseks poolvokaaliks. Oma osa on siiski ka sõnade kasutussagedusel: sõna *muuseum* on siirdunud uude tüüpi küllalt ulatuslikult, sest on selle rühma sõnadest kõige sagedasem.

Siirdumine 3-silbiliste tüüpi on toimunud kiiremini demitmuse käänetes (*auditooriumites*, *staadionitel*, *tšempionite*), aeglasemalt mitmuse partitiivis (*kriteeriumeid*, *pensioonid*), veel aeglasemalt ainsuse partitiivis (*akordionit*, *stsenaariumit*).

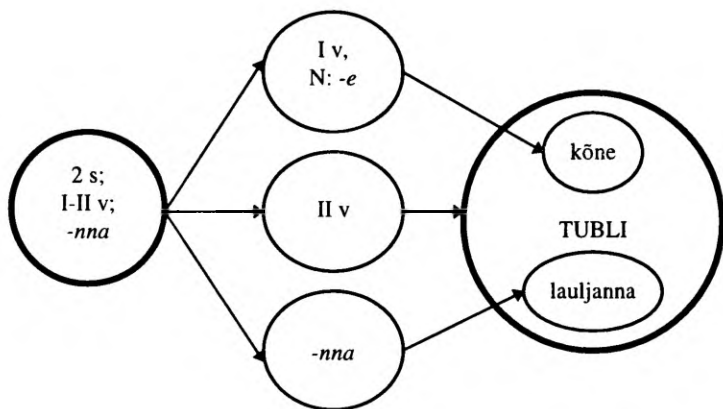
III KÄÄNDKOND

III käändkonda kuuluvad astmevahelduseta mitte-*ne/s*-sõnad, mis on

- 2-silbilised I-värtelised nominatiivis *e*-lõpulised;
- 2-silbilised II-värtelised;
- *nna*-liitelised.

Siia kuuluvad ka paljud koha- ja isikunimed, nt *vere*-lõpulised. Põhiosa käändkonda kuuluvatest sõnadest on substantiivid, on mõningaid adjektiive (*lahja*, *tubli*, *vale* jt) ning pronoomen *palju*. ÕS-is normitud käänamise kõiki üksikasju arvesse võttes jaguneksid III käändkonna sõnad viie eri tüübi vahel, millest ühes on

üle 800 sõna, kahes kolm ja kahes üks sõna. Seega on tegemist ühe põhitüübiga, millele võib lisada alltüüpe mitte erinevuste järgi käänamises, vaid selleks, et esile tõsta sõnarühmade fonoloogilise struktuuri iseärasusi ja sel teel kergendada tüübi määramist. ÕS esitab need sõnad kolme tüübina: 40 *kõne*, 41 *tubli* ja 42 *lauljanna*. Samu tüüpsõnu on kasutatud ka grammatikates.

Põhitüüp *tubli*

<i>TUBLI</i>	<i>TUBLI</i>	<i>TUBLIT</i>	<i>TUBLISSE</i>
	<i>TUBLIDE</i>	<i>TUBLISID</i>	<i>TUBLIDESSE</i>

tubli-tüüpi kuuluvad 2-silbilised II-vältelised sõnad, nagu *adru*, *aku*, *allegro*, *andante*, *bande*, *eldoraado*, *hidalgo*, *hoki*, *härä*, *inka*, *jope*, *jurta*, *juuli*, *jänku*, *kaasa*, *kellu*, *kirka*, *knopka*, *kobra*, *konto*, *lible*, *läkiläki*, *marli*, *peiu*, *preili*, *rondo*, *tõmmu*, *vanilje*, *viski*, *vurle* jt, aga ka alltüüpidena esitatavad 2-silbilised I-vältelised *e*-lõpulised, *nna*-liitelised sõnad ja paljud nimed.

tubli-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on *t-lõpuline* (*aivat, bonnet, laglet, litat, prouat, rosoljet, tornaadot, vaniljet, vendetat*).

P Sõnadel *kahju, rubla* ja *vedru* on tüübipärase *t-lõpulise* partitiivi kõrval kasutusel ka lõputa vorm *kahju, rubla* ja *vedru*.

2. Ainsuse illatiiv on *sse-lõpuline* (*jurtasse, maharadžasse, prostasse, senjoriitasse, valuutasse*).

P Sõnast *pogri* on tüübipärase vormi *pogrisse* kõrval kasutusel astmevahelduslike *sõber-tüüpi* sõnadega analoogiline vorm *pokri*.

Samalaadilised lõputa paralleelvormid on kasutusel ja koha tähenduses sageli ainukasutatavad paljudest sellesse tüüpi kuuluvatest kohanimedest, nagu *Apja, Aegviitu, Aidu, Albu, Aruvalda, Haabsaarde, Jaani, Jõhvi, Järvakanti, Kaiu, Kuressaarde, Riiga, Rooma, Rootsi, Soome, Valka, Äksi* jne.

3. *de*-mitmus on *de-tunnuseline* (*donnade, hüdradesse, kutsadelt, senjooradele, suspedest*).
4. Mitmuse partitiiv on *sid-lõpuline* (*deltasid, hartasid, peseetasid, pustasid, torpeedosid*).
5. *i*-mitmus puudub.

P Sõnu *aula* ja *kirju* võib hääldada II- ja III-vältelisena. II-vältelisena kuuluvad nad *tubli-tüüpi* (*kirju kirju : kirjut kirjusse kirjude kirjusid kirjudesse*), III-vältelisena IV käändkonda (*aula : aula aulat aulasse aulate : aulaid aulatesse e aulaisse*).

kõne-alltüüp

kõne	<i>kõne</i>	<i>kõnet</i>	<i>kõnesse</i>
	<i>kõnede</i>	<i>kõnesid</i>	<i>kõnedesse</i>

kõne-alltüüpi kuuluvad

- 2-silbilised I-vätelised nominatiivis *e*-lõpulised sõnad (*ale, aje, hame, hüve, ime, jume, kabe, kere, kile, klade, koge, lohe, lõhe, male, mure, nire, nõre, pahe, pale, rahe, sõne, tare, vahe, vale, vile, võre*);
- nimed, nende seas *pere-* ja *vere-*lõpulised (*Eidapere, Jõepere, Kaarepere, Kose, Kostivere, Kärevere, Laekvere, Lõve, Mähe, Pandivere, Pilistvere, Pudivere, Riisipere, Sürgavere, Tõrave*).

kõne-alltüübi vormistikust

on tunnustelt-lõppudelt samasugune nagu põhitüübi *tubli* vormistik.

P Sõnal *vale* on ainsuse partitiivis *t*-lõpulise *valet* kõrval kasutusel lõputa paralleelvorm *vale* (*püüti vale meest*).

P Mõnedest sõnadest on *sse*-lõpulise ainsuse illatiivi kõrval kasutusel ka geminatsiooniline vorm. ÕS märgib niisugustest kolme: *keresse e kerre, peresse e perre ja taresse e tarre*.

Üldine on geminaatillatiiv ka *vere*-toponüümidest: *Pandiveresse e Pandiverre, Tõraveresse e Tõraverre, Väägveresse e Väägverre*.

M Geminaatillatiiv võiks olla lubatav ka mõnest muust sõnast, nagu *kõnesse e kõnne, muresse e murre, venesse e venne, vinnesse e vinne, võresse e võrre*. Veaks ei ole põhjust niisuguseid vorme lugeda.

lauljanna-alltüüp

<i>lauljanna</i>	<i>lauljanna</i>	<i>lauljannat</i>	<i>lauljannasse</i>
	<i>lauljannade</i>	<i>lauljannasid</i>	<i>lauljannadesse</i>

lauljanna-alltüüpi kuuluvad *nn*a-liitelised sõnad (*kasvatajanna*, *kuninganna*, *muüjanna*, *näitlejanna*, *sõbranna*, *vürstinna*).

lauljanna-alltüübi vormistikust

on samane põhitüübi vormistikuga, paralleelvorme ega erandeid ei ole.

M *nn*a-liiteliste sõnade pearõhu ja koos sellega ka kaasarõhu asukoht ei ole kindel. Pearõhk võib olla kas esimesel või sufiksieelsel silbil: *éestlanna* e *eeslanna*, *hollandlanna* e *hollandlanna*, *naabrinna* e *naabrinna*. Sufiksieelsel silbil on pearõhk 3-silbilistel sõnadel, millel ei esimene ega teine silp ole ülipikad, nagu *sõbranna*, *tsaarinna*. On ka sõnu, mille pearõhk võib olla ainult eespool sufiksieelset silpi, nt *araablanna*, *grusiinlanna*, *hispaanlanna*.

IV KÄÄNDKOND

IV käändkonda kuuluvad astmevahelduseta 2-silbilised III-vältelised sõnad, välja arvatud vokaalile liitunud *ne*-, *s*-liitega sõnad ja *seminar* ning *akvaarium*-tüüpi sõnad.

Oma fonoloogilise struktuuri ja nominatiivi-genitiivi vahekorra poolest (tüve varieerumise poolest nominatiivis ja genitiivis) on siia kuuluv väga suur sõnakogum küllaltki ebaühtlane. Siin on 2-silbilised III-vältelised sõnad, mille

• nominatiiv ja genitiiv on samased (*aasta*, *haige*, *krutski*, *maotu*, *mingi*, *neitsi*, *pisku*, *poodu*, *voodi*, *väeti*);

- 1-silbilise nominatiivi lõppkonsonandile liitub genitiivis tüvevokaal (*edasiviiv, eend, jääv, keev, kõrb, küps, laeng, loeng, loov, lõöv, peats, päits, pärl, saav, soend, soerd, toeng, tõend, veok, vöönd, õel*);
- nominatiivi teise silbi vokaal langeb genitiivis välja, lisandub aga tüvevokaal (*aadel, ahter, ansambel, auster, detsember, hirmus, kiiver, kittel, kühvel, number, poogen, taigen, tähtis, vaagen*);
- ainsuse nominatiivi lõpul olev *s* langeb genitiivist alates välja (*haldjas, jõukas, liljas, mustjas, nõukas, pruunjas, püstjas, takjas, tuhkjas, töökas*);
- konsonanttüvele on liitunud sufiks *-ne*, mis genitiivist alates asendub enamasti *se-ga* (*agraarne, binaarne, korpuskulaarne, momentne, muistne, raudne, sarvne, õudne, ühtne*), väikesel osal sõnadest *sa-ga* (*ehtne, hoogne, lihtne, moodne, pingne, rõhtne*);

3-silbilised sõnad, mille

- nominatiiv ja genitiiv on samased (*aaria, alaldi, eskimo, foolio, hukkunu, ohutu, ratsuti, segisti, valgusti*);
- 2-silbilise nominatiivi lõppkonsonandile liitub genitiivis tüvevokaal (*album, mõjur, mühin, pidur, põgus, pööning, rabin, redel, rosin, ruupor, sihtur, tudeng, ujuk, valem, õpik*);
- 2-silbilisele nominatiivile liitub genitiivist alates silp *-da* (*hale, hele, jõle, jäme, kade, kole, nobe, tihe, vahe, äge*);
- 2-silbilisele nominatiivile liitub genitiivis silp *-me* (*ase, ese, habe, ige, kube, kübe, lade, made, nide, pide, sade, tase, ude*);
- 3-silbilise nominatiivi lõppkonsonant *s* kaob genitiivist alates (*kehakas, kidajas, labidas, lombakas, masajas, sipelgas, teenekas, varrukas*);

4- ja enamasilbilised sõnad, mille

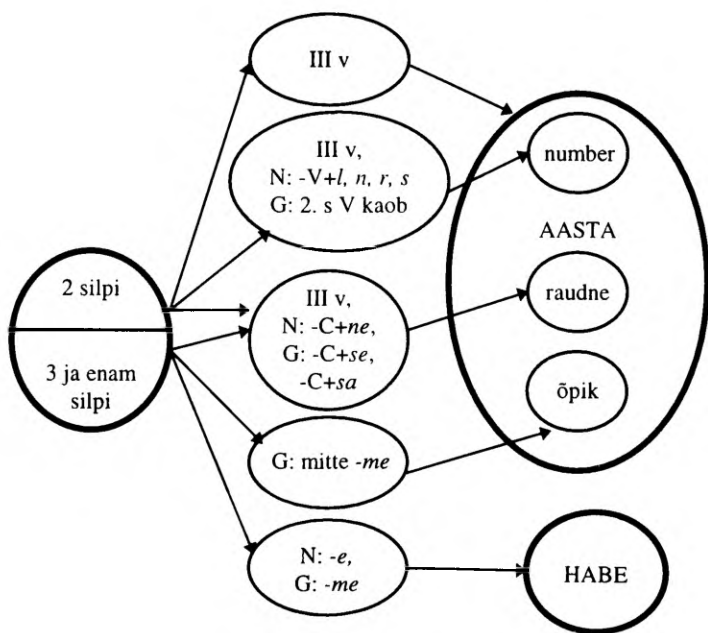
- nominatiiv ja genitiiv on samased (*abistaja, distsiplineerimatu, eksimatu, allakirjutanu*);
- nominatiivi lõppkonsonandile liitub genitiivis tüvevokaal (*nakatav, naljatav, vallandata*).

Siia kuuluvad ka

- järgarvud, mille 2- või 3-silbilise nominatiivi lõppkonsonant *s* asendub genitiivist alates *nda*-silbiga (*kolmas, seitsmes, kaheksas, üheteistkümmes, sajas, tuhandes*);
- mitmesuguste erandlike muutustega üksiksõnad (*kurat, paras, aher, vaher*).

ÕS esitab need sõnad 17 tüübina: 1 *osuti*, 2 *ohutu*, 3 *lapsik*, 4 *album*, 5 *tore*, 6 *ase*, 7 *seitsmes*, 8 *kõrge*, 9 *veski*, 10 *jõukas*, 11 *tähitis*, 12 *kindel*, 13 *ankur*, 14 *number*, 15 *aus*, 16 *loend*, 17 *vaikne*.

Enamik loetletud sõnarühmade iseärasustest avaldub nominatiivi ja genitiivi võrdlemisel. Tüübi määramistunnustena ei ole vaja neid arvesse võtta. Kui rakendada veel mõnd lisareeglit, mis käivad mitme sõnarühma kohta (näiteks tüvevokaali *i* muutumine *e*-ks mitmuse tunnuse *i* liitumisel), on grammatikas võimalik piirduda kahe põhitüübiga. Tähelepanu juhtimiseks mõnede iseärasustele tüvede varieerumises ja tüübi määramise hõlbustuseks on järgnevas rakendatud alltüüpe.

Põhitüüp *aasta*

<i>AASTA</i>	<i>AASTA</i>	<i>AASTAT</i>	<i>AASTASSE</i>
	<i>AASTATE</i>	<i>AASTAID</i>	<i>AASTATESSE</i> e <i>AASTAISSE</i>

aasta-tüüpi kuuluvad peaaegu kõik IV käändkonna sõnad, nt *aus*, *eksimatu*, *haige*, *kolmas*, *lihtne*, *number*, *ohutu*, *pime*, *raudne*, *sipelgas*, *töökas*, *vallandata*v, *õpik*. Eri tüübi moodustavad ainult niisugused 3-silbilised sõnad, mille 2-silbilisele nominatiivile liitub genitiivis silp *-me*.

aasta-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on *t*-lõpuline (*haldjat*, *jäävat*, *keevat*, *kõrbet*, *küpset*, *pärlit*, *voodit*, *õelat*).
2. Ainsuse illatiiv on *sse*-lõpuline (*jõukasse*, *kargesse*, *kandjasse*, *loendisse*, *ostjasse*, *pehmesse*, *takjasse*, *tõendisse*).

P Kolmel apellatiivil lubab ÕS paralleelselt *sse*-lõpulisega ka lõputa illatiivi: *mõisasse* e *mõisa*, *põrgusse* e *põrgu*, *taskusse* e *tasku*. Samalaadilist lõputa vormi kasutatakse tavakeeles mõnest muustki sõnast, nagu *kõrbesse* e *kõrbe*, *voodisse* e *voodi* jt. Sobiva stiili puhul pole põhjust niisuguseid vorme veaks lugeda.

Samasugune paralleelsus on üldine *aasta*-tüübi kohanimedel, nagu *Elvasse* e *Elva*, *Minskisse* e *Minski*, *Norilskisse* e *Norilski*, *Paidesse* e *Paide*, *Palmsesse* e *Palmse*, *Pranglisse* e *Prangli*, *Prümlisse* e *Prümli*, *Purtsesse* e *Purtse*, *Põlvasse* e *Põlva*, *Rakkesse* e *Rakke*, *Tartusse* e *Tartu*, *Võhmasse* e *Võhma*, *Võõpstesse* e *Võõpste*, *Vändrasse* e *Vändra*.

3. *de*-mitmus on *te*-tunnuseline (*ausate*, *jäävatel*, *kotjatele*, *loojateta*, *maardlatega*, *puistuteni*, *süütutest*, *toekatest*, *vöönditeks*).
4. Mitmuse partitiiv on aglutinatiivne *i*-tunnuseline *d*-lõpuline, kusjuures türevokaal ja mitmuse tunnus moodustavad diftongi

(*julgeid, kaameid, näivaid, töötuid, vördjaid, võrkjaid, ülbeid*).
i-tüvelistel sõnadel muutub tüvevokaal mitmuse tunnuse ees
e-ks (*kioskeid, mingeid, veokeid, veskeid, väeteid, vööndeid*).

5. *i*-mitmus on üldkasutatav (*eendeisse, heldeis, joobnuist, loenguile, maardlail, pehmeilt, soenguiks*).

P Sõna *žanr* võib käänata niihästi *aasta*-tüübis (*žanr žanri : žanrit žanrisse žanrite žanreid žanritesse e žanreisse*) kui ka astmevahelduslikus *sepp*-tüübis.

P Sõnad *aula* ja *kirju* võivad olla kas teises või kolmandas vältes. II-vältelisena käänduvad nad III käändkonna *tubli*-tüübis (*aula aulā : aulat aulasse aulade aulasid auladesse*), III-vältelisena *aasta*-tüübis (*kirju : kirju kirjut kirjusse : kirjute : kirjuid kirjutesse e kirjuisse*).

P Tegelikus keelepruugis ei kasutata ühtlaselt *nu*-liitelisi de-verbaalseid substantiive *jäänu, olnu, poonu, saanu, surnu, tulnu*. Nende käänamine on võimalik niihästi *aasta*-tüübi kui ka VII käändkonna *mõte*-tüübi eeskujul.

M Kõikuvusi on 2-silbiliste III-välteliste *e*-lõpuliste omadussõnade käänamises. Suurem osa neist on üldiselt astmevahelduseta ja kuulub kahtlemata *aasta*-tüüpi, nt *haige, helde, ilge, julge, kalbe, karge, kerge, kõrge, leebe, lembe, lämbe, malbe, nilbe, range, rauge, räige, selge, sirge, tahke, tihke, turske, vinge, vänge, värske, õige*. Väiksem osa analoogilise häälikulise koostisega adjektiive on varem käändunud tugevneva astmevahelduse malli järgi VII käändkonna *mõte*-tüübis, nt *ahne, ihne, kaine, kiire, karme, tiine, terve*. Astmevahelduslikena esitab need ka ÕS. Nendegi siirdumine *aasta*-tüüpi on tänapäeva keelepruugis lõppjärgus ja uus normatiivne sõnaraamat annabki nende käänamiseks kaks võimalust. Nii kuuluvad kõik pikavältelised *e*-lõpulisel adjektiivid *aasta*-tüüpi, kusjuures mõned neist võivad sellega paralleelselt käänduda *mõte*-tüübis.

M On mõningaid sõnu, mille muutmine kõigub *aasta*-tüübi ja astmevaheldusliku VI käändkonna *sepp*-tüübi vahel, nagu juba märgitud sõna *žanr* puhul. Sellistest võib nimetada näiteks *kõrb*, *mõis*, *pärl* ja *väär*. Kõigist neist on võimalik nii ühe kui teise tüübi vormistik.

number-alltüüp

number	<i>numbri</i>	<i>numbrit</i>	<i>numbrisse</i>
	<i>numbrite</i>	<i>numbreid</i>	<i>numbritesse</i> e <i>numbreisse</i>

Et enam esile tõsta küllaltki olulist tüvemuutuse iseärasust — vokaali väljalangemist teisest silbist — on otstarbekas omaette alltüübina esitada sõnad, mis käänduvad nagu *number*. Seega kuuluvad *number*-alltüüpi 2-silbilised III-väitelised sõnad, mille ainsuse nominatiivi teise silbi vokaal langeb genitiivist alates välja.

Nominatiivis lõpevad need sõnad konsonandiga

- *l* (*aadel*, *dattel*, *diisel*, *eesel*, *flüügel*, *höövel*, *jospel*, *mantel*, *naaskel*, *pintsel*, *rentaabel*);
m (*koorem*);
- *n* (*kaaren*, *korsten*, *poogen*, *räppen*, *taigen*, *värten*);
- *r* (*apteeker*, *ekker*, *jünger*, *kaater*, *litter*, *mutter*, *revolver*, *suhkur*, *ungur*, *vooder*);
- *s* (*aegus*, *hirmus*, *hõlpus*, *jõudus*, *kuulus*, *rõõmus*, *soodus*, *tiidus*, *tähtis*, *täppis*, *voodus*);
- *v* (*aeganõudev*, *andev*, *etteheitev*, *hingemattev*, *jooksev*, *kaitsev*, *laulev*, *maitsev*, *murdev*, *päästev*).

Väljalangevaks teise silbi vokaaliks on enamasti *e* (*artikkel*, *beetel*, *dosimeeter*, *elekter*, *gondel*, *haavel*, *jääger*, *kohver*, *laulev*, *mölder*, *naaskel*, *ohter*, *preester*, *rüütel*, *seeder*, *teater*, *veider*). *u* langeb välja enamikus *s*-lõpulistes sõnades (*aegus*, *hirmus*, *hõlpus*, *jõudus*, *rõõmus*, *seadus*, *siivus*, *soodus*, *tiidus*, *tootus*, *voodus*), aga ka mõnedes *r*-lõpulistes (*ankur*, *haigur*, *junkur*, *kangur*, *kukkur*, *suh-*

kur, tuhkur, tundur, ungur). *i* on väljalangev vokaal sõnades *tähtis* ja *täppis*, *a* sõnas *pahkar*.

M Tegelikus keelepruugis puudub selge piir *number-* ja *õpik-*alltüübi sõnade vahel: sõna fonoloogiline struktuur ei tarvitse sisaldada tunnuseid, mille järgi võiks otsustada, kas nominatiivi teise silbi vokaal langeb välja või käändub sõna 3-silbilisena. Seda näitavad järgmised ühesuguse fonoloogilise ehitusega sõnapaarid, milles esimene sõna kuulub *number-*alltüüpi, teine *õpik-*alltüüpi: *treemel treemli* — *kaamel kaameli*, *marmel* — *vormel*, *köömen* — *hüümen*, *pahkar* — *suhkar*, *tsinnoober* — *oober*, *heeder* — *reeder*, *tander* — *detander*, *jokker* — *pokker*, *teener* — *kooner*, *plunžer* — *pinšer*, *inter* — *linter*, *diopter* — *kopter*, *heister* — *leister*, *satter* — *setter*, *kangur* — *vingur* jpt. Sellest võib järeldada, et teatav kõikumine *number-* ja *õpik-*alltüübi piiril on ootuspärane ning loomulik. Kõrvalekaldumist ÕS-i normingust selles valdkonnas ei saa alati pidada keeleveaks.

P Paralleelselt niihästi *number-* kui ka *õpik-*alltüübi järgi käänduvaks on ÕS norminud järgmised sõnad: *haisev haisva* e *haiseva*, *kauper kaupri* e *kauperi*, *nahkur nahkru* e *nahkuri*, *rabarber rabarbri* e *rabarberi*, *snaiper snaipri* e *snaiperi*, *stopper stopri* e *stopperi*, *õitsev õitsva* e *õitseva*, *ökonomaiser ökonomaisri* e *ökonomaiseri*.

Ühe sõna puhul on erinevust käänamises püütud rakendada tähenduste eristamiseks: *andur andru* tähendab merenduses laeva kiilu, zooloogias rinnaalu kiilu, botaanikas teravat serva mõnede kõrreliste pähikutel; *andur anduri* on tehnikatermin ja märgib seadist, mis muudab ühe füüsikalise suuruse teiseks.

M Tegelikus keelepruugis puudub selge piir *number-*alltüüpi kuuluvate *s-*lõpuliste sõnade ja VII käändkonna tugevneva astmevaheldusega *hoolas-*tüüpi sõnade vahel. Ka viimases langeb teise silbi vokaal genitiivist alates välja. Kumbagi sõnarühma kuuluvad sõnad on *a*-tüvelised ega erine ka mil-

leski muus oma fonoloogilise struktuuri poolest. Ainus eristav tunnus on astmevaheldus, mis mõnel juhul on ebakindel. Normingu järgi kuuluvad astmevaheldusetute hulka ja seega *number*-tüüpi *aegus*, *hirmus*, *hõlpus*, *jõudus*, *kuulus*, *seadus*, *tiidus*, *tootus*, *tähtis*, *täppis* ja *voodus*. Astmevahelduslikus tüübis on *ainus*, *armas*, *ergas*, *hoolas*, *hõlbus*, *ihnus*, *sünnis*, *tõrges*, *valvas*, *voolas*, *võimas*, *õilis*, *õnnis*, *õones* ja *ärgas*.

- P** Niihästi *number*- kui ka *hoolas*-tüüpi kuuluvaks peab EKS sõnu *rõõmus*, *siivus* ja *soodus*. Veaks ei saa lugeda kõikuvust ka mõne muu sõna puhul (nt *kuulus*, *tiidus*).
- M** Ka *number*-tüübis on sõnu, mille lõputa ainsuse sisseütlevat võib tavapruugis vastuvõetavaks pidada, nt *kambris*se e *kambri*, *keldris*se e *keldri*.

***number*-alltüübi vormistikust**

on formatiivide poolest täiesti analoogiline põhitüübi vormistikuga. Erinevus on ainult tüve varieerumises.

- E** Varem astmevahelduslikuna käändunud sõnad *aher* ja *vaher* on tänapäevaks muutunud astmevaheldusetuks. Nõrgaastmeline kuju on säilinud ainult ainsuse nominatiivis: *aher*, *va-her* *ahtra*, *vahtra* *ahtrat*, *vahtrat* *ahtrasse*, *vahtrasse* *ahtrate*, *vahtrate* *ahtraid*, *vahtraid* *ahtratesse*, *vahtratesse* e *ahtraisse*, *vahtraisse*.
- E** Eelmistega analoogiliselt on arenenud sõnade *manner* ja *tanner* käänamine. Erinevus seisneb selles, et siin on ka nominatiivis paralleelselt nõrgaastmelisega tugevaastmelisest tüvest lähtuv vorm: *manner*, *tanner* e *mander*, *tander* *mandri*, *tandri* *mandrit*, *tandrit* *mandrisse*, *tandrisse* *mandrite*, *tandrite* *mandreid*, *tandreid* *mandritesse*, *tandritesse* e *mandreisse*, *tandreisse*.

P Sõna *korsten* võib käämata ka tugevneva astmevaheldusega tütar-tüübi eeskujul: *korsten korstna korstent korstnasse korstende korstnaid korstendesse e korstnaisse*

raudne-alltüüp

<i>raudne</i>	<i>raudse</i>	<i>raudset</i>	<i>raudsesse</i>
	<i>raudsete</i>	<i>raudseid</i>	<i>raudsetesse e raudseisse</i>

raudne-alltüüpi kuuluvad *ne*-liitelised sõnad, millel liite ees on konsonant. Pearõhust lugedes on need sõnad 2-silbilised III-välte-lised. Pikematel sõnadel võib pearõhk olla siirdunud esisilbile (*re-latiivne, portatiivne, sugestiivne*). Sellised sõnad on 2-silbilised III-värtlised kaasrõhulisest silbist lugedes.

Genitiivist alates asendub liite *n*-häälik *s*-iga. Peaaegu kõik siia kuuluvad sõnad on *e*-tüvelised, st et nominatiivi *-ne* asendub genitiivist alates *se*-ga, nagu sõnades *absurdne, bakteritsiidne, de-verbaalne, eilne, figuraalne, homonüümne, ilmne, jõhvne, kompetent-ne, lasuurne, moraalne, nasaalne, oraalne, poorne, rööpne, siinne, toimne, urbne, vaimne, õudne, ürgne*. Nende kõrval kuuluvad samasse alltüüpi ka vähesed *a*-tüvelised sõnad, mille nominatiivi *-ne* asendub genitiivis *sa*-ga: *ehtne, hoogne, lihtne, moodne, pingne, rõhtne, soodne*. On tekkinud kõikumisi *e*- ja *a*-tüveliste piiril, nt sõnas *õudne õudse*.

raudne-alltüübi vormistikust

on analoogiline põhitüübi vormistikuga. Erinevus seisneb ainult tüve varieerumises.

õpik-alltüüp

õpik	õpiku	õpikut	õpikusse
	õpikute	õpikuid	õpikutesse e õpikuisse

Alltüübi *õpik* eristamine põhitüübist *aasta* võib olla kasulik metoodilistel kaalutlustel, hõlbustamaks tüübi määramist sel teel, et selle kaudu esitatakse 3- ja enamasilbilised sõnad kahesilbilisest eraldi. *õpik*-alltüüpi kuuluvad seega kõik 3- ja enamasilbilise genitiiviga sõnad, välja arvatud II käändkonna *akvaarium*- ja *seminar*-tüübilised, IV käändkonna *habe*-tüübilised ja V käändkonna *ne*-, *s*-sõnad (täpsemat iseloomustust vt IV käändkonna käsitluse algusest). Näiteid *õpik*-alltüüpi kuuluvatest sõnadest: *arendatav, forint, jogurt, kirjutaja, meeletu, ootamatu, räpakas, sajas, sidur, sihtur, tihe, tüse, valgusti, varrukas, õpetatav, üheksas*. Samasse kuuluvad ka sõnad *ligida, läheda, lühida* ja *mõlema*, millel puudub ainsuse nominatiiv

õpik-alltüübi vormistikust

on analoogiline põhitüübi vormistikuga.

P Ainsuse partitiivis on sõnadel *kolmas, tuhat* ja *paras* paralleelvormid: *kolmandat e kolmat, tuhandet e tuhat, parajat e parast*.

P Ainsuse illatiivis on sõnal *pagas* sse-lõpulise kõrval ka lõputa vorm: *pagasisse e pagasi*.

Samasuguseid lõputa paralleelvorme on paljudel *õpik*-alltüüpi kuuluvatel toponüümidel, nt *Meleskisse e Meleski, Naapolisse e Naapoli, Porkunisse e Porkuni, Siberisse e Siberi*. Ka mõnedest üldnimedest võib see tavakeelsena arvesse tulla, nt *kirikusse e kiriku*.

M Fonoloogiliste tunnuste põhjal pole võimalik otsustada, missugustel kohanimedel on ainult sse-lõpuline illatiiv, missugustel sellega paralleelselt ka lõputa vorm. Ainult sse-lõpuli-sele osutab ÕS nt nimedes *Mehhikosse*, *Memphisesse*, *Mõnistasse*, *Nehatusse*, *Riidajasse*, *Sadalasse*, *Siguldasse*, *Soldinasse*, *Soinastesse*, *Tarvastusse*, *Traakiasse*, *Tuhalasse*, *Uljastesse*, *Vahastusse*, *Valgutasse*, *Vasulasse*, *Veneetsiasse*, *Vigalasse*, *Vihulasse*, *Viinistusse*, *Vinnitsasse*, *Väime-lasse* jpt. Lõputa paralleelvorm on nt *Müncheni*, *Paldiski*, *Penningi*, *Sagadi*, *Saulepi*, *Siimusti*, *Suurupi*, *Tihvini*, *Varsavi*, *Viiburi*, *Viljandi*, *Vilsandi*, *Ämari*.

Mõnedel kohanimedel on sse-lõpulisega paralleelselt kasutusel astmevahelduslike sõnade analoogial kujunenud illatiiv. Selliste näiteks võiks olla *Obinitsasse* e *Obinitsa* (III välde), *Puurmanisse* e *Puurmanni*, *Treimanisse* e *Treimanni*.

P Sõnu *kolhoosnik*, *pealik*, *politseinik*, *sovhoosnik* ja *ümbrik* võib käänta niihästi astmevahelduseta kui ka astmevahelduslikult, VI käändkonna sõnadena, nimelt *politseinik*, *ümbrik* *politseiniku*, *ümbriku* *politseinikut*, *ümbrikut* e *politseinikku*, *ümbrikku* *politseinikusse*, *ümbrikusse* e *politseinikku*, *ümbrikku* *politseinikute*, *ümbrikute* e *politseinikkude*, *ümbrikkude* e *politseinike*, *ümbrike* *politseinikuid*, *ümbrikuid* e *politseinikke*, *ümbrikke* *politseinikutesse*, *ümbrikutesse* e *politseinikuisse*, *ümbrikuisse* e *politseinikkudesse*, *ümbrikkudesse* e *politseinikesse*, *ümbrikesse*.

M Sõnad *diipol* e *dipool*, *gepard* e *gepard* (rõhuga teisel silbil), *oktav* e *oktaav* ja *sümptom* e *sümptoom* on kasutusel kahel kujul juba ainsuse nominatiivis. Variandid *diipol*, *gepard*, *oktav* ja *sümptom* käänduvad nagu *õpik*, *dipool*, *gepard*, *oktaav* ja *sümptoom* on astmevahelduslikud VI käändkonna sõnad.

Põhitüüp *habe*

HABE	HABEME	HABET	HABEMESSE
	HABEMETE	HABEMEID	HABEMETESSE e HABEMEISSE

habe-tüüpi kuuluvad astmevahelduseta nominatiivis 2-silbilised *e*-lõpulised sõnad, millele genitiivis liitub silp *-me*. Erandsõnana kuulub siia ka *a*-lõpuline *süda*.

Oluline morfoloogiline erinevus, mis ei võimalda selle tüübi ühendamist IV käändkonna esimese põhitüübiga *aasta*, on genitiivis liitunud silbi *-me* puudumine ainsuse partitiivis. Tegemist on muudest selle käändkonna sõnariühmadest erineva tüvevariantide paigutusega vormistikus, kuigi grammatilised morfeemid on samad mis kogu käändkonnas.

habe-tüübi sõnad on järgmised: *ase, ebe, ese, häbe, ige, jäde, jäse, kibe, kube, kübe, lade, lise, lõge, made, nide, pide, pude, pune, sade, side, suge, säde, süda, tase, tühe, ude, vare*.

***habe*-tüübi vormistikust**

- 1 Ainsuse partitiivi lõpp *-t* liitub tüvele, millest on välja langenud silp *-me* (*eset, jäset, ladet, madet, taset*).
- E Sõna *süda* ainsuse partitiiv on *südant*. See on ainuke sõna, milles on säilinud selle tüübi kõigi sõnade tüvesse kuulunud ja ainsuse nominatiivi lõpul seisnud *n*.
- 2 Ainsuse illatiiv on *sse*-lõpuline (*igemesse, pidemesse, sugemesse, südamesse, tasemesse, varemesse*).
- 3 *de*-mitmuse tunnus on *-te* (*ebemete, kübemetesse, lõgemetel, pudemeteks*).
- 4 Mitmuse partitiiv on *i*-tunnuseline *d*-lõpuline (*asemeid, kube-
meid, sademeid, udemeid*).

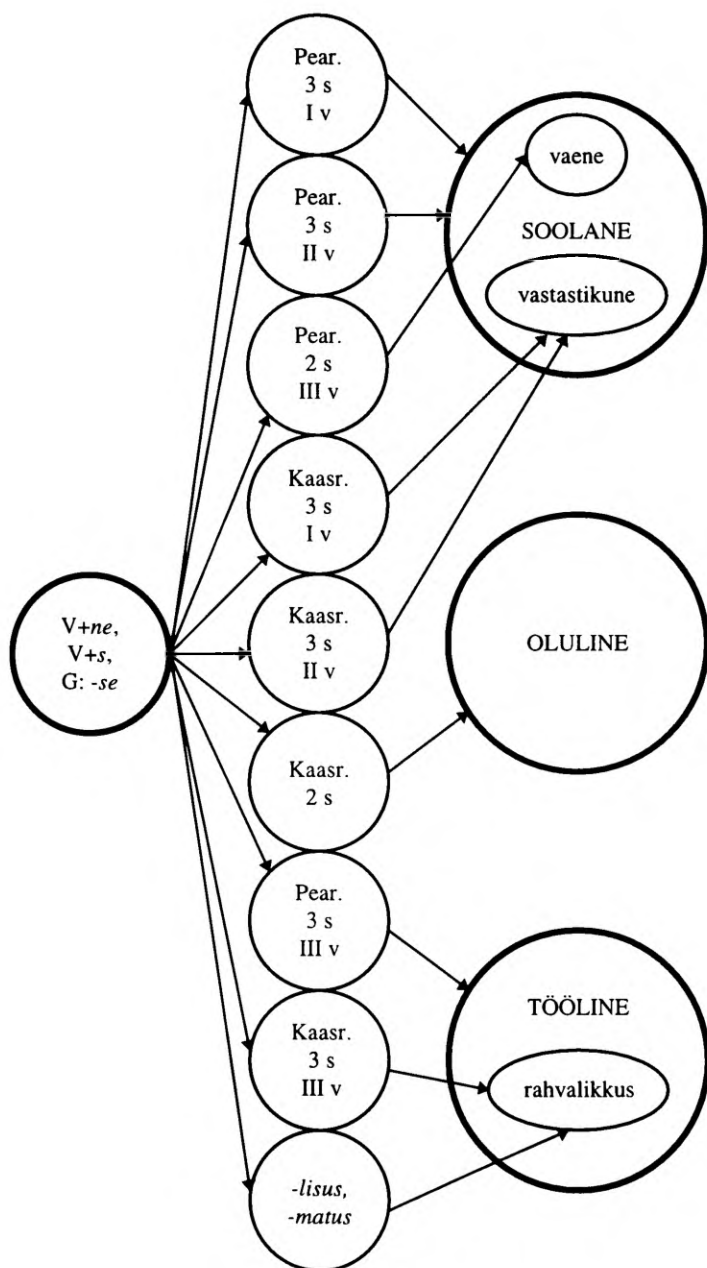
5. *i*-mitmuse kasutamine on üldine (*jäsemeisse, kübemeist, pudemilt, sademeiks*).

V KÄÄNDKOND

V käändkonda kuuluvad sõnad, mille ainsuse nominatiivi lõpul on vokaalile liitunud *ne-* või *s*-liide, mis genitiivis asendub *se*-ga. Selles käsitluses nimetatakse niisuguseid sõnu *ne-*, *s*-sõnadeks. Nende hulka ei ole arvatud *ne*-liitelisi sõnu, millel liite ees on konsonant, sest morfoloogiliselt kuuluvad viimased IV käändkonda (vt *raudne*-alltüüp).

Siin on kahetüvelised astmevahelduseta sõnad, mille ainsuse partitiiv ja *de*-mitmus on konsonanttüvelised. Sellesse käändkonda kuuluvate sõnade silpide arv on 2–6 (*öine, veis, punane, jänes, inimene, kiusatus, tulistamine, ootamatus, olustikuline, paratamatus*, muidugi on mõeldavad veel pikemad tuletised). Morfoloogia seisukohalt on oluline *ne-*, *s*-sõnade valde: on esma- (*rebane, sügis*), teise- (*mürGINE, ilves*) ja kolmandavärtelisi (*üldine, aktus*). Enam kui 3-silbilistel sõnadel on mõnel määral kaalu kaasrõhul, mis võib asetseda eelviimasel (*venelane, õpetamine, palavikuline*) või tagant kolmandal silbil (*reetlikkuse, painajalikkuse, vastastikkuse*). Kaasrõhutunnuse saab enamasti asendada osutamisega vastavatele tuletusliidetele, mis on selgem ja kõigile keelekasutajale ühtmoodi tajutav.

ÕS jagab V käändkonna sõnad üheksa käändtüübi vahel: 18 *vaene*, 19 *soolane*, 20 *teos*, 21 *tehas*, 22 *teine*, 23 *üldine*, 24 *oluline*, 25 *raskus*, 26 *harjutus*. Optimeerimine, mis võtab arvesse põhierinevused kriitilistes käänetes, võimaldab need sõnad esitada kolmes põhitüübis. Tüübi määramise lihtsustuseks võib kasutada mõnd alltüüpi.

M *ne-*, *s-*sõnade käänamine on tegelikus keelepruugis väga ebaühtlane juba pikema aja jooksul. Kõikuvus puudutab peamiselt mitmuse osastavat käänet, kus piir lõputa vormi (*olulisi*) ja *d*-lõpulist vormi (*soolaseid*) kasutavate sõnarühmade vahel on muutunud ebakindlaks.

Keelekasutajad, ka keeleteadlased, toetuvad oma harjumusele ja keelepruugile, oma tähelepanekutele kaaslaste keelekasutusest. Sageli ei ole need kokkulangevad, vahel täiesti vastandlikud.

Siinne käsitlus esitab *ne-*, *s-*sõnade morfoloogia sellisena, nagu see kehtestati õigekeelsuskomisjoni otsusega 1979. aastal. Märkuste ja selgitustena lisatakse EKSi autorite seisukohad ja käesoleva raamatu koostaja tähelepanekud.

Põhitüüp *soolane*

SOOLANE	SOOLASE	SOOLAST	SOOLASESSE
	SOOLASTE	SOOLASEID	SOOLASTESSE e SOOLASEISSE

soolane-tüüpi kuuluvad õigekeelsuskomisjoni määrangu järgi

- 3-silbilised I-värtelised *ne-*, *s-*sõnad (*hiline*, *hubane*, *omane*, *porine*, *sulane*, *tihane*, *tänane*, *varane*, *vigane*; *emis*, *jalus*, *kogus*, *lahus*, *lojus*, *osis*, *panus*, *venis*);
3-silbilised II-värtelised *ne-*, *s-*sõnad (*karvane*, *klaasine*, *mullane*, *otsene*, *plekine*, *takune*, *tuisune*, *vastane*, *viiene*; *joonis*, *jäänus*, *kaelus*, *keeris*, *küpsis*, *liiges*, *rakis*, *tõmmis*, *vammus*, *ümb-
ris*);
- 2-silbilised III-värtelised *ne-*, *s-*sõnad (*kuune*, *luine*, *meene* (sõnast *mesi*), *paene*, *puine*, *sõene*, *taine*; *eos*, *kaos*, *käis*, *püüs*, *toes*, *veis*, *veos*);

- kaasrõhust lugedes 3-silbilised I-värtelised *ne-*, *s-sõnad*, välja arvatud *lisus*-liitelised (*alkoholine*, *hallitusene*, *oopiumine*, *palderjanine*);
- kaasrõhust lugedes 3-silbilised II-värtelised *ne-*, *s-sõnad*, välja arvatud *matus*-liitelised (*järjestikune*, *marmelaadine*, *paraafiinne*, *pealistikune*, *reastikune*). Kolm viimast rühma esitatakse ka alltüüpidena.

M *soolane*-tüübi järgi käänduvad ka kohanimed, mis üldnimedest erinevad selle poolest, et nad juba ainsuse nominatiivis on genitiivikujulised, nt *Alutaguse*, *Karuse*, *Mäetaguse*, *Padise*, *Rebase*, *Salutaguse*, *Sootaguse*, *Velise*, *Väljataguse*. Sama malli järgi käänduvad *s*-iga lõppevad paarõhust lugedes 3-silbilised I- ja II-värtelised võõrnimed, nagu *Panevezys*, *Rhodos*, *Saint George's*, *Texas*, *Tigris*, *Tunis*.

***soolane*-tüübi vormistikust**

1. Ainsuse partitiiv on konsonanttüveline *t-lõpuline* (*esmast*, *hubast*, *karvast*, *lubjast*, *porist*, *praksist*, *teenust*, *vastust*).

M *se*-kohanimedest kaldutakse kasutama vokaaltüvelist ainsuse partitiivi, kuid normikohane on ainult konsonanttüveline kuju *Alutagust*, *Karust*, *Madist*, *Mäetagust*, *Padist*, *Rebast*, *Väljatagust*.

2. Ainsuse illatiiv on *sse-lõpuline* (*alusesse*, *herisesse*, *juhisesse*, *kärbisesse*, *mullusesse*, *orasesse*, *pudrusesse*, *talvisesse*, *sombusesse*, *unisesse*).
3. *de*-mitmus on konsonanttüveline *te*-tunnuseline (*isaste*, *karjastesse*, *labastes*, *mahlastest*, *nõgistele*, *patustel*, *raevustelt*, *seadisteks*, *termosteni*, *unistena*).

KR Mõnel *soolane*-tüüpi sõnal, nagu *emis*, *jalas*, *kodune*, *mahlane*, *sügis* jt on märgata norminguvastast tendentsi siirduda ühetüvelisse käänamismalli, nii et *de*-mitmus moodustatakse vokaaltüvest. Õige on siiski ainult *emistel*, *kodustesse*, *mahlastes*, *sügistel*, *vihmasteks* jne.

4. Mitmuse partitiiv on *i*-tunnuseline *d*-lõpuline (*hobuseid, härmaseid, juhiseid, kondiseid, mulluseid, osooniseid, rediseid, sõrmuseid, sügiseid, vareseid*).
5. *i*-mitmus on üldkasutatav (*aineseisse, esmaseis, essentsiseist, grammiseile, iheseil, jõhviseil, kaljuseilt, laudiseiks*).

E Olulise erandlikkusega tüve varieerumises on tegemist sõnades *kälis* ja *omas*. Ainsuse genitiivis ja mitmuse partitiivis ning nende alusel moodustatavates käänetes (ainsuse illatiivist komitatiivini ja *i*-mitmuses) asendub neil nominatiivi lõpu *s* *kse*-ga, nt *omas omakse omast omaksesse omaste : omakseid omastesse e omakseisse*. Samasugused vormid on ka sõnal *vennas*, kuid nendega kõrvuti esinevad tavalised *soolane*-tüübi vormid, seega *vennas vennakse e vennase vennast vennaksesse e vennasesse vennaste vennakseid e vennaseid vennastesse e vennakseisse e vennaseisse*.

E Erandlik on arhailise liitpronoomeni *seesinane* käänamine: põhisõna *-sinane* käändub nii tüübi eeskujul kui ka nominatiivi sufiksi *-ne* vaheldumisega *tse*-ga ainsuse genitiivis ning mitmuse partitiivis ja nendest lähtuvas käändeis. Käändub ka täiendsõna *see*. Peakäänded on seega järgmised: *seesinane sellesinase e sellesinatse : sedasinast sellessinasesse e sessesinasesse e sellessesinatssesse e sessesinatssesse needsinased e needsinatssed nendesinaste neidsinaseid e neidsinatseid nendessesinatssesse e neissesinatssesse e neissesinatseisse e nendessesinatseisse*.

E Sõnal *seesamune* käändub ka täiendsõna *see*.

vaene-alltüüp

vaene	vaese	vaest	vaesesse
	vaeste	vaeseid	vaestesse e vaeseisse

vaene-alltüüpi kuuluvad 2-silbilised III-värtelised *ne-*, *s*-sõnad, nagu *hallipäine*, *jäine*, *jääne*, *kuine*, *kuune*, *luune*, *maine*, *meene*, *naerusuine*, *praene*, *puine*, *soine*, *söene*, *taine*, *töine*, *öine*; *eos*, *käis*, *püüs*, *seos*, *toes*, *veis*, *veos*. Siin on ka kohanimesid, nagu *Laos*, *Pireus* jt.

Nende sõnade esiletõstmine eri alltüübina võib kergendada tüübi määramist, eraldades 2-silbilised sõnad 3-silbilistest.

***vaene*-alltüübi vormistikust**

on täiesti analoogiline põhitüübi vormistikuga.

KR Õpetamisel vajab rõhutamist *vaene*-tüüpi sõnade ainsuse partitiivi ja *de*-mitmuse konsonanttüvelisus, sest siin on hakanud levima vokaaltüvelised vormid. Õiged on seega *hallipäist*, *jäist*, *luist*, *maist*, *naerusuist*; *eoste*, *kuustes*, *luistele*, *maistest*, *paestel*, *seostest*, *söesteks*, *veisteni*.

E Põhitüübi eranditega *kälis* ja *omas* analoogiliselt käänduvad *vaene*-alltüüpi kuuluvad sõnad *juus*, *nõos* ja *ões*, nt *juus juukse juust : juuksesse : juuste juukseid juustesse e juuksesse*.

***vastastikune*-alltüüp**

<i>vastastikune</i>	<i>vastastikuse</i>	<i>vastastikust</i>	<i>vastastikusse</i>
	<i>vastastikuste</i>	<i>vastastikuseid</i>	<i>vastastikustesse e vastastikusesse</i>

vastastikune-alltüübina võib käsitleda suhteliselt väikest arvu sõnu, mis oma käänamiselt on analoogilised põhitüüpsõnaga *soolane*, kuid erinevad sellest suurema silpide arvu poolest. Siia kuuluvad *ne-*, *s*-sõnad, mis kaasrõhust lugedes on 3-silbilised I- või II-värtelised, välja arvatud *lisus-* ja *matus*-liitelised. Niisugused on 5-silbilised *alkoholine*, *atmosfäärine*, *hallitusene*, *järjestikune*, *kohas-*

tikune, korrastikune, ligistikune, läbistikune, lähestikune, marmelaadne, oopiumine, palderjanine, parafiinine, pealistikune, šokolaadne, želatiinine, tärpentinine, 4-silbilised kompvekinge, reastikune, samblikune.

M EKS-i järgi kuuluvad siin *vastastikune*-alltüübina esitatud sõnad selle õpiku *tööline*-tüüpi mitmuse osastavaga *vastastikuseid* e *vastastikusi*, *reastikuseid* e *reastikusi* jne. Vormi ebakindluse põhjus on tõenäoliselt see, et mõnedel *vastastikune*-alltüübi sõnadest ei ole kaasrõhk küllalt kindlalt fikseerunud tagant kolmandale silbile, s.o liite algsilbile, vaid võib nihkuda eelviimasele silbile. Häälalise *kompvekinge*, *samblikune* kõrval võib esineda häälalust *kompvekinge*, *samblikune*. Kaasrõhu siirdumist kolmandale, eelviimasele silbile võib ootuspäraselt kohata kõigis 4-silbilistes sõnades. See muudab ebakindlaks piiri *vastastikune*-alltüüpi ja *oluline*-põhitüüpi kuuluvate sõnade vahel. Nii-suguste sõnade muutmist *oluline*-tüübi eeskujul ei tohi lugeda veaks.

Sama laadi probleem tekib paljude 5-silbiliste sõnadega, mille ainsuse nominatiivis on kaasrõhk küll kolmandal silbil, nagu sõnades *haigestumus*, *helendavus*, *hilinemus*, *julgestatatus*, *karastatus*, *karistatus*, *kitsenemus*, *kohanemus*, *külastumus*, *kütkestavus*, *lagunemus*, *laienemus*, *liigestatus*, *lõhestatus*, *töödeldavus*, *usaldavus*, *vaieldavus*, *võrreldavus* jpt. Vähemalt mõne sellelaadilise sõna käänamisel, kui genitiivist alates liitub tüvevokaal, võib kaasrõhk siirduda silbi võrra edasi. Nominatiivis on näiteks *haigestumus*, *kütkestavus*, *vaieldavus*, genitiivis aga kas *haigestumuse*, *kütkestavuse*, *vaieldavuse* või *haigestumuse*, *kütkestavuse*, *vaieldavuse*. Viimasel juhul peaksid need sõnad kuuluma *oluline*-tüüpi. Kõikumist sellel piiril ei saa seetõttu veaks pidada, kuivõrd tunnused ei võimalda tüübi ühest määramist. Samasugune ebaselgus kaasrõhu asukohas tuleb esile ka mõnes 6-silbilises sõnas, nt *vabadusetus* või *vabadusetus*,

gen *vabadusètuse* või *vabadusetuse*; *viisakùsetus* või *viisakusètus*, gen *viisakusètuse* või *viisakùsetuse*.

vastastikune-alltüübi vormistikust

on üldiselt analoogiline põhitüübi vormistikuga.

P Ainsuse sisseütlevas on selle alltüübi *s*-sõnadel geminatsiooniline paralleelvorm (mis on mõnikord homonüümne mõne teise sõna sama käändega), nt *helendavusesse* e *helendavusse*, *kohanemusesse* e *kohanemusse*, *karastatusesse* e *karastatusse* (homonüümne sõna *karastatu* sisseütlevaga), *vaieldavusesse* e *vaieldavusse*.

Põhitüüp *oluline*

OLULINE	OLULISE	OLULIST	OLULISESSE e OLULISSE
	OLULISTE	OLULISI	OLULISTESSE e OLULISISSE

oluline-tüüpi kuuluvad õigekeelsuskomisjoni määrangu järgi 4-silbilised ja pikemad *ne*-, *s*-sõnad, mille kausrõhuline osa on 2-silbiline (viimane kausrõhk on eelviimasel silbil), näiteks

- 4-silbilised *inimene*, *kallikene*, *kullakene*, *pahaendeline*, *õpilane*, *õppimine*, *ümmargune*; *kirjutis*, *kiusatus*, *küsitlus*, *saladus*, *sigitis*, *solvumus*, *takistus*, *usaldus*, *võimatus*, *üritus*;
- 5-silbilised *astanguline*, *heasüdameline*, *hobusekene*, *kanadalane*, *labidakene*, *rakverelane*, *taktikaline*, *vastandamine*, *viletsakene*; *jaotatavus*, *koondatavus*, *tõestatavus*;
- 6-silbilised *kombestikuline*, *minevikuline*, *mäletsejaline*, *näitlikustamine*, *olustikuline*, *osastavaline*, *palavikuline*, *sisalikuline*, *sortimendiline*, *staadiumiline*; *eraldatavus*, *erutatavus*, *kohaldatavus*, *külastatavus*, *laevatatavus*, *rakendatavus*, *suurendatavus*, *tunnetatavus*;

- 7-silbiline *kogukonnastamine*.

Samasse tüüpi kuuluvad ka 2-silbilised II-vältelised sõnad *naine* ja *teine*, *poolteist*, *teeneteise* ja *üksteise*.

oluline-tüübis on ka Eesti kohanimesid, mis ainsuse nominatiivis lõpevad *se*-ga (*Avanduse*, *Lüganuse*, *Palamuse*), ja *s*-iga lõppevaid võõrkohanimesid (*Alytus*, *Birštonas*, *Bosporus*, *Efesos*, *Erebus*, *Galápagos*, *Hellespontos*, *Indianapolis*, *Kaukasus*, *Los Angeles*, *Mauritius*, *Minneapolis*, *Peloponnesos*, *Plaviņas*, *Vilnius*).

M EKS-is erineb *oluline*-tüübi koosseis õigekeelsuskomisjoni määrangust. Sellesse kuuluvad

- 4-silbilised sõnad;
- sõnad *naine* ja *teine*.

Seega piirab EKS-i tüübimäärang *oluline*-tüüpi, pidades 5- ja enamasilbilistest *s*-sõnadest sobivaks mitmuse osastava paralleelvorme, nagu *tõestatavusi* e *tõestatavuseid*, *külastatavusi* e *külastatavuseid*, *tunnetatavusi* e *tunnetatavuseid*, viies nad seega selle õpiku tööline-tüüpi.

M *kene*-liitelistel sõnadel võib ainsuse nominatiivis liide *-ne* puududa, mis tüübi ja isegi käändkonna määramist mõnevõrra häirib, nt *ivake* e *ivakene*, *kadunuke* e *kadunukene*, *lapseke* e *lapsekene*, *rumaluke* e *rumalukene*, *värvuke* e *värvukene*.

M *oluline*- ja *vastastikune*-tüübi piiril kõikuvaile sõnadele on osutatud *vastastikune*-alltüübi käsitluses.

***oluline*-tüübi vormistikust**

1. Ainsuse partitiiv on konsonanttüveline *t*-lõpuline (*ainukest*, *ingerlast*, *pidevusetust*, *putukakest*, *silmakirjatsemist*, *tarretust*, *vahenditust*).

- M** Eesti kohanimedel on märgata tendentsi moodustada ainsuse partitiiv vokaaltüvelisena. Normikohane on *Avandust, Lügannust, Palamust*.
2. Ainsuse illatiiv on paralleelvormidega: *sse-lõpuline* ja *geminatsiooniline* (*arendatavusesse e arendatavusse, joonestusesse e joonestusse, meelitusesse e meelitusse, pärastisesse e pärastisse, realiseerimisesse e realiseerimisse, signeerimisesse e signeerimisse, tõttamisesse e tõttamisse, vastalisesse e vastalisse*).
- E** Sõna *teine* illatiivi paralleelvormi ei saa nimetada geminatsiooniliseks: see on *teise* kolmandavätelisena. Sama käib ka sõnade *poolteist, teineteise* ja *üksteise* kohta.
- E** Illatiivi paralleelvormi ei ole sõnal *naine*.
3. *de*-mitmus on konsonanttüveline *te*-tunnuseline (*inimeste, kopekalistes, rakendatavustes, sõdalastest, takistustele, ümmargustel*).
4. Mitmuse partitiiv on lõputa (*haralisi, joonelisi, kahjustamisi, lahvandusi, palistusi, rebitavusi, venitavatusi*).
5. *i*-mitmus on normikohane, kuid vähe kasutatav (*krobelisisesse, sepistatavusil, sõralisile, matsutamisilt, settelisiks, tüüfuselisina*).
- M** EKS-i autorite seisukohta mitmuse osastavast ja seega ka *i*-mitmusest vt märkusest *oluline*-tüübi koosseisu kohta.

Põhitüüp *tööline*

TÖÖLINE	TÖÖLISE	TÖÖLIST	TÖÖLISESSE e TÖÖLISSE
	TÖÖLISTE	TÖÖLISI e TÖÖLISEID	TÖÖLISTESSE e TÖÖLISISSE e TÖÖLISEISSE

tööline-tüüpi kuuluvad õigekeelsuskomisjoni määrangu järgi

- 3-silbilised III-väitelised *ne-*, *s*-sõnad (*aastane*, *arhailine*, *eelmine*, *eestlane*, *endine*, *hiidlane*, *kiuline*, *mõõtmine*; *teadvus*, *uusus*, *vaidlus*, *vitaalsus*, *õigus*);
- kaasrõhust lugedes 3-silbilised III-väitelised sõnad, nende seas 4-silbilisi (*piinlikkus*, *reetlikkus*), 5-silbilisi (*järjestikkus*, *kilplaslikkus*, *tõusiklikkus*, *vastastikkus*), 6-silbilisi (*painajalikkus*). On mõeldavad ka pikemad tuletised (*asjaarmastajalikkus*).
- *lisus*-liitelised sõnad (*kaubalisus*, *leeliselisus*, *rahalisus*, *sõmeralisus*);
- *matus*-liitelised sõnad (*korraldamatus*, *kõlbmatus*, *oskamatus*, *segamatus*, *teadmatus*, *võitmatus*).

Kolme viimati märgitud sõnarühma käsitletakse eri alltüübina.

tööline-tüübis on ka Eesti kohanimesid, mis ainsuse nominatiivis lõpevad *se*-ga (*Krootuse*, *Kukruse*, *Laiuse*, *Paikuse*, *Pilkuse*, *Pornuse*, *Saaluse*, *Vorbuse*), ja *s*-iga lõppevaid võõrkohanimesid (*Atlas*, *Columbus*, *Cottbus*, *Damaskus*, *Egiptus*, *Elbrus*, *Halikarnassos*, *Indus*, *Korintos*, *Kotlas*, *Nilus*, *Pindos*, *Santos*, *Taurus*).

M EKS-i järgi kuuluvad sellesse tüüpi oma paralleelvormidega mitmuse osastavas ja *i*-mitmuse käänetes

- 3-silbilised III-väitelised sõnad;
- *likkus*-, *stikkus*-liitelised sõnad;
- 4-silbilised sõnad, mille kaasrõhk võib olla teisel või kolmandal silbil (*samblikune* jt);
- 5- ja enamasilbilised sõnad, välja arvatud *lane*-, *line*-, *kene*-, *mine*-liitelised.

Seega on see tüüp EKS-i järgi laiem õigekeelsuskomisjoni poolt määratletust.

M *kene*-liitelistel sõnadel võib ainsuse nominatiivis liide *-ne* puududa, nt *käeke(ne)*, *lõoke(ne)*, *puuke(ne)*, *toake(ne)*, *õeke(ne)*.

tööline-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on konsonanttüveline *t*-lõpuline (*julmust, le-
gaalsust, luksust, mitmust, peakest, pingsust, saurust, suurust,
teelist, toitmist, tõelist, õiglast, ühtlast*).
2. Ainsuse illatiivis on *sse*-lõpulisega paralleelselt geminatsioo-
niline vorm (*autusesse e autusse, kinnisesse e kinnisse, leoti-
sesse e leotisse, liitrisesse e liitrisse, metslasesse e metslasse,
peatusesse e peatusse, saamisesse e saamisse, suilisesse e sui-
lisse, tuimusesse e tuimusse, toakesesse e toakesse, tõlplasesse
e tõlplasse*). Mitmed lühematest vormidest on homonüümsed
mõne teise sõna vormidega, nt *autusse, liitrisse, peatusse* või-
vad olla ka sõnade *autu, liiter* ja *peatu* sisseütlevad. Teksti
koostamisel peab seda silmas pidama, kuigi kahemõttelisust
tekib harva.
3. *de*-mitmus on konsonanttüveline *te*-tunnuseline (*aastaste, hau-
tistesse, kaotustes, lõokestest, meetristele, palvustel, petmistelt,
saadusteks, utmisteni, vaevustena*).
4. Mitmuse partitiivis on paralleelselt lõputa ja *i*-tunnuseline *d*-lõ-
puline vorm (*endisi e endiseid, kastesi e kasteseid, lõhkisi e
lõhkiseid, näilisi e näiliseid, piprasi e pipraseid, reedesi e ree-
deseid, roostesi e roosteseid, virdesi e virdeseid, öölasi e ööla-
seid, üldisi e üldiseid*).

M tööline-tüüpi sõnad on varem käändunud *oluline*-tüübiga
analoogiliselt: nende mitmuse partitiiv on olnud lõputa.
id-vorm on selle kõrvale tekkinud enamasti viimastel aas-
takümnetel, kuid nagu see tavaline, ei ole ka siin siirdumine
uuele käänamismallile toimunud kõigis sõnades üheaegselt.
Nendel sõnadel, mis on tuletatud tavaliselt kaasrõhulise
2-silbilise liitega (*-kene, -lane, -line, -mine*), on diftongiline
mitmuse partitiiv vähem levinud. Sellepärast eelistatakse
kene-, lane-, line- ja *mine*-liitelistel sõnadel lõputa mitmuse
partitiivi: paremaks loetakse vorme *joakesi, jõekesi, lookesi,
noakesi, poekesi, seakesi, toakesi, õekesi; baltlasi, liivlasi,
lätlasi, muulasi, peruulasi, sõltlasi, tartlasi; kuulisi, peolisi,*

taolisi, teolisi, tõelisi; järgmisi, köitmisi, naimisi, saamisi, selgmisi, täitmisi, võitmisi. Halvemaks, kuid mitte valeks on õigekeelsuskomisjon tunnistanud vormid joakeseid, jõeke-seid, lookeseid, noakeseid, poekeseid, seakeseid, toakeseid, õekeseid; baltlaseid, liivlaseid, lätlaseid, muulaseid, peruulaseid, sõltlaseid, tartlaseid; kuuliseid, peoliseid, taoliseid, teoliseid, tõeliseid; järgmiseid, köitmiseid, naimiseid, saamiseid, selgmiseid, täitmiseid, võitmiseid).

5. Kuivõrd mitmuse partitiivis on kaks *i*-mitmuse aluseks sobivat vormi, esinebki see kahel kujul: *hoovusis* e *hoovuseis*, *kursusile* e *kursuseile*, *käimisist* e *käimiseist*, *lahtisisse* e *lahtiseisse*, *lõikusilt* e *lõikuseilt*, *peatustis* e *peatuseis*, *tervisist* e *terviseist*, *tõestusil* e *tõestuseil*, *vaatusist* e *vaatuseist*, *valdusisse* e *valdusseisse*, *äärmusil* e *äärmuseil*, *üksusist* e *üksuseist*.

P *tööline*-tüüpi sõnadel *päike*, *väike* ja *äike* on paralleelselt tüübipäraste vormidega kasutusele tulnud IV käändkonna *raudne*-tüübi eeskujul moodustatud vormid. Mõned neist on aktsepteerinud ka normitud kirjakeel, misjärel nende peakäänded on fikseeritud järgmisel kujul: *väike(ne)* *väikese* e *väikse* *väikest* : *väikesesse* e *väiksesse* e *väikesse* *väikes-te* : *väikesi* e *väikseid* e *väikeseid* : *väikestesse* e *väikesisse* e *väikesesse* e *väiksesse*.

KR *raudne*-tüübi eeskujul kasutatavad vokaaltüvelised vormid ainsuse partitiivis *väikset* ja mitmuse genitiivis *väiksete* ei ole lubatavaks tunnistatud, mis säilitab kriitilisuse nende sõnade käänamises, hoolimata lubatud paralleelvormide suu-rest arvust.

rahvalikkus-alltüüp

rahvalikkus	rahvalikkuse	rahvalikkust	rahvalikkusesse e rahvalikkusse
	rahvalikkuste	rahvalikkusi e rahvalikkuseid	rahvalikkustesse e rahvalikkusisse e rahvalikkuseisse

rahvalikkus-alltüüpi kuuluvad

- kaasrõhust lugedes 3-silbilised III-värtelised sõnad (nende seas paarõhust lugedes 4-silbilised, nagu *arglikkus, etüüdlikkus, isamaalikkus, järeleandlikkus, leidlikkus, nõudlikkus, paraadlikkus, snooblikkus, teadlikkus, tundlikkus*; 5-silbilised *asjalikkus, kirjalikkus, kiskjalikkus, lihalikkus, orjalikkus, põhjalikkus, pühalikkus, raugalikkus, sõbralikkus, vajalikkus*; 6-silbilised *ameerikalikkus, džentelmenlikkus, elajalikkus, elamuslikkus, kampaanialikkus, kangelaslikkus, kohustuslikkus, mõistatuslikkus, painajalikkus, usalduslikkus*, 7-silbiline *asjaarmastajalikkus*;
- *lisus*-liitelised sõnad (*heroilisuus, jõulisus, kurbloolisuus, stoilisuus, taolisuus, tõenäolisuus; ekstsentrilisuus, grammatilisuus, hambulisuus, keerulisuus, olulisuus, varjulisuus; aluselisus, kujundilisuus, leeliselisus, sõmeralisus*);
- *matus*-liitelised sõnad (*katmatus, laitmatus, mõistmatus, osavõtmatus, suutmatus, äraostmatus; kortsumatus, muutumatus, orienteerumatus, puutumatus, sõltumatus, vilumatus; alistumatus, asendamatus, kihistumatus, lahustumatus, ohustumatus, takistamatus*).

Kaasrõhust lugedes 3-silbilistest III-värtelistest sõnadest on enamik *likkus*-liitelised, lisaks nendele mõned *stikkus*-liitelised, nagu *järjestikkus, vastastikkus*. Samasse alltüüpi kuuluvaiks võib lugeda ka mõningaid võõrsõnu, mille paarõhk on algselt olnud lõpust kolmandal silbil, kuid nüüdseks siirdunud esisilbile. Sellised on näiteks *katekismus, muhameedlus, transitiivsus*.

rahvalikkus-alltüübi vormistikust

on samasugune kui põhitüübil.

VI KÄÄNDKOND

VI käändkonda kuuluvad nõrgeneva astmevaheldusega sõnad, s.o sõnad, mille nominatiiv ja partitiiv on tugevas, genitiiv nõrgas astmes.

M Siia kuuluvate sõnade hulk on suur. Morfoloogiliselt ühendab neid tõeliselt ainult astmevaheldustunnus — tugeva- ja nõrgaastmeliste vormide paiknemine vormistikus. Muudes morfoloogilistes tunnustes on siia kuuluvatel sõnadel suured lahkuminekad. Erinevusi on morfoloogilistes formatiivides, näiteks ainsuse partitiivis *jalga, patja, keelt, uut, vett*, mitmuse genitiivis *aedade, sõprade, suurte, käte, silme* ja muudes vormides. Käändkonnas on koos ühetüvelised ja kahtetüvelised sõnad: *kõrvade, kapjade, poiste, soolte, süte*. On ka muid eri varieerumisi sõnade tüvedes. Fonoloogiliselt kuulub suurem osa selle käändkonna sõnadest kokku oma kaheasilbilise tüve poolest, kuid on ka pikemaid, astmevaheldusliku liitega sõnu, millel on kaheasilbiline kaasarhuline lõpuosa (sufiks).

Eelnevast ilmneb, et VI käändkonna sõnade muutmine on väga ebaühtlane. Käändkonna peamine funktsioon on siin ainult tüüpsõnade koondamine ühte rühma, mis kergendab nende määramist.

Käänamise iseärasuste arvestamisel jaguneksid siia kuuluvad sõnad vähemalt kolmekümneks tüübiks. ÕS-is jagunevad nad kolmekümne kaheksa tüübi vahel: 50 *rida*, 51 *tuba*, 52 *jõgi*, 53 *õde*, 54 *hind*, 55 *vend*, 56 *kuusk*, 57 *tund*, 58 *järsk*, 59 *vakk*, 60 *sepp*, 61 *kukk*, 62 *kott*, 63 *jutt*, 64 *tark*, 65 *ränk*, 66 *luik*, 67 *vaat*, 68 *kimp*, 69 *örn*, 70 *külm*, 71 *järv*, 72 *hall*, 73 *toon*, 74 *paks*,

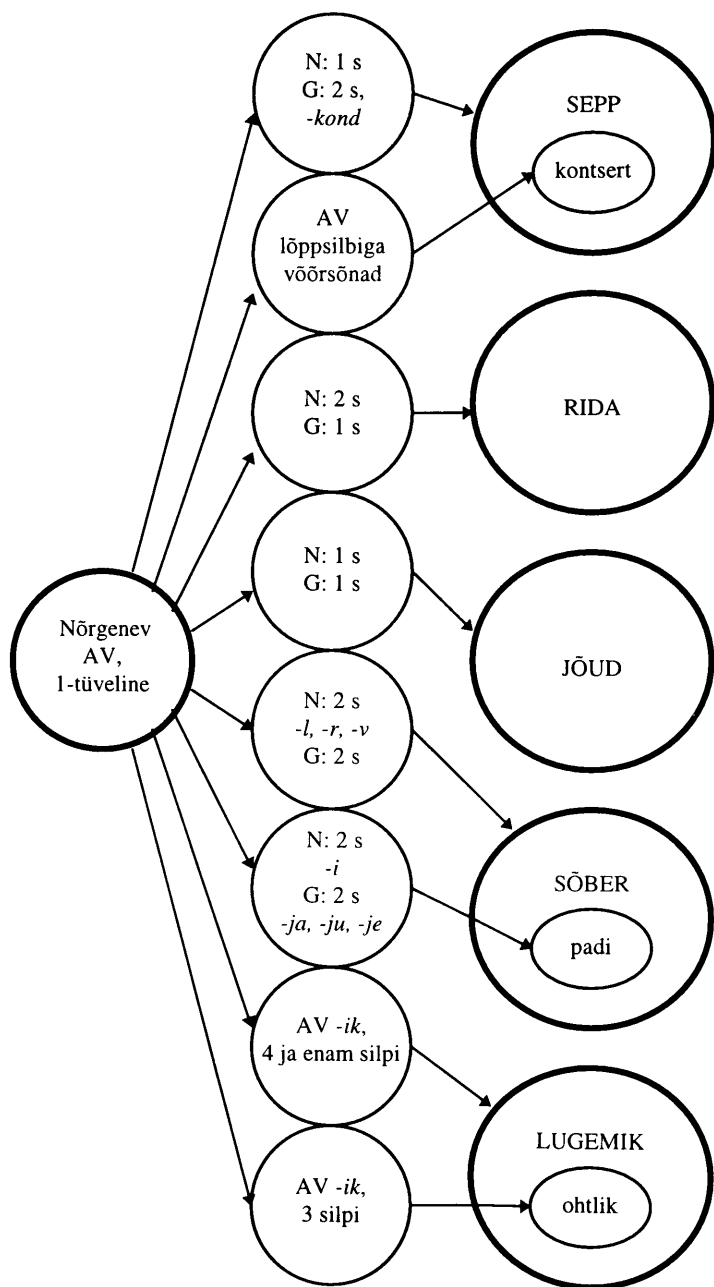
75 värss, 76 pood, 77 padi, 78 tühi, 79 sõber, 80 oder, 81 puder, 82 õnnelik, 83 suur, 84 uus, 85 vars, 86 kaas, 87 käsi. Siinses ülevaates esitatakse need sõnad kaheksa põhitüübina, kasutades metoodilistel kaalutlustel mõnda alltüüpi.

Üks põhitunnuseid, mis jagab VI käändkonna sõnad kahte väga oluliselt erinevasse rühma, on ühe- ja kahetüvelisus, millega kaasnevad ka suuremad erinevused tunnustes-lõppudes. Selle tõttu jagatakse käändkond kahte alaliiki.

M Nõrgeneva astmevaheldusega sõnade jagamine kahte alaliiki nõuab kõrvalekaldumist põhimõttest, et tüüp peaks olema määratav ainsuse nominatiivi ja genitiivi põhjal, sest kahetüvelisus avaldub alles ainsuse partitiivis. Kui tahame saavutada määratavust ainult nominatiivi ja genitiivi järgi, tuleb VI käändkonna tüüpidele anda täpsem ja pikem fonoloogilis-morfoloogiline kirjeldus. Sel juhul võib loobuda käändkonna jagamisest alaliikidesse (vt märkust VI käändkonna käsitluse lõpul).

I alaliik

VI käändkonna I alaliiki kuuluvad nõrgeneva astmevaheldusega ühetüvelised sõnad. Nende rühmitamisel tüüpidesse on võimalik toetuda peamiselt silpide arvule nominatiivis ja genitiivis.

Põhitüüp *sepp*

SEPP	SEPA	SEPPA	SEPASSE e SEPPA
	SEPPADE	SEPPI e SEPPASID	SEPPADESSE e SEPISSSE

sepp-tüüpi kuuluvad

- nominatiivis 1-silbilised, genitiivis 2-silbilised sõnad, välja arvatud *e*-tüvelised, mille tüves on pikk vokaal ning selle järel konsonant *l*, *n* või *r* (*keel*), ja laadivaheldusliku *s*-iga sõnad (*uus*, *vars*, *küüs*). Seega kuuluvad siia nt *hall*, *hind*, *jutt*, *järsk*, *järv*, *kimp*, *kott*, *kukk*, *kuusk*, *külm*, *luik*, *paks*, *ränk*, *tark*, *toon*, *tund*, *vaat*, *vakk*, *vend*, *värss*, *örn*;
- kond-liitelised sõnad, nt *aegkond*, *hammaskond*, *insenerkond*, *töötajaskond*, *võimkond*;
- astmevaheldusliku pearõhulise või kaasarõhulise lõpusilbiga võõrsõnad, nt *absolutist*, *arhipelaag*, *ditüramb*, *eksistentsialism*, *entusiasm*, *etüüd*, *fregatt*, *geograaf*, *guvernant*, *kloroform*, *kombinaat*, *konserv*, *krakovjakk*, *metamorfoos*, *pantomiim*, *professioon*, *sünekdohh*, *telefonogramm*. Osa siia kuuluvatest võõrsõnadest, nimelt kahe järjestikuse kolmandavärtelise silbiga sõnad, esitatakse eri *kontsert-alltüübina*;
- ainsuse nominatiivis 2-silbiliseks muutunud sõnad *põli*, *rehi*, *rohi*, *ruhi*, *tali* ja *tõri*;
- hääldamisel konsonandiga lõppevad tähenimed *f*, *j*, *l*, *m*, *n*, *r*, *s*, *z* (*emm* : *emmi* *e* *mmi* *e* *m* : *m-i* : *m-i*);
- ainsuse nominatiivis üldiselt konsonandiga lõppevate sõnade kõrval ka vokaaliga lõppevaid sõnu, nt *kõu*, *tai*, *nui*, *pau*, *põu*, *sai*, *sau* (gen *saua*), *sau* (gen *saue*), *õu*;
- hääldamisel konsonandiga lõppevad lühendid, nt *EKms*, *EÜS*, *APN*.

sepp-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on lõputa ja tugevas astmes (*arga, krevetti, laastu, noota, optanti, puberteeti, revanši, suitsu, tuppe, urni, vanni, vaimu*).
- P Sõnadel *rehi* ja *ruhi* on paralleelselt tüübipäraste partitiivi-vormidega *rehte* ja *ruhte* türevokaali võrra lühenenud vormid *reht* ja *ruht*.
2. Ainsuse illatiivis on sse-lõpulise nõrgaastmelise kõrval kasutusel lõputa tugevaastmeline vorm, mis langeb kokku partitiiviga (*aiasse e aeda, ajasse e aega, jäljesse e jälge, kasesse e kask, naabruskonnasse e naabruskonda, ohusse e ohtu, perspektiivisse e perspektiivi, piketisse e piketti, Šivašisse e Šivašši*).
3. Ainsuse inessiiv on üldiselt s-lõpuline ja nõrgas astmes, kuid selle kõrval on mõnedest sõnadest kasutusel seisundiadverbidele lähedane tugevaastmeline vorm, nt *hanges e hañges, hargis e harkis, jommis e jonñmis, jutis e juttis, jõllis e jõllis, jännis e järñnis, klimbis e klimpis, korbas e korpas, kortsus e korisus, krambis e krampis, kriimus e kriimus, kärnas e kämas, kössis e kössis, lehes e lehtes, lokis e lorkis, loogas e lookas, längus e längus, prundis e pruntis, puhvis e puñvis, punnis e purnis, rakus e rakkus, rasvas e rašvas, salgus e salkus, söödis e söötis, tangus e tangus, traksis e traksis, tuuris e tuaris, tükis e tükkis, villis e villis, vingus e vingus, vindis e vintis, voldis e voltis, vurhvis e vurhvis, ähmis e äñmis*.
- M Selliste tugevaastmeliste seisundiinessiivide loend ei saa olla lõplik, sest samalaadilist tähendust võivad vastavas tekstis kanda paljud muudki sõnad peale ÕS-is märgitute, nagu *silmad on aukus, pruutis tüdruk, nahk on rullis, asi on kihvas*.
4. Mitmuse genitiiv on de-tunnuseline tugevas astmes (*ahvide, debüütide, fagottide, hellenistide, intelligentide, kortsude, losside, müksude, müüride, näppude, ohtude, pumpade*).

- P** Sõnadest *jalg*, *rind* ja *silm* on *de*-mitmuse kõrval kasutusel *e*-mitmus: *jalgade* e *jalge*, *rindade* e *rinde*, *silmade* e *silme*. Kasutatakse peamiselt mitmuse genitiivi mõnedes kivis-
tunud väljendites, harva mõnd muud käänet (*jalgel*).
- P** 18 *sepp*-tüüpi sõnal on tüübipärase vokaaltüvelise *de*-tunnus-
selise mitmuse kõrval kasutusel kahetüvelise *keel*-tüübiga
analoogiline konsonanttüveline *te*-tunnuseline mitmus: *aiste*
e *aisade*, *heinte* e *heinade*, *kaelte* e *kaelade*, *kaerte* e *kae-
rade*, *kaunte* e *kaunade*, *koerte* e *koerade*, *naelte* e *naelade*,
nõelte e *nõelade*, *okste* e *oksade*, *otste* e *otsade*, *paelte* e
paelade, *poiste* e *poisside*, *pükste* e *pükside*, *sakste* e *sak-
sade*, *seinte* e *seinade*, *sõelte* e *sõelade*, *vitste* e *vitsade*, *õun-
te* e *õunade*.
- M** Enamiku märgitud sõnade konsonanttüveline *de*-mitmus on
analoogiliselt *keel*-tüübiga nõrgaastmeline, kuid sõnadel *oks*,
ots, *püksid*, *saks* ja *vits* on see tugevas astmes (III vältes).
de-mitmuse esinemine kahel kujul nendel 18 sõnal oleks
küllaldane põhjus nende esitamiseks eri tüübina. Seda takis-
tab tüübi määramiseks sobivate tunnuste puudumine. Nende
käsitlemist koos *sepp*-tüüpi sõnadega õigustab *de*-mitmuse
paralleelparadigma samasus selle tüübiga.
- E** Erandlikult moodustatakse mitmus pronoomenist *kõik*. Selle
de-tunnuseline mitmus on saadud tugevaastmelisest mitmuse
partitiivi tüvest — *kõikide*. Paralleelvormina on mitmuse ge-
nitiivis kasutusel *i*-mitmuse nõrgaastmeline tüvi *kõigi*.
5. Mitmuse partitiiv on lõputa või *sid*-lõpuline (*akorde* e *akordi-
sid*, *bakteriofaage* e *bakteriofaagisid*, *departemange* e *departe-
mangusid*, *hakke* e *hakkisid*, *käilu* e *käilased*, *loomi* e *loomasid*,
meridiaane e *meridiaanisid*, *nui* e *nuiasid*, *nunni* e *nunnasid*,
neppe e *neppisid*, *puure* e *puurisid*, *saiu* e *saiasid*, *suitse* e *suit-
susid*, *tsunft* e *tsunftisid*, *vutte* e *vuttisid*, *ühiskondi* e *ühiskon-
dasid*).

- M** Paljudest pikkadest võõrsõnadest on *sid*-lõpuline osastav norminguga lubatud ainult sellepärast, et see paralleelvorm on *sepp*-tüübis üldine. Tegelikus keelepruugis esineb niisuguseid vorme harva (nt *forellisid*, *kabinettisid*, *striptiisid*).
- M** Lõputa mitmuse partitiivi ei saa fonotaktilistel põhjustel moodustada enamikust ainsuse nominatiivis vokaaliga lõppevatest sõnadest, nii et nende partitiiv on ainult *sid*-lõpuline (*kõuesid*, *pauasid*, *põuesid*, *sauasid*, *sauesid*, *õuesid*). Fonotaktilisi takistusi ei ole sõna *nui* mitmuse partitiivi paralleelvormil *nuie*.
- M** Mõnedest *sepp*-tüüpi sõnadest kasutatakse ainult lõputa mitmuse partitiivi: *hetki*, *kumbigi*, *kõiki*, *retki*.
6. Alates mitmuse illatiivist on normikohased nii *de*- kui *i*-mitmuslikud vormid (*aedadesse* e *aiusse*, *aegkondades* e *aegkonnis*, *haabadest* e *haavust*, *jalgadele* e *jalule*, *kuuskedel* e *kuusil*, *lõtvadelt* e *lõdvult*, *nõlvadeks* e *nõlvuks*, *päevadeni* e *päevini*).
- P** Sõnadest *jalg*, *kõrv*, *rind*, *silm* on mitmuse illatiivis *de*- ja *i*-mitmusliku *sse*-lõpulise vormi kõrval kasutusel veel kolmas, lõputa tugevaastmeline *i*-mitmuslik vorm, mis langeb kokku partitiiviga: *jalgadesse* e *jalusse* e *jalgu*, *kõrvadesse* e *kõrvusse* e *kõrvu*, *rindadesse* e *rinnusse* e *rindu*, *silmadesse* e *silmissse* e *silmi*.
- M** Samalaadiline illatiiv oleks mõeldav mõnest muustki sõnast, nagu *tuult tiibu saama*, *käsi raudu panema* jmt.
- M** Väga paljudest *sepp*-tüüpi sõnadest on *i*-mitmus ÕS-i järgi küll lubatud, kui keelekasutaja seda sobivaks peab, kuid tegelikkuses siiski kasutamiskõlbmatu, sest nende vormide järgi ei ole sõna enam äratuntav. Vaevalt et oleks võimalik moodustada teksti, milles oleksid vastuvõetavad näiteks *arusse* 'argadesse', *hales* 'halgudes', *kasist* 'kaskedest', *kohile* 'kohtadele', *kuril* 'kurgedel', *kõhelt* 'kõhtudelt', *lesiks* 'leskedeks', *linnesse* 'lindudesse', *põlles* 'põldudes', *tahest*

‘tahtidest’ või ‘tahkudest’, *vahel* ‘vahtidel’, *võlul* ‘võlgadel’, *vähelt* ‘vähkidelt’ jpt.

- M** *i*-mitmus puudub sõnadel, millel mitmuse partitiivis on ainult *sid*-lõpuline vorm.
- M** On võimalikud kõikumised laadivaheldusliku ja vältevaheldusliku käänamise piiril. ÕS-is on sellistest sõnadest märgitud *alg alu e algu*. Samalaadilisena tuleb arvesse veel nt *pelg : pelju e pelgu* (II välde) e *pelu*. (Vormile *pelgu* viitab nt liitsõna *pelgupaik*).
- M** Väga keeruliseks on laadivahelduslik tüvevaheldus kujunenud sõnal *haug havi haugi*. Selle kõrval on kasutusele tulnud ja ÕS-is aktsepteeritud vältevahelduslik käänamine *haug haugi haugi*. Lisaks sellele võib algset genitiivivormi *havi* vaadelda omaette sõnana ja käänata seda *pesa-tüübis havi : havi havi* jne.
- M** *sepp*-tüübi seisukohalt suhteliselt erandliku tüvemuutusega on tegemist sõnade *roe : rooja rooja* ja *soe sooja sooja* puhul. See võib häirida tüübi määramisel, kuigi grammatilised morfeemid ja tüvevariantide paigutus vormistikus on tüübipärased. Samasse kuulub ka ainult mitmuses esinev sõna *saajad saajade saajasid e saaju*, millest ainsuse nominatiiv puudub.
- M** Sõna *järg järi : järgi* jne võib käänata ka astmevahelduseta *pesa-tüübis*, nimelt *järi järi järi* jne.
- M** Sõnu *kõrb, mõis, pärl, žanr* ja *väär* võib käänata ka *aasta-tüübis*.
- M** Tegelikus keelekasutuses on märgata mõnede muudegi *sepp*-tüüpi sõnade siirdumist astmevahelduseta *aasta-tüüpi* IV käändkonnas. Sellised on näiteks *jõulud, pilv, talv* jmt.
- M** Erandlike tüvemuutustega on tegemist sõnades *aed aia : aeda, aeg aja : aega, poeg poja : poega, uig uju : uigu*.

kontsert-alltüüp

kontsert	kontserdi	kontserti	kontserdisse e kontserti
	kontsertide	kontserte e kontsertisid	kontsertidesse e kontserdesse

kontsert-alltüüpi kuuluvad ainsuse nominatiivis 2-silbilised nõrgeneva astmevaheldusega võõrsõnad, mille esimene ja teine silp on III-väitelised, nt *aadress, asfalt, anskop, bemberg, ekspert, eksport, fokstrott, import, kompleks, kompvek, kotlet, kuurort, leistung, leitnant, lenkstang, leopard, lutsern, naakmann, nonsenss, pankrot, piiskop, portfell, protsent, rehnutt, sandek, sandvitš, seersant, seitung, setvert, säärvant, talrep, teemant, tiiskant, transport, umlaut, vestern, vimperg*.

kontsert-alltüübi mõte on puhtmetoodiline: juhtida tähelepanu sõnarühmale, mis tegelikus keelepruugis kõige häirivamalt lahkneb norminguga kehtestatust. Siia kuuluvad sõnad ei erine põhitüübist käänamise poolest.

kontsert-alltüübi vormistikust

1. Ainsuse genitiiv on nõrgaastmeline (*asfaldi, kuurordi, nonsensi, setverdi, teemandi*).

KR Keelepruugis on hakanud levima astmevahelduseta IV käändkonnaga analoogilised genitiivivormid: on kadunud piiritunnetus astmevahelduslike *kontsert-tüüpi* ja astmevahelduseta *õpik-tüüpi* kuuluvate sõnade vahel, nagu näiteks *buklet, kaatet, kornet, kroket, musket jt*.

2. Ainsuse partitiiv on tugevas astmes ja lõputa (*aadressi, asfalti, kompvekki, kotletti, kuurorti, leitnanti, lutserni, nonsenssi, piiskoppi, seitungi, teemanti*).

KR Küllalt levinud on norminguvastased nõrgaastmelised, aga ka astmevahelduseta tüvest moodustatud *t*-lõpulised vormid.

3. Ainsuse illatiivis on nõrgaastmelise *sse*-lõpulise vormi kõrval tugevaastmeline lõputa vorm (*apteegisse* e *apteeki*, *intressisse* e *intressi*, *konkursisse* e *konkurssi*, *marsruudisse* e *marsruuti*, *naakmanisse* e *naakmanni*, *pankrotisse* e *pankrotti*, *sanskritis* e *sanskritti*).
4. *de*-mitmus on tugevaastmeline *de*-tunnuseline (*asfaltide*, *eksper**tidesse*, *kompe**vk**kides*, *kuurortidest*, *leitnantidele*, *nonsensidel*, *piiskoppidelt*, *seersantideks*, *seitungideni*, *säärvantidena*, *teemantideta*, *tiiskantidega*).

KR *kontsert*-alltüüpi sõnade *de*-mitmus on kriitilisemaid vorme tänapäeva eesti kirjakeeles. Normingukohast tugevaastmelist *de*-tunnuselist paradigmat on väga üldiselt kõrvale tõrjumas nõrgaastmeline või astmevahelduseta *te*-tunnuseline paradigma.

5. Mitmuse partitiiv on lõputa või *sid*-lõpuline (*absatse* e *absat**sisid*, *biifsteeke* e *biifsteekisid*, *eksperte* e *ekspertisid*, *fokstrotte* e *fokstrottisid*, *impulsse* e *impulssisid*, *kompassse* e *kompassisid*, *leoparde* e *leopardisid*, *munstükke* e *munstükkisid*, *protsente* e *protsentisid*, *setverte* e *setvertisid*).

KR Mõnedel sõnadel on mitmuse partitiivis levima hakanud astmevahelduseta *i*-tunnuselised *d*-lõpulised vormid.

6. *i*-mitmus on tegelikus keeles väga vähe kasutusel (*aadressesse*, *ekspertes*, *fokstrotest*, *kompleksele*, *kompe**ve**kel*, *kotletelt*, *kuurordeks*, *leistangesse*, *leitnandel*).

KR *i*-mitmust kiputakse kasutama diftongilisena, st et mitmuse *e*-ga lõppevale tüvele lisatakse veel tunnus *i* ja käändelõpp, sarnaselt IV käändkonna astmevahelduseta sõnadega.

M *kontsert*-tüüpi sõnade kasutuse kõikuvus on ootuspärane, sest tegemist on siirdumisega astmevahelduslikust astmevahelduseta tüüpi. Seda protsessi soodustab nende sõnade fo-

noloogiline struktuur, mis oma praegusel, normingukohasel kujul on vastuolus keele loomuliku rõhumalliga. Keel püüab vabaneda pearõhu ja kaasrõhu asetsemisest kahel järjestikusel silbil, samas kahest järjestikusest III-värtelisest silbist. Niisugusel viisil saavutaksid need sõnad astmevahelduseta sõnadele tüüpilise fonoloogilise struktuuri ja läheksid ühtlasi üle astmevahelduseta sõnade käänamismallile. Et see toimub järk-järgult, ühtedes vormides (nt *de-mitmuses*) kiiremini kui teistes, on normingu muutmine vastavaks tegelikuga või lähemaks tegelikule keelepruugile praegu seotud suurte raskustega: tekiksid süsteemitud segatüübid, eriti astmevahelduse seisukohalt vaadatuna. Et tegemist on loomuliku ja kaugele arenenud nihkega *kontsert*-tüüpi sõnade käänamises, ei ole eksimused normingu vastu siin enam vigadena arvestatavad. Pealegi ei ole *õpik*- ja *kontsert*-tüübi piir silbistruktuuri põhjal määratav, välja arvatud juhul, kui teises silbis on pikk vokaal või diftong (*aktiiv, folkloor*). Järelikult saab *kontsert*-tüüpi sõnu *õpik*-tüübist eristada ainult loendiga (*import – molbert, seersant – koobalt*).

Põhitüüp *rida*

<i>RIDA</i>	<i>REA</i>	<i>RIDA</i>	<i>REASSE e</i> <i>RITTA</i>
	<i>RIDADE</i>	<i>RIDU e</i> <i>RIDASID</i>	<i>RIDADESSE</i>

rida-tüüpi kuuluvad nõrgeneva *b*, *d*, *g* laadivaheldusega nominatiivis 2-silbilised, genitiivis enamasti 1-silbilised sõnad.

Need on sõnad vokaalidevahelise laadivaheldusliku klusiiliga, mille kao korral genitiiv on 1-silbiline, homorgaanse häälikuga asendumise korral 2-silbiline I-värteline. Sellised on näiteks *agu, idu, jagu, kadu, kägu, ligu, lugu, mägi, nõbu, nägu, ruga, siga, tegu, tuba, vedu, õde; koda, pada, rada, sada, sadu, sõda, tõbi*.

rida-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on tugevas astmes ja lõputa. Enamikul sõnadest on see samane nominatiiviga (*hagu, juga, kubu, ladu, nuga, tõde*), nominatiivis *i*-ga lõppevatel sõnadel on partitiivi lõpul tüvevokaal *e* (*jõge, lage, mäge, nõge, rege, tuge, tõbe, väge*).
- P** Numeraalil *sada* on tüübipärase lõputa partitiivi kõrval kasutusel *t*-lõpuline *sadat*, olenevalt tekstist, nt *mul on sada krooni*, aga *mul ei ole sadat krooni*.
2. Enamikul sõnadest on ainsuse illatiivis *sse*-lõpulise vormiga paralleelselt kasutusel geminatsiooniline vorm (*jaosse e jakku, jõesse e jökke, kojasse e kotta, laosse e lattu, maosse e makku, nõesse e nõkke, pajasse e patta, sõjasse e sõtta, vaosse e vakku* jne).
- M** Mingit selget kriteeriumi geminaatillatiivi olemasolu või puudumise üle otsustamiseks ei ole. Enamasti puudub see sõnadel, millest illatiivi kasutamine kohta või seisundisse suundumise tähenduses ei ole mõeldav või tavaline, nagu *kaosse* (sõnast *kadu*), *käosse*, *maosse* (*madu*), *nõosse* (*nõbu*), *sajasse*, *seasse*, *teosse* (*tigu*), *tõesse*, *veasse*, *õesse*. Paralleelvormide kasutamine oleneb siin tekstist ja tähendusvariandist, mitte normingust.
3. *de*-mitmus moodustatakse tunnusega *-de* tugevaastmelisest tüvest (*hagude, idudesse, jagudes, kudedest, lugudele, nugadel, nägudelt, radadeks, ridadeni, tigudena*).
 4. Mitmuse partitiiv on enamikul sõnadest ainult *sid*-lõpuline (*idusid, jõgesid, kudesid, lagesid, nõgusid, regesid, sadusid, tõdesid*), osal sõnadest *sid*-lõpuline paralleelselt lõputa vormiga (*jugasid e juge, kodasid e kode, lubasid e lube, lugasid e luge, nugasid e nuge, padasid e padu, radasid e radu, ridasid e ridu, rugasid e ruge, sadasid e sadu, sigasid e sigu, sugasid e suge, sõdasid e sõdu, tubasid e tube, ubasid e ube, vigasid e vigu*).

M Lõputa partitiiv on ÕS-i järgi olemas kõikidest *a*-tüvelistest sõnadest, välja arvatud *iga*. Muu tüvevokaaliga sõnadest lõputa partitiivi ei kasutata.

5. *i*-mitmust *rida*-tüübis ei saa kasutada, sest nõrgaastmelise *i*-mitmuse tüve moodustamisega kaasneksid sõna tundmatuseeni moonutavad muutused.

M On täheldatav laadivahelduse taandumine mõnes *rida*-tüüpi sõnas, mistõttu piir II käändkonna *pesa*-tüübiga on muutunud ebakindlaks. Mõlema tüübi järgi võivad käänduda sõnad *hägu*, *idu*, *kubu*, *lagu*, *luga*, *pidu* ja *sagu*. Sõna *kabu* laadivahelduslikuna tähendab neiut, astmevaheldusetuna kohilooma. Laadivahelduslik *pada* on katel, astmevahelduseta *pada* mängukaardimast.

Põhitüüp *jõud*

JÕUD	JÕU	JÕUDU	JÕUSSE e JÕUDU
	JÕUDUDE	JÕUDE e JÕUDUSID	JÕUDUDESSE

jõud-tüüpi kuuluvad nõrgeneva astmevaheldusega ainsuse nominatiivis ja genitiivis ühesilbilised sõnad.

Nendes sõnades järgneb esimese silbi pikale vokaalile või diftongile *d* või *g*, mis genitiivis kaob, kusjuures

- tüvevokaal on kokku sulanud esimese silbi vokaaliga, nagu näiteks sõnades *laug* : *lau*, *liug* *liu*, *lood* *loo* 'loopealne', *piug* : *piu*, *rood* : *roo* 'kandev osa sulel jm', *roog* *roo*, *sini-raag* : *siniraa*, *siug* *siu*, *tõug* *tõu*, *voog* *voo*, *õud* *õu*;
- esimese silbi vokaal on lühenenud kokkupuutes temast erineva tüvevokaaliga, nagu sõnadel *laad* *lae* 'püssipära', *lood* : *loe* 'raskusmõõt', *lõõg* *lõa*, *mood* *moe*, *pood* : *poe*, *praad* : *prae*, *raad* *rae* 'linnavalitsus', *raag* *rao*, *roog* : *roa*, *saad* *sao*, *saag* *sae*, *vaag* : *vae*.

Laadivaheldusliku *s*-iga sõnadest kuulub siia *paas*.

- M** Keeleajalooliselt kuuluvad need sõnad kokku *sepp*-tüübi sõnadega. Lahknemine eri tüübiks on tingitud laadivaheldusega kaasnenud tüvemuutustest (s.o tüvevokaali kokkusulamisest esimese silbi vokaaliga või esimese silbi pika vokaali lühenemisest nõrga astme vormides, mille tagajärjel genitiiv on ühesilbiline). Grammatiliste morfeemide poolest see tüüp *sepp*-tüübist ei erine.

jõud-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivi vormiks on lõputa tugevaastmeline tüvi (enamikul sõnadest ilmneb tüvevokaal alles partitiivis), nt *hoogu*, *kiudu*, *laadi*, *loodi*, *loogu*, *moodi*, *praadi*, *raagu*, *roogu*, *sini-raaga*, *voogu*.
2. Ainsuse illatiivi vormina on nõrgaastmelise sse-lõpulisel kõrval partitiiviga kokkulangev tugevaastmeline tüvi (*kiusse* e *kiudu*, *loesse* e *loodi*, *loosse* e *loodu*, *lõasse* e *lõõga*, *paesse* e *paasi*, *raosse* e *raagu*, *saosse* e *saadu*, *tõusse* e *tõugu*).
3. *de*-mitmus on *de*-tunnuseline ja tugevas astmes (*laugude*, *lõõgadesse*, *moodides*, *praadidest*, *roogadele*, *roogudel*, *saagidelt*, *siugudena*, *voogudeks*).
4. Mitmuse partitiivis on *sid*-lõpulisega paralleelselt lõputa vorm (*hoogusid* e *hooge*, *laugusid* e *lauge*, *loodisid* e *loode*, *lõõgasid* e *lõõgu*, *piugusid* e *piuge*, *saagisid* e *saage*, *tõugusid* e *tõuge*).
5. *i*-mitmus puudub.

- M** *jõud*-tüüpi laadivahelduslike sõnadel on ainsuse nominatiivis homonüümseid vältevahelduslikke sõnu, mis morfoloogiliselt kuuluvad *sepp*-tüüpi. Sellised on *laad* *laadi* 'viis, moodus', *lood* : *loodi* 'loodimisvahend', *raad* *raadi* 'neeldumiskoosi ühik füüsikas', *rood* : *roodu* 'väeüksus'

Põhitüüp sõber

SÕBER	SÕBRA	SÕPRA	SÕBRASSE e SÕPRA
	SÕPRADE	SÕPRU e SÕPRASID	SÕPRADESSE e SÕBRUSSE

sõber-tüüpi kuuluvad nõrgeneva vältevaheldusega ainsuse nominatiivis ja genitiivis kahesilbilised sõnad.

Nende nominatiiv on I-välteline, genitiiv II-välteline. Korrapärane III-välteline tugevaastmeline tüvi tuleb esile alles partitiivis.

Siin on fonoloogiliselt ehituselt kahte tüüpi sõnu, mille erinevus on määramist häirivalt suur ainsuse nominatiivis:

- sõnad, mille lõpul on *l, r* või *v*; alates genitiivist langeb teise silbi vokaal välja ja lisandub tüvevokaal, nt *ader, kabel* (: *kabla*), *keder, kiber, koger, kubel, kõder, köber, mäger, naber, nõder, oder, peber, puder, põder, teder, tuber, tuder, vagel, vigel, õgev*;
- sõnad, mille nominatiivi lõpul on *i*, mis genitiivist alates asendub *ja-, je* või *ju-ga*, nt *padi* : *padja, puri purje, vali valju*. See sõnarihm esitatakse omaette alltüübina.

M Keeleajalooliste häälikumuutuste tagajärjel on *sõber*-tüüpi sõnade astmevaheldus kujunenud erandlikuks. Et ainsuse nominatiiv on esmavälteline, langeb see vorm süsteemipärasest vältevaheldusest välja, nii et tema esmavälteline vorm ei vasta ei tugeva (III välde) ega nõrga (II välde) astme vormide nõuetele. Alates genitiivist on vältevaheldus süsteemipärane. Nõrgeneva astmevahelduse konstateerimiseks ei piisa selles tüübis nominatiivi ja genitiivi võrdlemisest, mis omakorda raskendab käändkonna määramist kahe esimese käände põhjal.

sõber-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on tugevas astmes ja lõputa (*atra, kapla, ketre, kipra, kopru, kokre*).
2. Ainsuse illatiivis on nõrgaastmelise sse-lõpulise vormiga paralleelselt kasutusel partitiiviga homonüümne tugevaastmeline tüvi (*kublasse e kupla, kõdrasse e kõtra, kõbrusse e köprü, mäg-rasse e mäkra, nabrasse e napra*).
3. Ainsuse inessiivi tugevaastmelist vormi kasutatakse paralleelselt süsteemipärase nõrgaastmelisega mõnedest sõnadest seisundiadverbi tähenduses: *kibras e kipras, kublas e kuplas, kõbrus e kõprus*.

M Peale ÕS-is märgitute võib selline tugevaastmeline inessiiv vastavas tekstis ja tähenduses sobivaks osutada ka mõnest muust sõnast, nt *õlu on koprus* 'õlu kobrutab', *nabras e napras*.

4. *de*-mitmus moodustatakse *de*-tunnusega tugevaastmelisest tüvest (*nõtrade, otrades, pepredest, putrudele, põtradel, tetredelt, tupradeks, tutradega*).
5. Mitmuse partitiivis on lõputa ja *sid*-lõpuline vorm (*kaplu e kaplasid, mäkri e mäkrasid, putre e putrusid, vaklu e vaklasid, viklu e viklasid, õkvu e õkvasid*).
6. *i*-mitmus on võimalik, kuid suhteliselt vähe kasutusel (*adrusse, kogris, kõdrust, nõdrule, odril, pudrelt, põdruks*).

M Niisuguste tavakeelele võõraste vormide moodustamist ei tohi kooliõpilaste töödes nõuda.

M Üksikutel sõber-tüüpi sõnadel on tendents siirduda astmevahelduseta *tubli*-tüüpi. Eriti märgatav on see sõna *puder* juures. Korrektses kirjakeeles ei ole see vastuvõetav.

M Lõunaeeestiline murdesõna *õgev* on kasutusel nii murdepärase astmevaheldusliku käänamisega *õgev* : *õgva* *õkva* kui ka IV käändkonna *aasta-õpik*-tüübi eeskujul *õgev* *õgeva* : *õgevat*.

padi-alltüüp

padi	padja	patja	padjasse e patja
	patjade	patju e patjasid	patjadesse e padjusse

padi-alltüübina võib esitada nõrgeneva vältevaheldusega ainsuse nominatiivis I-värtelised *i*-ga lõppevad, genitiivis II-värtelised *ja*-, *je*- või *ju*-ga lõppevad sõnad, nt *ahi*, *hudi*, *kali*, *kiri*, *kosjad*, *lubi*, *veli*, *osi*, *puri*, *rübi*, *tühi*, *vali*, *väli*.

padi-alltüübi vormistikust

on analoogiline põhitüübi vormistikuga.

KR Sõnast *puri* kaldutakse mõningaid käändeid moodustama astmevaheldusega *aasta*-tüübi eeskujul. Korrektne vormistik on *puri purje : puñje : purjesse* (II välde) e *puñje puñjede puñjesid puñjedesse*.

M Sõnadest *puri* ja *veli* ei saa fonotaktiliste piirangute tõttu moodustada lõputa mitmuse partitiivi. Nii on võimalikud ainult *sid*-partitiiv *purjesid*, *veljesid* ja *de*-mitmus *purjedesse*, *veljedesse purjedes*, *veljedes* jne.

M Sõnast *veli* on kasutusel ka teine tüvevariant *velle : velle vellesse* jne.

M *i*-mitmus on tegelikult kasutusel ainult mõnest *padi*-alltüübi sõnast üksikuis käändeis, nagu *asjus*, *kabjul*, *kurjel*, *marjule* (eritähenduses), *ohjes*, *padjul*, *tühjes* jmt. Enamikul siia kuuluvatest sõnadest puudub *i*-mitmus stiililt neutraalses keelepruugis.

Põhitüüp *lugemik*

LUGEMIK	LUGEMIKU	LUGEMIKKU	LUGEMIKUSSE e LUGEMIKKU
	LUGEMIKE e LUGEMIKKUDE	LUGEMIKKE	LUGEMIKESSE e LUGEMIKKUDESSE

lugemik-tüüpi kuuluvad vältevaheldusliku *ik-* (*dik-*, *ik-*, *lik-*, *mik-*, *ndik-*, *nik-*, *rik-*, *stik-*, *vik-*) liitega sõnad, nt *alevik*, *elanik*, *helistik*, *juhuslik*, *kõrgendik*, *leidlik*, *meeskondlik*, *nurklik*, *omanik*, *probleemistik*, *pugerik*, *rahvastik*, *sigidik*, *tühimik*.

Seda tüüpi sõnade puhul on morfoloogiliselt oluline, et kaasrõhk asetseb *ik*-liitel, mille tõttu liide on astmevahelduslik. Silpide arvu järgi kuuluvad siia

- 3-silbilise tüvega sõnad, nagu *aednik*, *rentnik*, *tinglik*, *veidrik* jt, mis metoodilistel kaalutlustel esitatakse eri alltüübina;
- 4-silbilise tüvega sõnad, nagu *ametnik*, *asunik*, *kanarbik*, *kirjanik*, *kohtunik*, *kõverik*, *kännustik*, *laevastik*, *lausestik*, *lääm-mastik*, *motiivistik*, *mullastik*, *määrustik*, *mügerik*, *nigerik*, *nim-mestik*, *olevik*, *olustik*, *pugerik*, *põõsastik*, *rägestik*, *seadmestik*, *süsinik* jpt;
- 5-silbilise tüvega sõnad, nagu *asulastik*, *arvutuslik*, *elevuslik*, *ilmutuslik*, *isetegevuslik*, *kirjanduslik*, *kohustuslik*, *mõistatuslik*, *mõrtsukalik*, *plahvatuslik*, *raamatulik*, *tänavastik*, *tüdrukulik*, *usalduslik*, *viirastuslik* jt;
- 6-silbilise tüvega sõnad, nagu *asjaarmastajalik*, *inimeselik*, *kannatajalik*, *poisikeselik*, *valgustajalik*, *äritsejalik*.

Tüübis on mõned otse laenatud võõrsõnad, mida eesti keele seisukohalt ei saa lugeda *ik*-liitelisteks, nagu *bolševik*, *menševik*, *trudovik*.

lugemik-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivi vormiks on tugevaastmeline tüvi (*asunikku, habemikku, kadastikku, lihunikku, mõistatuslikku, nimestikku, olevikku, poisikeselikku, raamatulikku, süsinikku, taimestikku, võsastikku*).
2. Ainsuse illatiivis on paralleelselt tugevaastmeline lõputa (partitiiviga homonüümne) ja nõrgaastmeline sse-lõpuline vorm, mida kohatähenduslikuna harva kasutatakse (*asjaarmastajalikku e asjaarmastajalikusse, hariduslikku e hariduslikusse, kännustikku e kännustikusse, meelelahutuslikku e meelelahutuslikusse, valgustajalikku e valgustajalikusse*).
3. Mitmuse genitiivis on paralleelselt *i*-mitmuslik nõrgaastmeline ja *de*-tunnuseline tugevaastmeline vorm (*andmestike e andmestikkude, armulike e armulikkude, kohustuslike e kohustuslikkude, luitestike e luitestikkude, motiivistike e motiivistikkude, plahvatuslike e plahvatuslikkude, äbarike e äbarikkude*).

de-mitmusliku vormistiku kasutamine on tänapäeva keeles taandunud ja omandanud arhailise varjundi. Neutraalses keeles kasutatakse lühemat, *i*-mitmuslikku vormistikku, nii et *de*-mitmuse vormide nõudmine keskhariduse tasemel on muutunud küsitavaks.

4. Mitmuse partitiiv on lõputa (*asjaarmastajalikke, ilmutuslikke, kohtunikke, laevastikke, mügarikke, põõsastikke, sündmustikke, tüdrukulikke*).

M ÕS-i norming ei esita selles tüübis *sid*-lõpulist vormi, kuid et see on võimalik kõigist muist VI käändkonna I alaliigi tüüpidest, ei tohi selle kasutamist ka siin veaks pidada (*alevikkusid, nimestikkusid, rägastikkusid, saarestikkusid, valimikkusid*).

5. *i*-mitmus on üldkasutatav, kuivõrd *de*-mitmuse vormistik on taandunud, omandanud arhailise varjundi (*alevikesse, ergutuslikes, habemikele, inimeselikel, küsimustikelt, nimestikeks, ok-sastikena, plahvatuslikeni, raiestiketa, seaduslikega*). *i*-mitmuse

vormis on ka terminatiiv, essiiv, abessiiv ja komitatiiv, mis muudes tüüpides pole üldiselt vastuvõetav.

ohtlik-alltüüp

<i>ohtlik</i>	<i>ohtliku</i>	<i>ohtlikku</i>	<i>ohtlikusse e ohtlikku</i>
	<i>ohtlike e ohtlikkude</i>	<i>ohtlikke</i>	<i>ohtlikesse e ohtlikkudesse</i>

ohtlik-alltüübina võib esitada genitiivis 3-silbilised astmevaheldusliku *ik-* (*dik-*, *ik-*, *lik-*, *mik-*, *ndik-*, *nik-*, *rik-*, *stik-*, *vik-*) liitega sõnad, nagu *aednik*, *astmik*, *atavistlik*, *ekslik*, *formalistlik*, *hapnik*, *jändrik*, *kõrtsmik*, *lipnik*, *mõistlik*, *nõudlik*, *pelglik*, *politseinik*, *roostik*, *säästlik*, *taldmik*, *usklik*, *virtuooslik*, *üürnik*.

ohtlik-tüübi eesmärk on metoodilistel kaalutlustel esile tõsta tänapäeva kirjakeele morfoloogias üht kõige kriitilisemat sõnärühma: selle tüübi sõnade käänamine on segunenud astmevahelduseta *õpik-tüübi* käänamisega, mis on vastuolus kehtiva norminguga ja süsteempärase astmevaheldusega.

ohtlik-alltüübi vormistikust

on samane põhitüübi vormistikuga.

1. Ainsuse partitiiv on tugevas astmes ja lõputa (*arstlikku*, *kunstlikku*, *liustikku*, *mündrikku*, *nõunikku*, *objektivistlikku*, *päevnikku*, *ristmikku*, *tootlikku*, *vistrikku*).

KR Normingukohase vormi kõrval on laialdaselt kasutusele tulnud *õpik-tüübile* omane *t-lõpuline* partitiiv.

2. Ainsuse illatiivis on paralleelselt nõrgaastmeline *sse-lõpuline* ja lõputa, partitiiviga kokkulangev tugevaastmeline vorm (*arglikusse e arglikku*, *jändrikusse e jändrikku*, *keskmikusse e kesk-*

mikku, muutlikusse e muutlikku, püüdlikusse e püüdlikku, realistlikusse e realistlikku, trotslikusse e trotslikku).

3. Mitmuse genitiiv esineb *i*-mitmuslikuna nõrgas astmes ja *de*-mitmuslikuna tugevas astmes (*ekslike e ekslikkude, istmike e istmikkude, jändrike e jändrikkude, lõplike e lõplikkude, nõudlike e nõudlikkude, otsmike e otsmikkude, piltnike e piltnikkude, realistlike e realistlikkude, ristmike e ristmikkude, soostike e soostikkude, tahtlike e tahtlikkude, võlgnike e võlgnikkude, üürnike e üürnikkude*).

KR Tüübipärase *de*-mitmuse vormistiku on tegelikust keelepruugist peaaegu täielikult välja tõrjunud *õpik*-tüübi pärane *te*-tunnuseline vormistik.

4. Mitmuse partitiiv on lõputa (*arstlikke, auklikke, ideestikke, keskmikke, leplikke, mõisnikke, mäestikke, põlglikke, revüülike, säästlikke, tõtlikke, veidrikke*).

KR Normingukohase vormi kõrval on kasutusel *õpik*-tüüpi kuuluvad *i*-tunnuselised *d*-lõpulised vormid.

M Kirjakeelele vastuvõetavad, kuigi mõnevõrra kohmakad, peaksid olema *sid*-lõpulised osastavavormid, nagu neid kasutatakse kõigis selle käändkonna I alaliigi tüüpides.

5. *i*-mitmus on üldiselt kasutusel (*ekslikesse, leidlikes, metsnikest, nõunikele, okslikel, paindlikelt, rentnikeks, suurnikena, teatmiken, vestmiketa, ämblikega*).

KR *i*-mitmuse normingule vastavaid vorme on hakanud välja tõrjuma aglutinatiivsed *i*-tunnuselised IV käändkonnale omased vormid.

P Sõnu *kolhoosnik, pealik, politseinik, sovhoosnik* ja *ümbrik* lubab norming käänta niihästi astmevahelduslikult kui ka astmevahelduseta, seega nagu *ohalik* (*ümbrik ümbriku ümbrikku : ümbrikusse e ümbrikku : ümbrike e ümbrikkude ümbrikke : ümbrikesse e ümbrikkudesse*) või nagu *õpik*

(*ümbrik ümbriku ümbrikut : ümbrikusse ümbrikute : ümbrikuid : ümbrikutesse e ümbrikuisse*).

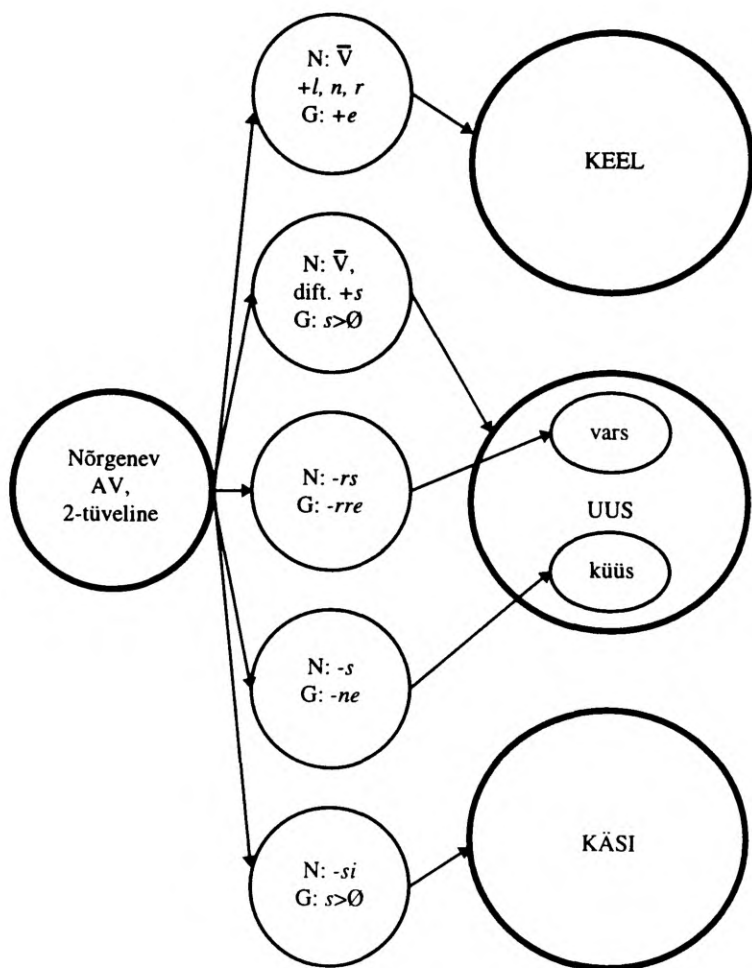
- M** *ohtlik*-tüüpi sõnade käänamise ebakindel seis ja järkjärguline siirdumine astmevahelduseta *õpik*-tüüpi on ootuspärane ja võitlus selle vastu ilmselt lootusetu. Nende sõnade fonoloogiline struktuur, milles kirjakeele normingu kohaselt on kaks III-vältelist rõhulist silpi kõrvuti, ei ole kooskõlas keele loomuliku rõhumalliga. Sellest vabanemiseks kaotab esimese silbi III välde oma areduse ja teine silp kaasrõhu.

Siirdumine *õpik*-tüübi käänamismallile võib toimuda ka esimese silbi III välte säilimise juures, sest välte osa käändtüübi valikul on nõrgenenud. *ohtlik*-tüüpi sõnade fonoloogiline ehitus erinebki *õpik*-tüübist mõnel juhul ainult välte ja kaasrõhu poolest, kusjuures silbistruktuurilt on nendes tüüpides samalaadilisi sõnu (vrd *pealik* — *sealik*, *laulik* — *aulik*, *õunik* — *nõunik*, *taldrik* — *jändrik*, *liistik* — *veestik*, *nuustik* — *maastik*).

Kõike seda arvestades ei tohiks *õpik*-tüübi pärast käändvormide kasutamist *ohtlik*-tüüpi sõnade puhul raskeks keeleveaks pidada.

II alaliik

VI käändkonna II alaliiki kuuluvad nõrgeneva astmevaheldusega kahetüvelised sõnad.

Põhitüüp *keel*

KEEL**KEELE****KEELT****KEELESSE e
KEELDE****KEELTE****KEELI****KEELTESSE e
KEELISSE**

keel-tüüpi kuuluvad *e*-tüvelised sõnad, mille esimese silbi pikale vokaalile järgneb *l*, *n* või *r*, nimelt *hiir*, *hool*, *huul*, *hääl*, *joon*, *juur*, *kaar*, *kiir*, *koor*, *meel*, *niin*, *nool*, *noor*, *peel*, *peen*, *pool*, *saar*, *seen*, *sool*, *soon*, *suur*, *säär*, *tuul*, *tüün*, *veer*, *voor*, *äär*. Siia kuulub ka *m*-iga lõppev sõna *leem*.

***keel*-tüübi vormistikust**

1. Ainsuse partitiiv on konsonanttüveline *t*-lõpuline ja tugevas astmes (*hiirt*, *juurt*, *meelt*, *peent*, *soont*, *veert*).
2. Ainsuse illatiiv esineb kahe paralleelvormina: nõrgaastmeline *sse*-lõpuline ja tugevaastmeline *de*-lõpuline (*hoolesse* e *hoolde*, *kaaresse* e *kaarde*, *niinnesse* e *niinde*, *poolesse* e *poolde*, *suuresse* e *suurde*, *vooresse* e *voorde*).
3. *de*-mitmus moodustatakse nõrgaastmelisest konsonanttüvest *te*-tunnuse abil (*huultesse*, *kiirtes*, *nooltest*, *saartele*, *säärtel*, *äärtelt*).
4. Mitmuse partitiiv on lõputa (*hääli*, *kiiri*, *seeni*, *tuuli*, *voori*). *sid*-lõpuline vorm, mille esinemist võib mõnel juhul täheldada, on *viga*.
5. *i*-mitmus on normikohane (*huulil*, *nooril*, *peenilt*, *saarile*, *seenilt*, *suuris*).

M Enamikust sõnadest ei ole *i*-mitmuse vormistik harjumuspärane või tundub päris võõrana. Niisuguste vormide moodustamist ei tohi õpilastelt nõuda.

E Sõnas *leem* vaheldub fonotaktilistel põhjustel *m* *n*-iga, kui konsonanttüvele liitub *t*- või *d*-ga algav tunnus või lõpp: *leem* *leeme* : *leent* : *leemesse* e *leende* *leente* : *leemi* : *leentesse* e *leemisse*.

M *keel*-tüübis on märgata vältevahelduse mõningat tuhmumist: osale keelekasutajaist ei ole vaheldus enam selgelt tajutav. Eriti avaldub see adjektiivis *peen* puhul, mille mitmeid käändeid kaldutakse moodustama IV käändkonna *aasta*-tüübi analoogial.

Põhitüüp *uus*

<i>UUS</i>	<i>UUE</i>	<i>UUT</i>	<i>UUESSE e</i> <i>UUDE</i>
	<i>UUTE</i>	<i>UUSI</i>	<i>UUTESSE e</i> <i>UUSISSE</i>

uus-tüüpi kuuluvad

- sõnad, milles pikale vokaalainesele järgneb laadivahelduslik *s*, välja arvatud sõna *paas*, nimelt *hiis*, *kuus*, *köis*, *niis*, *põis*, *reis*, *täis*, *viis*, *voos*, *õis*;
- *rs rr* vaheldusega sõnad, nagu *vars*, mis esitatakse alltüübina;
- *s n* vaheldusega sõnad, nagu *küüs*, mis esitatakse alltüübina.

uus-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on tugevaastmeline konsonanttüveline *t*-lõpuline, kusjuures lõpp on kokku sulanud tüve *t*-ga ja kirja pandud ühe tähega (*hiit*, *köit*, *reit*, *täit*, *õit*).
2. Ainsuse illatiivi vormina on nõrgaastmelise *sse*-lõpulisega paralleelselt kasutusel lõputa tugevaastmeline vokaaltüvi (*kuuesse e kuude*, *köiesse e köide*, *niiesse e niide*, *õiesse e õide*).
3. *de*-mitmuse vormides, mis on tugevas astmes, on tunnuse *t* kokku sulanud tüve *t*-ga ja kirja pandud ühe tähega (*hiite*, *köite*, *niite*, *täite*).
4. Mitmuse partitiiv on lõputa (*köisi*, *põisi*, *reisi*, *õisi*).
5. *i*-mitmus moodustatakse tugevaastmelisest (*s* säilib), kuid II-värtelisest tüvest (*hiisisse*, *köisis*, *niisist*, *õisil*). Need vormid on vähe kasutusel, välja arvatud ehk ainult eritähenduslik *köisis* 'kütkes', ning nende moodustamine ei tohi olla õpilastele kohustuslik.

P Laadivaheldusega kaasneva keskkõrge esimese silbi vokaali lühenemise tõttu on eriti keerukaks kujunenud harva kasutusega sõna *voos* käänamine, nimelt *voos* *voe* *voot* *voesse*

e *voode voote voosi* : *vootesse e voosisse*. Selle kõrval on lubatud ka vältevahelduslik käänamismall *sepp*-tüübi järgi: *voos* : *voosi voosi* jne.

vars-alltüüp

vars	<i>varre</i>	<i>vart</i>	<i>varresse e varde</i>
	<i>varte</i>	<i>varsi</i>	<i>vartesse e varsisse</i>

vars-alltüüpi kuuluvad *rs rr* vaheldusega sõnad *hirs, kirs, kõrs, pars, tõrs, õrs*.

vars-alltüübi vormistikust

on samane põhitüübiga.

küüs-alltüüp

küüs	<i>küüne</i>	<i>küünt</i>	<i>küünesse e küünde</i>
	<i>küünte</i>	<i>küüsi</i>	<i>küüntesse e küüsisse</i>

küüs-alltüüpi kuuluvad sõnad, mille ainsuse nominatiivi pikale vokaalile järgnev *s* asendub genitiivis *ne*-ga. Sellised on peale tüüp-sõna veel *kaas, laas, lääs* ja *õõs*.

küüs-alltüübi vormistikust

on samane põhitüübiga.

- P** Sõnast *küüs* kasutatakse mitmuse illatiivis eritähenduses lõputa, ainsuse partitiiviga kokkulangevat vormi *küüsi*.
- M** *i*-mitmust kasutatakse vähe, enamasti ainult sõna *küüs* sisekohakäändeist *küüsis* ja *küüsisist*.
- M** Kõiki *küüs*-tüüpi sõnu kasutatakse sageli *keel*-tüübi sõnade eeskujul (*küün küüne küünt* jne). Korrektne kirjakeel niisugust pruuki ei tunnista.

Põhitüüp *käsi*

<i>KÄSI</i>	<i>KÄE</i>	<i>KÄTT</i>	<i>KÄESSE e</i> <i>KÄTTE</i>
	<i>KÄTE</i>	<i>KÄSI</i>	<i>KÄTESSE e</i> <i>KÄSISSE</i>

käsi-tüüpi kuuluvad ainsuse nomintiivis *si*-ga lõppevad laadivaheldusliku *s*-iga sõnad *esi*, *kesi*, *lüsi*, *mesi*, *susi*, *süsi*, *tõsi*, *vesi*.

käsi-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivi lõpp *t* liitub tugevaastmelisele *t*-ga lõppevale konsonanttüvele: *ett*, *kett*, *sutt*, *tõtt*, *vett*.
2. Ainsuse illatiivis on nõrgaastmelise *sse*-lõpulise kõrval geminatsiooniline vorm: *lõesse e lütte*, *meesse e mette*, *soesse e sutte*, *tõesse e tõtte*, *veesse e vette*.
3. *de*-mitmuses, mis on tugevas astmes, on tunnuse *t* kokku sulanud tüve *t*-ga ja pannakse kirja ühe tähega: *ete*, *ketesse*, *lüttes*, *metest*, *sutele*, *sütel*, *tõtelt*, *veteni*.
4. Mitmuse partitiiv on lõputa, homonüümne ainsuse nominatiiviga: *lüsi*, *mesi*, *susi*, *süsi*, *vesi*.
5. *i*-mitmus on normikohane, moodustatud tugevaastmelisest tüvest, kuid kasutusel ainult üksikutest sõnadest eritähenduses, nagu *käsile*, *käsil*.

E Mõnda nõrgeneva astmevaheldusega sõna ei ole nende tüve-
muutuste erandlikkuse tõttu mõtet ühendada ühegagi esi-
tatud tüüpidest. Nad käänduvad järgnevalt: *mees mehe*
meest : mehesse : meeste : mehi meestesse e mehisse;
laps lapse : last : lapsesse laste lapsi : lastesse e
lapsisse; uks : ukse : ust ukseesse : uste uksi : ustesse e
uksisse.

M Nagu eelnevast selgub, koondab Elmar Muugi süsteem, mil-
lest lähtub ka siinne esitus, VI käändkonda üksteisest väga
erineva muutmisviisiga sõnarühmi. Sõna kuuluvus
VI käändkonda ütleb vähe tema tegeliku käänamise kohta.
Et ebahütlust mõnevõrra vähendada, on ühetüvelised ja
kahetüvelised sõnad viidud eri alaliikidesse. Siiski puudub
käänamismallide analoogia ka kummaski alaliigis, eriti tüve-
de varieerumist silmas pidades. Nii on VI käändkonna sõ-
nade ainuke tõeline ühisjoon nõrgenev astmevaheldus. Ja-
gamine alaliikideks ühe- ja kahetüvelisuse järgi toob määra-
mise aluseks olevate käänete hulka ka partitiivi, mida mujal
on välditud, sest tegemist on õigekeelsuslikult kriitilise
käändega. On võimalik, et loobumine alaliikidest ning kahe-
tüvelisustunnusest määramisel, samal ajal muude tunnuste
mõnevõrra teistsugune kirjeldamine muudab tüüpide välja-
selgitamise selgemaks. Järgnevalt üks võimalikest tüübikir-
jelduste variantidest. Selle järgi jaotatakse kõik VI käänd-
konna sõnad esialgu viide rühma silpide arvu järgi nomina-
tiivis ja genitiivis. Järgnevalt võetakse arvesse astmevahel-
duse liik (laadi- või vältevaheldus), laadivaheldusele alluvad
häälikud ja mõned muud sõnatüve iseärasused. Niisuguse
käsitusviisi puhul oleksid VI käändkonna ja selle põhi-
tüüpide kirjeldused lühendatud kujul järgmised.

VI käändkonda kuuluvad nõrgeneva astmevaheldusega
sõnad.

sepp-tüüpi kuuluvad

- nominatiivis 1-silbilised, genitiivis 2-silbilised *b-*, *d-*, *g-*, *k-*, *t*-laadivaheldusega sõnad;
- nominatiivis 1-silbilised, genitiivis 2-silbilised vältevahelduslikud sõnad, välja arvatud *e*-tüvelised, mille esimeses silbis on pikk vokaal ning selle järel *l*, *n* või *r*;
- *kond*-liitelised sõnad;
- astmevaheldusliku (pea- või kaasrõhulise) lõpusilbiga võõrsõnad;
- mitmesugused lühendid, tähenimetused, erandlikud sõnad.

keel-tüüpi kuuluvad

nominatiivis 1-silbilised, genitiivis 2-silbilised sõnad, mille esimeses silbis on pikk vokaal ning selle järel *l*, *n* või *r*, genitiivis lisandub tüvevokaal *e*.

uus-tüüpi kuuluvad

nominatiivis 1-silbilised, genitiivis 2-silbilised laadivaheldusliku *s*-iga sõnad.

rida-tüüpi kuuluvad

nominatiivis 2-silbilised, genitiivis 1- või 2-silbilised laadivaheldusliku *b-*, *d-*, *g*-ga sõnad.

käsi-tüüpi kuuluvad

nominatiivis 2-silbilised, genitiivis 1-silbilised laadivaheldusliku *s*-iga sõnad.

jõud-tüüpi kuuluvad

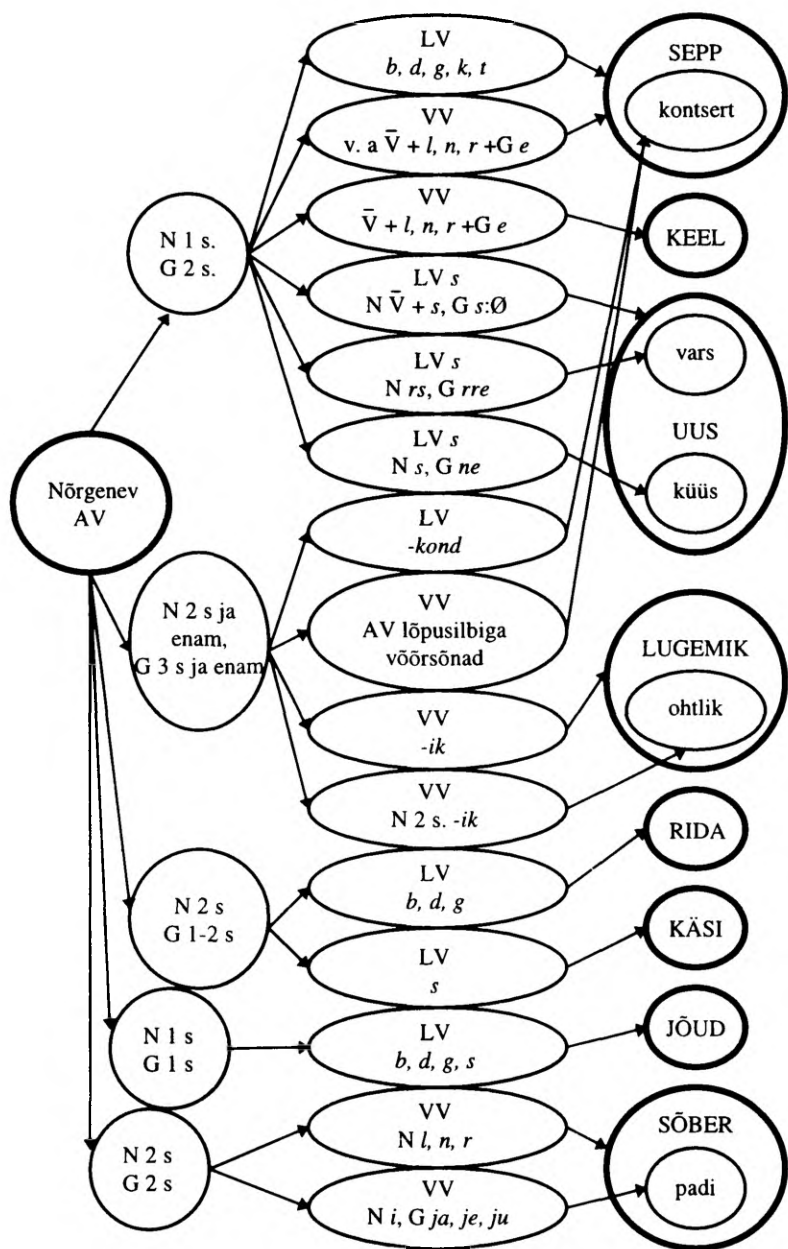
nominatiivis ja genitiivis 1-silbilised laadivaheldusliku *b-*, *d-*, *g-*, *s*-iga sõnad.

sõber-tüüpi kuuluvad

nominatiivis ja genitiivis 2-silbilised vältevahelduslikud sõnad (mille ainsuse nominatiiv on erandlikult kujunenud I-välte-*l*iseks).

lugemik-tüüpi kuuluvad

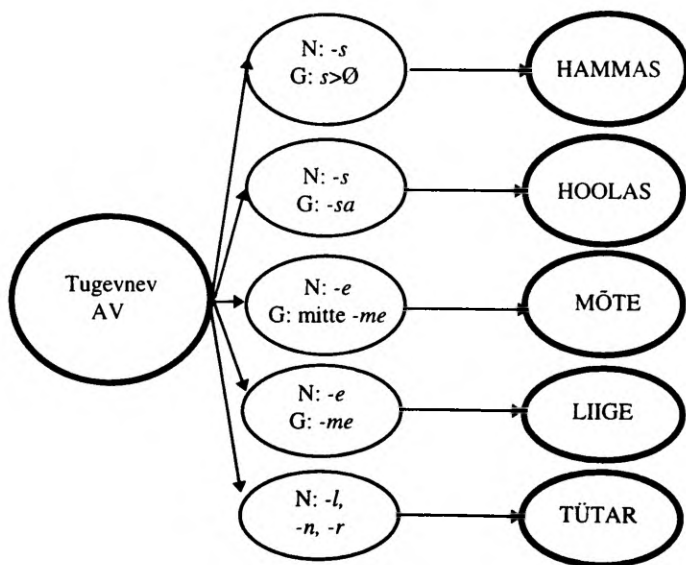
nominatiivis 2- ja enamasilbilised, genitiivis 3- ja enamasilbilised vältevaheldusliku *ik-* (*dik-*, *ik-*, *lik-*, *mik-*, *ndik-*, *nik-*, *stik-*, *vik-*) liitega sõnad.

VII KÄÄNDKOND

VII käändkonda kuuluvad tugevneva astmevaheldusega sõnad, s.o sõnad, mille nominatiiv ja partitiiv on nõrgas, genitiiv tugevas astmes.

Kui võtta arvesse kõik iseärasused siia kuuluvate sõnade käänamises, saaksime ligi kakskümmend tüüpi, millest mitmesse kuuluks küll ainult üksikuid erandsõnu. ÕS esitab need sõnad kolmeteistkümne tüübina: 27 *mõte*, 28 *saade*, 29 *kolle*, 30 *aine*, 31 *ratas*, 32 *vilgas*, 33 *teivas*, 34 *võõras*, 35 *küünal*, 36 *aken*, 37 *kannel*, 38 *tütar*, 39 *liige*. Siinses ülevaates koondatakse tugevneva astmevaheldusega sõnad viide põhitüüpi. Määramistunnustena saab kasutada häälikuid või häälikuühendeid nominatiivi ja genitiivi lõpul.

Põhitüüp *hammas*

<i>HAMMAS</i>	<i>HAMBA</i>	<i>HAMMAST</i>	<i>HAMBASSE</i>
	<i>HAMMASTE</i>	<i>HAMBAID</i>	<i>HAMMASTESSE</i> e <i>HAMBAISSE</i>

hammas-tüüpi kuuluvad sõnad, mille ainsuse nominatiivi lõpul on *s*, mis genitiivis kaob, nt *ablas*, *ahas*, *ehmes*, *habras*, *haljas*, *harras*, *hernes*, *juudas*, *kallas*, *koobas*, *kubjas*, *lammas*, *lõugas*, *meelas*, *mätas*, *narmas*, *oinas*, *puhas*, *ratas*, *reibas*, *sammas*, *teivas*, *tüügas*, *urgas*, *varas*, *vilgas*, *üllas*.

hammas-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv on konsonanttüveline *t*-lõpuline, nõrgas astmes (*aldist*, *haugast*, *helvest*, *kitsast*, *kännast*, *laegast*, *lammast*, *meelast*, *parrast*, *turvast*, *varvast*).

KR Osal *hammas*-tüüpi sõnadest ilmneb tänapäeva keeles tendents moodustada ainsuse partitiiv tugevaastmelisest vokaaltüvest. Õigeks loetakse siiski ainult nõrgaastmelist konsonanttüve, nt *ablast*, *habrast*, *haljast*, *harrast*, *kirgast*, *kärmast*, *maiast*, *reibast*, *siirast*, *sulnist*, *taltsast*, *toorest*, *uljast*, *vilgast*, *võigast*, *üllast*.

2. Ainsuse illatiiv on *sse*-lõpuline, tugevas astmes (*helbesse*, *kaukasse*, *laekasse*, *narmasse*, *puhtasse*, *säinasse*, *toikasse*, *unkasse*, *vardasse*).

P Sõnast *taevas* on *sse*-lõpulise illatiivi kõrval võimalik lõputa paralleelvorm: *taevasse* e *taeva*. Samasugune lühike sisseütlev võib esineda mõnest muustki sõnast, nagu *pahmasse* e *pahma*.

3. *de*-mitmus moodustatakse *te*-tunnusega nõrgaastmelisest konsonanttüvest (*ehmeste, kallastesse, kinnastes, lammastest, mül-gastele, rõngastel, sammastelt, tõngasteks, valdasteni*).
- P** Adjektiividest *kaunis* ja *kallis* on tüübipärasel *de*-mitmusel paralleelparadigma, mis moodustatakse *te*-tunnusega tugevaastmelisest vokaaltüvest: *kauniste* e *kaunite, kallistesse* e *kallitesse, kaunistes* e *kaunites, kallistel* e *kallitel* jne.
- KR** Paljud *hammas*-tüüpi sõnad (esmajoones adjektiivid) ilmuvad tendentsi siirduda ühetüvelisse astmevahelduseta käänamistüüpi. Norminguga on see lubatud ainult sõnadel *kaunis* ja *kallis*. Kõigist ülejäänuid on korrektne ainult nõrgaastmelisest konsonanttüvest moodustatud vormistik, nt *ablaste, ahastesse, habrastes, haljastest, harrastele, haugastel, helvestelt, hüljesteks, kirkasteni, kitsastena, kobrasteta, kotkastega, kärmaste, laegastesse, maiastes, meelastest, paljastele, puhastel, reibastelt, rikasteks, rukisteni, siirastena, sulnisteta, taltsastega, tooreste, turvastesse, uljastes, vilgastest, võigaste, üllastel*.
4. Mitmuse partitiiv moodustatakse *i*-tunnuse ja *d*-lõpu liitmisega vokaaltüvele (*aplaid, hülgeid, kapsaid, räästaid, sõtkaid, turbaid, valjaid*). *i*-tüvelistel sõnadel asendub tüve *i* *e*-ga (*alteid, rukkeid, sulneid*).
 5. *i*-mitmus on üldiselt kasutusel (*alteisse, haprais, helbeist, kupjaist, künkaile, lõukail, põõsailt, riukaiks*).
- E** Erandlikult käändub sõna *kohus*, mille tüve lõpul olev *s* esineb ainult ainsuse nominatiivis: *kohus : kohtu kohut kohutusse : kohtute : kohtuid : kohtutesse* e *kohtuisse*.
- P** Sõna *põrsas* puhul võib välte kandja olla *r* või *s*, millest tingitult tugeva astme vormides on paralleelvõimalused: *põrsas põrsa* e *põrssa põrsast põrsasse* e *põrssasse põrsaste põrsaid* e *põrssaid : põrsastesse* e *põrsaisse* e *põrssaisse*.

- P** Sõnast *hammas* on tüübipäraste kõrval kasutusel mitmuse sisekohakäänded *hambu*, *hambus* ja *hambust*, mida võib vaadelda ka adverbistunud vormidena, kuivõrd neid kasutatakse peamiselt kindlas sõnaühendis sõnaga *piip*.
- P** Sõnast *rõivas* on lisaks tüübipärastele kasutusel kirjakeele seisukohalt erandlikud *i*-mitmuse käändevormid (III vältes) *rõivisse*, *rõivis*, *rõivist*, *rõivile*, *rõivil* jne.
- M** Mõnede vähema kasutussagedusega sõnade puhul võib tegelikus keelepruugis märgata siirdeid teistesse tüüpidesse. Ebamäärane võib olla piir IV käändkonna *aasta*-tüübi selliste sõnadega, nagu *nõukas*, *tuhkjas*, *töökas* jt. Sellesse rühma kalduvad siirduma näiteks sõnad *juudas*, *saarmas* jmt. Mõne sõna tüübi määramist ja käänamist võib häirida ka fonoloogilise struktuuri sarnasus V käändkonna sõnadega (*juudas*, *kõblas*, *kärmas*, *pahmas*, *parmas*, *saarmas*, *tõbras*, *võllas*).

Põhitüüp *hoolas*

<i>HOOLAS</i>	<i>HOOLSA</i>	<i>HOOLSAT</i> e <i>HOOLAST</i>	<i>HOOLSASSE</i>
	<i>HOOLSATE</i>	<i>HOOLSAID</i>	<i>HOOLSATESSE</i> e <i>HOOLSAISSE</i>

hoolas-tüüpi kuuluvad sõnad, mille ainsuse nominatiivi lõpul on *s*, genitiivi lõpul *sa*, ühel juhul *se* (nominatiivi teise silbi vokaal langeb välja, lisandub tüvevokaal, *s* ei kao nagu *hammas*-tüübis), nimelt *ainus*, *armas*, *ergas*, *hõlbus*, *ihnus*, *kärbes*, *sünnis*, *tõrges*, *valvas*, *voolas*, *võimas*, *õilis*, *õõnes*, *ärgas*.

hoolas-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivis on *t*-lõpulised paralleelvormid, millest üks moodustatakse tugevaastmelisest vokaaltüvest, teine nõrgaastmelisest konsonanttüvest: *ainsat* e *ainust*, *hõlpsat* e *hõlbust*, *sündsat* e *sünnist*, *voolsat* e *voolest*, *õndsat* e *õnnist*.
 2. Ainsuse illatiiv on *sse*-lõpuline, tugevas astmes (*armsasse*, *ihnsasse*, *tõrksasse*, *võimsasse*, *õõnsasse*).
 3. Mitmuse genitiiv ja *de*-mitmus moodustatakse *te*-tunnusega tugevaastmelisest vokaaltüvest (*erksate*, *tõrksatesse*, *valvsates*, *võimsatest*, *õilsatele*, *õndsatel*, *õõnsatelt*, *ärksateks*).
- M** Küllalt palju kasutatakse ka nõrgaastmelist konsonanttüvelist mitmust. Mõned kooligrammatikad on seda arvestanud ja niisuguse vormi lubatavana esitanud.
4. Mitmuse partitiiv moodustatakse tunnuse *i* ja lõpu *d* liitmise teel: *ainsaid*, *ihnsaid*, *valvsaid*, *ärksaid*.
 5. *i*-mitmus on üldkasutatav: *armsaisse*, *hõlpsais*, *sündsaist*, *tõrk-saile*, *voolsail*, *õilsailt*, *õõnsaiks*.
- E** Sõna *kärbes* on oma fonoloogilistelt tunnustelt (*s* ei kao genitiivis) lähedane *hoolas*-tüübile, kuid käänamiselt kuulub *hammas*-tüüpi: *kärbes* : *kärbse* : *kärbest* *kärbsesse* *kärbeste* : *kärbseid* *kärbestesse* e *kärbseisse*.
- E** Erandliku, osalt varasemat malli säilitava käänamisega on tegemist liitsõna *kolmainus* puhul, nimelt *kolmainus* *kolmainusa* e *kolmainu* *kolmainusat* e *kolmainust* : *kolmainusse* e *kolmainusse*.
- M** Liitsõna mõlema komponendi mitme paralleelvormiga käänamise tõttu tekib rohkesti vorme sõnal *üksainus*, nt ainsuse partitiivis *ühtainust* e *ühteainust* e *ühtainsat* e *ühteainsat*.
- M** *hoolas*-tüüpi ja *number*-tüüpi *s*-lõpuliste sõnade piiri kohta vt märkust IV käändkonna *number*-alltüübi juures.

Põhitüüp *mõte*

MÕTE	MÕTTE	MÕTET	MÕTTESSE
	MÕTETE	MÕTTEID	MÕTETESSE e MÕTTEISSE

mõte-tüüpi kuuluvad

- ainsuse nominatiivis *e*-ga lõppevad sõnad, millele genitiivis ei lisandu silp *me*, nagu *aade*, *ehe*, *hõige*, *kate*, *komme*, *lähe*, *muie*, *nuukse*, *olme*, *paine*, *purre*, *pööre*, *riie*, *roie*, *saade*, *tõlge*, *uure*, *võie*, *õpe*, *üte*;
- mõned *nu*-liitelised sõnad, nt *ellujäänu*, *läinu*, *poonu*, *surmasaamu*;
- sõna *lõuna*.

mõte-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiiv moodustatakse *t*-lõpu lisamisega nõrgaastmelisele tüvele (*aabet*, *annet*, *ehet*, *luidet*, *kilget*, *loodet*, *murret*, *kõidet*, *oodet*, *riket*).
2. Ainsuse illatiiv on tugevaastmeline *sse*-lõpuline (*ikkesse*, *kõitesse*, *lõkkesse*, *mõistesse*, *raidesse*, *süütesse*, *tekkesse*, *võnkesse*).

P Mõnedest *mõte*-tüüpi sõnadest on (enamasti teatavates väljendites) paralleelselt *sse*-lõpulistega kasutusel ka lõputa sisseütleva vormid, nagu *küttesse* e *kütte* (*pani ahju kütte*), *küttesse* e *kütke*, *lappesse* e *lappe*, *palgesse* e *palge* (*pani püssi palge*).

3. *de*-mitmus moodustatakse tunnusega *-te* nõrgaastmelisest tüvest (*kärbetesse*, *loodetes*, *märgetest*, *nöögetele*, *põrgetel*, *raietelt*, *süümeteks*, *tarneteni*, *ulmetena*, *võteteta*, *õõtsetega*).

4. Mitmuse partitiiv moodustatakse tunnuse *i* ja lõpu *d* liitmisega tugevaastmelisele tüvele (*karjeid, lõikeid, muuteid, petteid, ruigeid, siirdeid, viskeid*).
5. *i*-mitmus on üldkasutatav (*ahteisse, hindeis, lähteist, nähteile, taideil, tõmbeilt, vandeiks*).

P Et *e*-ga lõppevaid ja ka muude tunnuste poolest analoogilise fonoloogilise struktuuriga sõnu kuulub nii *mõte*-tüüpi kui ka IV käändkonna *aasta*-tüüpi, ei ole tegelikus keelepruugis piir nende vahel selge. ÕS-i järgi kuuluvad *mõte*-tüüpi adjektiivid *ahne, ihne, kaine, kiire, kärme, terve, tiine*, mida käänatakse ka astmevahelduseta IV käändkonna järgi. Sama käib ka substantiivi *peied* kohta.

P Üksikute *mõte*-tüüpi sõnade käänamine võib kalduda segunema muude tüüpidega. Sellised on näiteks *luule* ja *okse*, mida võib käänata ka III käändkonna *tubli*-tüübis.

P *nu*-lõpulisi sõnu *jäänu, läinu, olnu, poonu, saanu, surnu, tulnu* võib käänata ka IV käändkonna *aasta*-tüüpi sõnadena.

P Sõna *pale* võib käänata nii *mõte*-tüübis (*pale palge palet*) kui ka *kõne*-tüübis (*pale pale palet*).

P Sõnal *perse* võib tugevaastmelistes vormides vältet kanda nii *r* kui *s*: gen *perse* e *persse*.

M Tähelepanu vääriavad mitmed *mõte*-tüüpi sõnapaarid, mis nõrga astme vormides, nende seas ka ainsuse nominatiivis, on homonüümsed, tugeva astme vormides aga erinevad, nagu *kiire kiirge* ja *kiire kiire, ohe ohke* ja *ohe ohte, puhke : puhke* ja *puhe puhte*.

KR Kuivõrd laadivaheldus on tänapäeva keelesüsteemis aktiivsuse kaotanud nähtus, tekitavad keelekasutajatele raskusi uued tuletised, mis on norminguga määratud laadivahelduslikku tüüpi. *mõte*-tüübis kaldutakse normingu vastu eksima näiteks sõnadega *iive, hälve, käive, puue, taie, teave, vaie*.

M Märkust *mõte-* ja *liige-tüübi* piiriala kohta vt *liige-tüübi* juurest.

Põhitüüp *liige*

LIIGE	LIIKME	LIIGET	LIIKMESSE
	LIIKMETE	LIIKMEID	LIIKMETESSE e LIIKMEISSE

liige-tüüpi kuuluvad

- sõnad, mis ainsuse nominatiivis lõpevad *e-ga*, mis genitiivis asendub *me-ga* või *ne-ga*, nagu *hitse*, *koole*, *pritse*, *seeme*, *säile*, *vööde*;
- sõnad *mitu*, *mitu-setu*, *setu* ja *võti*.

liige-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivi lõpp *t* liitub nõrgaastmelisele tüvele, millest puudub genitiivis lisandunud *me* või *ne* (*juhet*, *keset*, *kümnet*, *mitut*, *mähet*, *rannet*, *solget*, *tõuset*, *õilet*).

KR Mitmetest *liige-tüüpi* sõnadest kaldutakse moodustama tugevaastmelist *me*-liidet sisaldavat vigast partitiivivormi. Eriti on see levinud sõna *mitu* kasutuses.

2. Ainsuse illatiiv on tugevaastmeline *sse-lõpuline* (*jäätmesse*, *koolmesse*, *meetmesse*, *rakmesse*).
3. *de*-mitmus moodustatakse (erinevalt enamikust selle käändkonna tüüpidest) tugevaastmelisest tüvest *te*-tunnuse abil (*andmete*, *keermetesse*, *lahkmetes*, *näärmetest*, *ratsmetele*, *sõelmetel*, *tõusmetelt*, *voolmetega*).
4. Mitmuse partitiiv on *i*-tunnuseline *d-lõpuline* (*hitsmeid*, *meetmeid*, *randmeid*, *ripsmeid*, *sõelmeid*).
5. *i*-mitmus on üldkasutatav (*andmeisse*, *jäätmeis*, *kümneist*, *riis-meil*, *võtmeiks*).

M Uute sõnade tuletamisega on loodud rohkesti paronüüme *mõte-* ja *liige-tüübi* piiril. Nominatiivis ja partitiivis on nad homonüümsed, muis käändeis erinevad. *me*-liiteta sõnad tähendavad üldiselt tegevusprotsessi, on semantiliselt lähedal teonimele, *me*-liitelised märgivad tegevuse tulemust, mõnel juhul ka vahendit. Niisugused paronüümide paarid on näiteks *alge alge* ja *alge algme*, *anne ande* ja *anne andme*, *aste aste* ja *aste : astme*, *haue haude* ja *haue haudme*, *heide heite* ja *heide : heitme*, *ihe ihke* ja *ihe ihkme*, *iste : iste* ja *iste : istme*, *kaabe kaape* ja *kaabe : kaapme*, *kaitse : kaitse* ja *kaitse : kaitsme*, *kanne : kande* ja *kanne : kandme*, *kaste kaste* ja *kaste kastme*, *kõide : kõite* ja *kõide kõitme*, *lase laske* ja *lase : laskme*, *lõige lõike* ja *lõige lõikme*, *lõpe lõppe* ja *lõpe lõpme*, *mõõde mõõte* ja *mõõde mõõtme*, *märge märke* ja *märge : märkme*, *pake pakke* ja *pake : pakme*, *pääse pääse* ja *pääse pääsme*, *pühe pühke* ja *pühe pühkme*, *raie raide* ja *raie raidme*, *rake : rakke* ja *rake rakme*, *seade seade* ja *seade seadme*, *sööde : sööte* ja *sööde : söötme*, *teade teate* ja *teade teatme*, *tilge tilke* ja *tilge : tilkme*, *tärge tärke* ja *tärge tärkme*, *uhe uhte* ja *uhe uhtme*, *veere veere* ja *veere veerme*, *voole voole* ja *voole voolme*.

Suurt osa *me*-liitelistest sõnadest kasutatakse enamasti mitmuses. Sellised on nt *andmed*, *heitmed*, *jäätmed*, *kaapmed*, *lendmed*, *pühkmed*, *raidmed*, *riismed*, *saagmed*, *sõlmed*, *viilmed*, *õilmed*. Nende ainsuse nimetava vorm on üsna teoreetiline, muidki ainsuse käändeid leiame peamiselt liit-sõna täiendsõnana (*jäätmehunnik*, *pühkmekast*).

Nagu paronüümidega enamasti, on ka nende tüüpide pii- ril olevate sõnapaaride korrektse kasutamisega raskusi.

Põhitüüp *tütar*

TÜTAR	TÜTRE	TÜTART	TÜTRESSE
	TÜTARDE	TÜTREID	TÜTARDESSE e TÜTREISSE

tütar-tüüpi kuuluvad sõnad, mille ainsuse nominatiivi lõpul on *l*, *n* või *r*, nt *aken*, *kannel*, *kupal*, *matar*, *pundar*, *tatar*, *vistar*.

Nende sõnade eri tüüpi koondamise aluseks on tüvemuutus (teise silbi vokaal langeb tugevaastmelistes vormides välja, samas lisandub tüvevokaal), aga ka nõrga *de*-ga moodustatud *de*-mitmus, kuna muis VII käändkonna tüüpides on mitmuse tunnus tugev *-te*.

tütar-tüübi vormistikust

1. Ainsuse partitiivis liitub lõpp *-t* nõrgaastmelisele konsonanttüvele (*astelt*, *katelt*, *kupart*, *pakalt*, *pöialt*, *tungalt*, *vemmalt*).

KR On tendents moodustada osast *tütar*-tüübi sõnadest tugevaastmelist vokaaltüvelist partitiivi. Normingule vastab siiski ainult nõrgaastmeline konsonanttüveline vorm *koonalt*, *küünalt*, *pannalt*, *pastelt*, *peenart*, *sõkalt*, *sõstart*, *süstalt*, *västart*, *õnnart* jne.

2. Ainsuse illatiiv on *sse*-lõpuline ja tugevas astmes (*kaenlasse*, *kindrasse*, *küünlasse*, *pastlasse*, *samblasse*).
3. *de*-mitmus moodustatakse *de*-tunnusega nõrgaastmelisest konsonanttüvest (*akende*, *kukaldes*, *küünaldele*, *pipardel*, *sõkaldelt*, *vemmaldeks*, *õnnardeni*, *äteldena*).

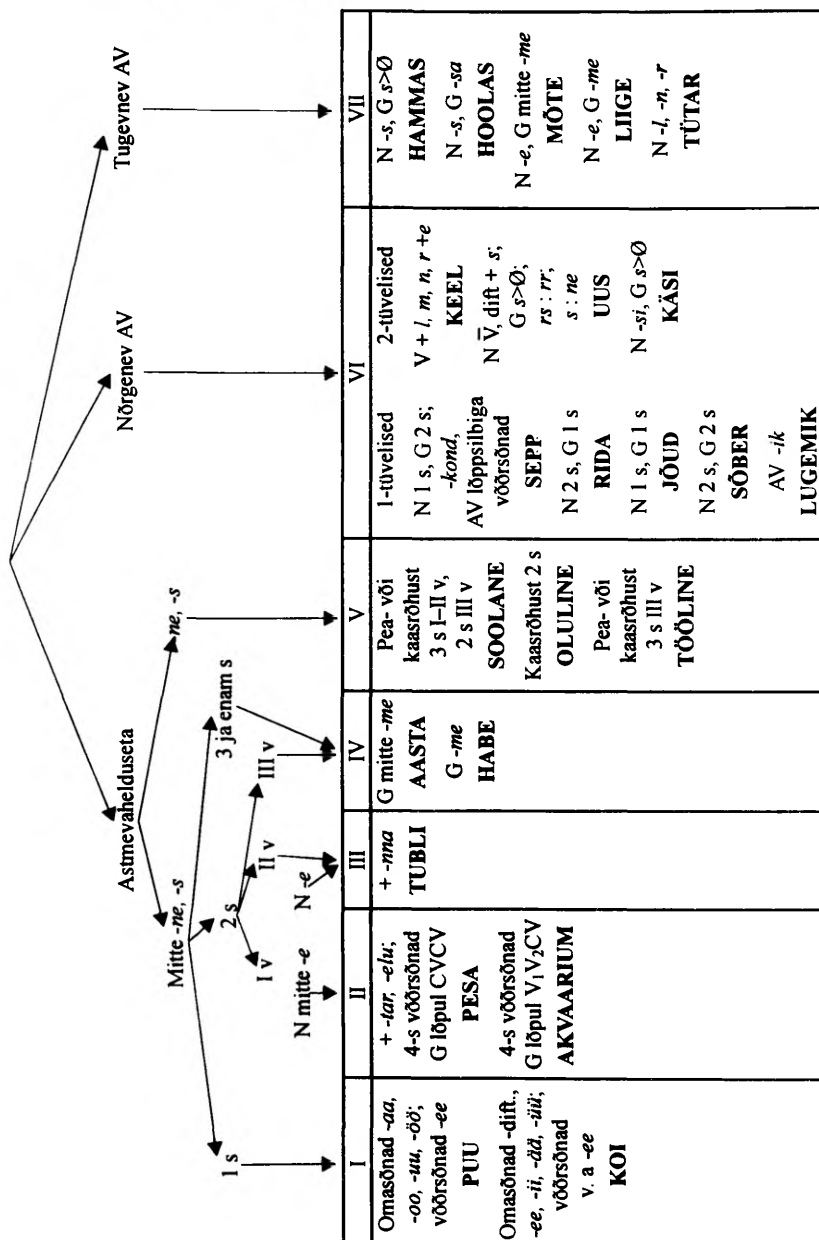
KR Väga ulatuslikuks on muutunud tendents moodustada *de*-mitmus tugevaastmelisest vokaaltüvest tunnusega *-te*. Normingukohane on ainult konsonanttüveline paradigma, millest veel järgmised näited: *kannelde*, *kateldesse*, *kinnerdes*, *koonaldest*, *kämmaldele*, *pannaldel*, *pasteldelt*, *peenardeks*, *pöialdeni*, *sammaldena*, *sõstardeta*, *süstaldega*, *tungaldesse*, *västardel*.

4. Mitmuse partitiiv moodustatakse tunnuse *i* ja lõpu *d* lisamisega vokaaltüvele (*kakraid, koonlaid, küünraid, peenraid, sõstraid, vemblaid, ätlaid*).
5. *i*-mitmus on üldkasutatav (*kandleisse, kuplais, matraist, punt-raile, tatrail, vistrailt*).

E Väljapoole käändkondi jääb substantiiv *õlu*, mis kehtiva normingu järgi käändub järgmiselt: *õlu õlle : õlut õllesse õllede õllesid õlledesse*. Veaks ei tohiks pidada selle sõna käänamist II käändkonna *pesa-* või III käändkonna *kõne-*tüübi järgi.

Erandlikku, väljapoole käändkondi jäävat muutmist esineb mõnedel numeraalidel ja pronoomenitel, millest saab ülevaate raamatust "Eesti keele grammatika, II. Morfoloogia. Arv- ja asesõna" Arnold Kask, Pauline Palmeos. Tartu, 1985 (või mõni muu trükk) ning Mati Ereli, Tiiu Ereli ja Kristiina Rossi "Eesti keele käsiraamatust" (Tallinn, 1997). Uuemad soovitused arvsõnade käänamise kohta on esitatud artiklis "Põhiarvude käänamine. Emakeele Seltsi keeleteimkond soovitab", mille on avaldanud Tiiu Ereli Keeles ja Kirjanduses nr 2 1996. aastal.

NOOMENITÜÜBID

PÖÖRDKONNAD

ÜLDJAOTUS

Siin esitatav verbide klassifikatsioon arvestab tüüpide rühmitamisel pöördkondadeks esimese põhitunnusena astmevahelduslikkust. Seega on siin esikohale seatud tüvesisesed muutused.

Niisuguse rühmitamise peapuuduseks on asjaolu, et ühte pöördkonda satuvad mõnel juhul erinevate morfoloogiliste formatiividega sõnad, samade formatiividega verbid aga satuvad mõnikord eri pöördkondadesse. Nii on E. Muugi klassifikatsioonis pöördkond kasutatav peamiselt abivahendina tüübi leidmiseks. Morfoloogiliste formatiivide sarnasust või erinevust see täpselt ei kajasta, küll aga koondab samadesse tüüpidesse analoogiliste tüvemuutustega sõnad.

Et aga eesti keeles puudub järjekindel koordinatsioon tüvemuutuste ja vormimorfeemide vahel, on paratamatu, et ühte pöördkonda satuvad ühes või teises suhtes erinevalt muutuvad verbid. Kui seada esikohale mõni fonoloogilise tasandi tunnustest, näiteks tüve silpide arv, rühmituksid verbid küll mõnevõrra paremini morfoloogiliste formatiivide järgi, kuid palju halvemini tüvemuutuste seisukohalt.

Järgnev klassifikatsioon erineb viimase aja grammatikates esitatuist peamiselt selle poolest, et osa varasemaid tüüpe on esitatud alltüüpidena mõne põhitüübi koosseisus. Metoodikas ei ole tänapäevani selget seisukohta, kas on otstarbekas rühmitada analoogiliselt muutuvad verbid mitmesse tüüpi, kui nende fonoloogilised tunnused, näiteks silpide arv, on erinevad, või esitada erineva väliskujuga, kuid morfoloogiliselt sarnased verbid ühes tüübis. Ühel juhul saavutatakse iga määratava sõna suurem fonoloogiline sarnasus tüüpsõnaga, mis tüübikuuluvuse selgitamist peaks kergendama. Samal ajal suureneb tüüpide arv ja kogu süsteem muutub vähem ülevaatlikuks ning raskemini õpitavaks. Vastupidi talitades saame väikese tüüpide arvu ja suured tüübid, mis

sisaldavad morfoloogiliselt kokkukuuluvaid, kuid fonoloogilistelt tunnustelt erinevaid verbe.

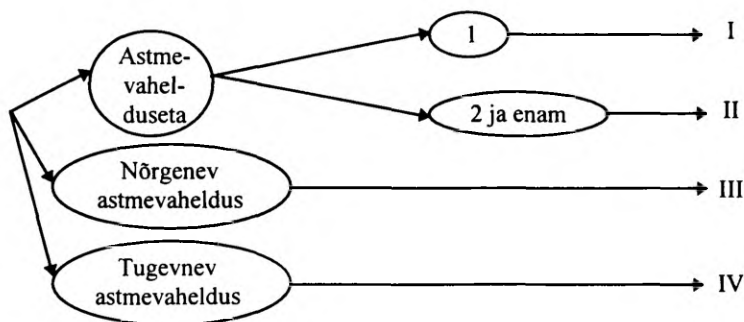
Siin esitatav jaotus peaks rahuldama nii üht kui ka teist seisukohta toetavat õppijat või õpetajat. Õpiku kasutajal tuleb arvesse võtta, et samuti nagu käändsõnade tüüpide ja alltüüpide esitamisel, ei kata ka pöörd sõnade alltüübid alati kogu põhitüüpi. Suurimat alltüüpi võib esindada põhitüüpsõna ise, alltüüpsõnad tõstavad esile vaid neid sõnarühmi, mis põhitüübi piirides millegi poolest esiletõstmist väärivad (vt täpsemat põhjendust käändkondade sissejuhatavast osast).

Mõned senistes grammatikates ühtsed tüübid on siin jagatud kaheks alltüübiks astmevahelduse liigi järgi, et rohkem esile tõsta olulisi lahknevusi tüvesisestes muutustes, mis alluvad põhimõtteliselt erisugustele astmevaheldusreeglitele.

Nii ühel kui teisel juhul jäägu õppija otsustada, kas ta kasutab tüübikuuluvuse määramisel põhitüübi või alltüübi tüüpsõna. Astmevahelduseta sõnade puhul on nii üks kui teine morfoloogiliselt täiesti analoogiline vastavasse põhitüüpi kuuluva verbiga. Ka astmevahelduslike sõnade puhul ei saa välte vaheldusliku ja laadivaheldusliku alltüübi liitmine erilisi eksimusi kaasa tuua, sest nagnii eeldatakse praktiliselt nii nõrga- kui ka tugevaastmelise tüvevariandi tundmist. Vormistikus paigutuvad aga tugeva ja nõrga astme vormid sama skeemi kohaselt, olgu siis tegemist välte- või laadivaheldusliku sõnaga.

Pöördkonna selgitamiseks piisab E. Muugi klassifikatsioonis peamiselt astmevaheldustunnuste arvestamisest. I ja II pöördkonda kuuluvad astmevahelduseta verbid, III ja IV astmevahelduslikud. III ja IV pöördkonna vahel jagab astmevahelduslikud verbid astmete paigutus vormistikus (4. morfoloogiline tunnus). III pöördkonnas on nn nõrgeneva tüvega (*da*-infinitiiv tugevas, indikatiivi preesens nõrgas astmes), IV pöördkonnas tugevneva tüvega (*da*-infinitiiv nõrgas, indikatiivi preesens tugevas astmes) verbid. I ja II pöördkonna verbide eristamisel tuleb lähtuda silpide arvust. I pöördkonnas on (pika vokaali või diftongiga lõppeva) ühesilbilise tüvega, II pöördkonnas kahe- või enamasilbilise tüvega verbid.

MÄÄRAMISTUNNUSED		PÖÖRD- KOND
1.	2.	
Astme- vaheldus	Silpide arv	

I PÖÖRDKOND

Enamik klassifitseerijaid on I pöördkonda koondanud ühesilbilise tüvega verbid, mille *ma*-infinitiivi tunnuse ees on pikk vokaal või diftong. Tegemist on fonoloogilistelt tunnustelt selgesti eristatavate verbide rühmaga, mis morfoloogiliselt peaksid kuuluma eri tüüpidesse: niihästi tüvesisestes muutustes kui ka formatiivides on neil omavahel suuri erinevusi. ÕS-is on fonoloogiliste tunnuste poolest siia kuuluvaid verbe 22, EKSis 19 (välja on jäetud *laama*, *muuma* ja *määma*). Morfoloogilistes formatiivides esinevate iseärasuste järgi jagunevad nad viide rühma, nii et tegemist peaks olema viie põhitüübiga. Grammatikate koostajad on neid mitmel viisil püüdnud koondada vähema arvu tüüpsõnade alla, tuues sellega paratamatult sisse erandeid. Enamikus grammatikais antakse kaks tüüpi — *tooma* ja *käima*. ÕS on piirdunud üheainsa tüüpsõnaga *võima*. Nähtavasti ongi see kõige otstarbekam lahendus ühesilbiliste verbide morfoloogia kirjeldamiseks, sest erandid ja erandrühmad jäävad ikkagi eranditeks, olgu nad koondatud mingis-

se tüüpi või mitte. Järgnevas esituses nimetatakse tüübiks kõige suuremat morfoloogiliselt sarnaste ühesilbiliste verbide rühma, sellest erinevate vormitunnustega verbe vaadeldakse erandrühmade-na.

Iseärasuste järgi muutmisviisis (arvestatud on ainult formatiive) jagunevad I pöördkonna verbid järgmistesse rühmadesse.

1. *tooma—tuua—toon—tõin—toonud—tuuakse—toodud*
Samal viisil muutuvad veel *jooma, looma, lööma, sööma*.
2. *saama—saada—saan—sain—saanud—saadakse—saadud*
Samal viisil muutub veel verb *jääma*.
3. *käima—käia—käin—käisin—käinud—käiakse—käidud*
Samal viisil muutuvad veel *müüma, pooma* ja *viima*.
4. *keema—keeda—keen—keesin—keenud—keedakse—keedud*
Samal viisil muutuvad veel *leema, naima, näima* ja *võima*.
5. *treima—treida—trein—treisin—treinud—treitakse—treitud*
Samal viisil muutuvad veel *kaema* ja *täima*.

Nagu ilmneb, erinevad esitatud sõnarühmad *da*-infinitiivi, imperfekti ja impersonaali tunnuste kombinatsioonide poolest järgmiselt:

	<i>tooma</i>	<i>saama</i>	<i>käima</i>	<i>keema</i>	<i>treima</i>
<i>da</i> -infinitiiv	-a-	-da-	-a-	-da-	-da-
imperfekt	-i-	-i-	-si-	-si-	-si-
impersonaal	-a-	-da-	-a-	-da-	-ta-

Tüüpide arvu on võimalik vähendada ainult sel teel, et jätame mõne vormi tunnused arvestamata ja viime osa verbe sellega erandite hulka. Kui jätta tüüpidesse rühmitamisel arvesse võtmata impersonaali tunnus, liitub tüüp *treima* tüübiga *keema*, kusjuures *keema*-tüübi impersonaalis on kolm erandlikku verbi — *kaema*, *treima* ja *täima* *ta*-tunnuselise impersonaaliga.

Nii oleme saanud neli tüüpi. Seda arvu saab vähendada ainult siis, kui jätame tüübi määramisel arvestamata ja kuulutame sellega erandlikeks kas *da*-infinitiivis või imperfektis esinevad erinevused (on muidugi võimalikud ka segavariandid).

Kui pidada tüübi määramisel põhiliseks imperfektitunnust, siis jagunevad vaadeldavad verbid kahte järgmisse rühma:

1. *i*-tunnuselise imperfektiga: *jooma, jääma, looma, lööma, saama, sööma, tooma*;
2. *si*-tunnuselise imperfektiga: *kaema, keema, käima, leema, müüma, naima, näima, pooma, treima, täima, viima, võima*.

Esimeses rühmas on viiel verbil *da*-infinitiivi tunnus *-a*, erandlik tunnus *-da* on kahel verbil (*jääma, saama*). Samad verbid erinevad teistest ka impersonaali preesensi jaatavas vormis tunnuse *-da*-poolest.

Teises rühmas on *da*-infinitiivi tunnusena ülekaalus *-da*. Erandlik *a*-tunnus on neljal verbil (*käima, müüma, pooma, viima*). Impersonaali tunnuse poolest on see sõnarühm väga kirju. Viiel verbil (*keema, leema, naima, näima, võima*) on see tunnus preesensis *-da*-, kolmel (*kaema, treima, täima*) *-ta*- ja neljal (*käima, müüma, pooma, viima*) preesensi jaatavas kõnes *-a*. Selgub, et kui tüüp-sõnaks valida verb, millel leidub kõige rohkem analoogiliselt muutuvaid verbe, siis on erandite arv ikkagi enam-vähem võrdne tüüp-sõna järgi muutuvate sõnade arvuga.

Umbes samasuguse arvulise vahekorra tüüpsõnapäraste ja erandlike verbide vahel saame ka sel juhul, kui tüüpideks jagamise aluseks võtame *da*-infinitiivi tunnuse. Tunnus *-a*- on verbidel *jooma, käima, looma, lööma, müüma, pooma, sööma, tooma, viima*. Neist viiel on imperfekti tunnus *-i*-, neljal *-si*- ~ *-s*. Impersonaal moodustatakse kõigil samade tunnustega. *da*-infinitiivi tunnus on *-da* verbidel *jääma, kaema, keema, leema, naima, näima, saama, treima, täima, võima*. Neist kaheksal on imperfekti tunnus *-si*- ~ *-s*, kahel *-i*- (*jääma, saama*). Impersonaali preesensis on seitsmel sõnal tunnus *-da*-, kolmel (*kaema, treima, täima*) *-ta*-

Eelnevast ilmneb, et ühesilbiliste pika vokaali või diftongiga lõppeva *ma*-infinitiivi tüvega verbide koondamine ühte pöördkonda on tinglik, toetub peamiselt fonoloogilistele tunnustele. Morfoloogia seisukohalt on siin tegemist mitut eri tüüpi verbidega, nii et pöördkond kujutab endast erandite ja erandrühmade kogumit.

Nende esitamine ühe või mitme tüübina sõltub peamiselt grammatikakoostaja maitsest.

Põhitüüp *võima*

VÕIMA—VÕIDA—VÕIN—VÕISIN—VÕINUD—VÕIDAKSE—VÕIDUD

võima-põhitüüpi kuuluvad kõik I pöördkonna verbid, seega *jooma, jääma, kaema, keema, käima, leema, looma, lõõma, müüma, naima, näima, pooma, saama, sööma, tooma, treima, täima, viima* ja *võima*.

Põhitüüp koosneb erandrühmadest (või väliste tunnuste järgi eristamatutest alltüüpidest), mille morfoloogiat esindavad verbid *võima, treima, saama, käima* ja *tooma*.

- A. *võima*-rühma kuuluvad veel verbid *keema, leema, naima* ja *näima*.

Vormistikust

- 1 *võima*-rühma verbid on küll astmevahelduseta, kuid verbidel *keema, leema, näima* ja *võima* on üldiselt III-vältelises vormistikus II-vältelisi vorme, nimelt *ma*-infinitiivi käänded (*keemas, võimata* jt.), indikatiivi preesensi mitmuse pöörded (*näime, võite, keevad*), indikatiivi imperfekt peale ainsuse 3. pöörde (*leesin, võisid, näisime, võisite, keesid*), kaudne kõneviis (*võivat*) ja *nud*-partitsiip (*keenud*). Verbi *naima* kogu vormistik on III-välteline. *võima*-rühma verbide üksikvormide välde on väga kõikuv murdealuti, aga ka üksikisikuti. Enamiku vormide völdet ei ole normitud ja see pole ka vajalik.
2. *da*-infinitiivi tunnus on *-da*: *keeda, leeda, naida, näida, võida*. *da*-infinitiivi saab tingimusteta *nud*-partitsiibi ja imperatiivi moodustamisel põhivormiks lugeda ainult verbil *naima*: *nainud, naigu* jne. Verbidel *keema, leema, näima* ja *võima* on *da*-in-

finitiiv III-välteline, *nud*-partitsiip ja imperatiiv aga II vältes: *keenud, leegu, näigem*.

3. Imperfekti tunnus on *-si ~ -s*, kuid *ma*-infinitiivi kui põhivormi tüvest erinevad verbide *keema, leema, näima* ja *võima* imperfektivormid välte poolest: *leesin, näisid, võisime*.
4. *tud*-partitsiibi tunnus on *-dud*: *naidud, näidud, võidud* jt.
5. Impersonaali vormid moodustatakse *tud*-partitsiibi järgi tunnusega *-da- ~ -d-*: *leedakse, naidi, näidaks, võidavat* jne.

P Verbist *naima* on *d*-lise impersonaali kõrval kasutusel ka *t*-lised vormid, seega *naidud* e *naitud*, *naidakse* e *naitakse*, *naidi* e *naiti*, *naidaks* e *naitaks*, *naidagu* e *naitagu*, *naidavat* e *naitavat*.

B. *treima—treida—trein—treisin—treinud—treitakse—treitud*
treima-rühma kuuluvad veel verbid *kaema* ja *täima*.

Vormistikust

Verbide *kaema*, *treima* ja *täima* vormistik langeb suurelt osalt kokku *võima*-rühma verbide vormidega. Erinev on ainult *tud*-partitsiip ja sellest lähtuv impersonaal. *tud*-partitsiibi tunnus on *-tud*: *kaetud, treitud, täitud*. Impersonaal moodustatakse tunnustega *-ta ~ -t-*: *kaetakse, treiti, täitaks, kaetagu, treitavat, ei täita*.

C. *saama—saada—saan—sain—saanud—saadakse—saadud*
saama-rühma kuulub veel verb *jääma*.

Vormistikust

Verbide *jääma* ja *saama* vormid moodustatakse analoogiliselt põhitüüpsõna *võima* vormidega, seda ka tüve välte kõikumiste osas. Erandlik on ainult imperfekt. See moodustatakse tunnusega *-i-*, mis liitub lühenenud türevokaalile: *sain, jäid, sai, jäime, saite, jäid*.

D. *käima—käia—kain—käisin—kainud—käiakse—käidud*
käima-rühma kuuluvad veel verbid *müüma, pooma* ja *viima*.

Vormistikust

Selle rühma verbide vormistik erineb põhitüüpsõna *võima* vormidest järgmises.

1. Lisaks vormidele, mis on II-värtelised verbil *võima*, on siin vaadeldavail II vältes ka impersonaali indikatiivi preesensi jaatav vorm: *käiakse, müüakse, puuakse, viiakse*.
2. *da*-infinitiivi tunnus on *-a-*: *käia, müüa, puua, viia*.
3. Impersonaali indikatiivi preesensi jaatavat vormi ei moodustata reeglipäraselt *tud*-partitsiibist, vaid see on *a*-tunnuseline, moodustatav *da*-infinitiivi II-värtelisest tüvest: *käiakse, müüakse, puuakse, viiakse*.

E. *tooma—tuua—toon—tõin—toonud—tuuakse—toodud*

tooma-rühma kuuluvad veel verbid *jooma, looma, lõoma* ja *sööma* (verbid, mille tüves on pikk *o* või *ö*, välja arvatud verb *pooma*).

Vormistikust

1. *tooma*-rühma verbidele on iseloomulikud mitmesugused mitteastmevahelduslikud muutused tüves. II-värtelised on *ma*-infinitiivi käänded (*joomas, loomast, söömata*), indikatiivi preesensi mitmuse pöörded (*loome, lõote, söövad*), imperfekti mitmuse 1. ja 2. pööre (*jõime, sõite*), kaudne kõneviis (*loovat*), *nud*-partitsiip (*loonud*), imperatiivi preesensi ainsuse 3. ning mitmuse pöörded (*joogu, löögem, sööge*), samuti impersonaali preesensi jaatav vorm (*lööakse*).

Peale vältetekõikumiste esineb selle rühma verbide tüves muid olulisi muutusi.

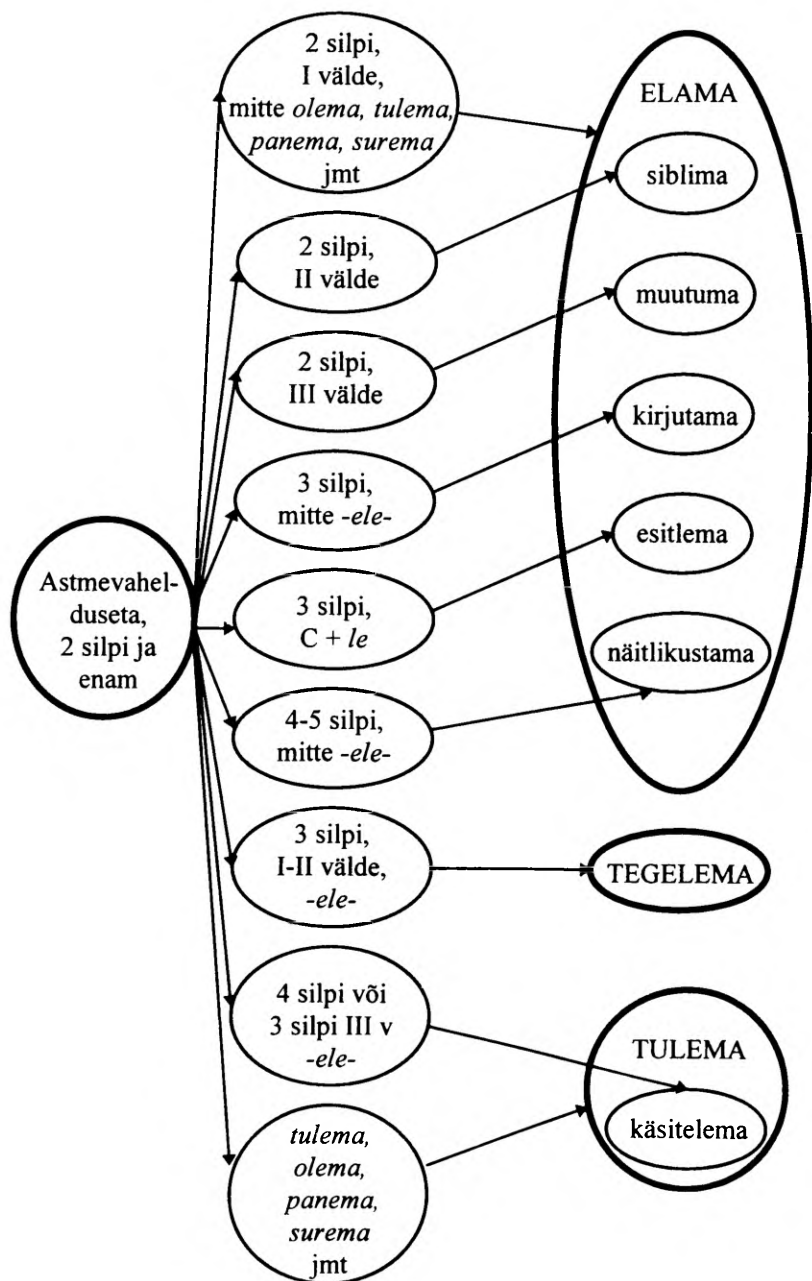
Pikk *o* asendub *da*-infinitiivis ja impersonaali preesensis pika *u*-ga, pikk *ö* pika *ü*-ga, *da*-infinitiiv on III-värteline, impersonaal II-värteline (*jooma—juua, juuakse; looma—luua, luuakse; lõoma—lüüa, lüüakse; sööma—süüa, süüakse*).

Imperfekti tunnuse *-i-* ees asenduvad pikk *o* ja *ö* lühikese *õ*-ga (*jooma—jõin*, *looma—lõin*, *lööma—lõi*, *sööma—sõime*, *tooma—tõite*).

2. *da*-infinitiivi tunnus on *-a* (*juua*, *luua*, *lööa*, *süüa*). *da*-infinitiivi tüve ei saa põhivormina aluseks võtta *nud*-partitsiibi ja imperatiivivormide moodustamisel, sest nendes ei ole toimunud tüvevokaalide muutusi, mida näeme *da*-infinitiivis; ka vältelt ei ole imperatiivi ja *nud*-partitsiibi tüvi sama mis *da*-infinitiivi tüvi (*joonud*, *loogem*, *lööge*, *söögu*, *toogem*).
3. Imperfekti tunnus on *-i-* (*jõin*, *jõid*, *lõi*, *lõime*, *lõite*, *sõid*).
4. *tud*-partitsiibi tunnus on *-dud* (*joodud*, *löödud*, *söödud*).
5. *tud*-partitsiibi järgi saab tunnustega *-da-* ~ *-d-* reeglipäraselt moodustada kõiki impersonaali vorme (*ei jooda*, *loodaks*, *löödagu*, *söödavat*), välja arvatud indikatiivi presensi jaatav vorm. Viimane moodustatakse *a*-tunnusega *da*-infinitiivi II-vältelisest tüvest (*juuakse*, *luuakse*, *lööakse*, *süüakse*).

II PÖÖRDKOND

II pöördkonda kuuluvad astmevahelduseta kahe- ja enamasilbilise tüvega verbid. Pöördkonnas on kolm põhitüüpi — *elama-*, *tulema-* ja *tegelema-*tüüp. Nende tüüpide eristamine on oluline, sest kõigil neil on erinevaid grammatilisi formatiive ja kahel viimasel ka tüvevariante.

Põhitüüp *elama*

ELAMA—ELADA—ELAN—ELASIN—ELANUD—ELATAKSE—ELATUD

elama-tüüpi kuuluvad astmevahelduseta kahe- ja enamasilbilise tüvega verbid, välja arvatud *olema*, *tulema*, *panema*, *surema*, *pese-ma*, *kusema* ja *minema* ning häälikuühendiga *-ele-* lõppeva *ma-in-*finitiivi tüvega verbid. Metoodilistel kaalutlustel võib seda suurt, umbes 5000 verbi (62,5% kõigist ÕS-is leiduvatest verbidest) haa-ravat põhitüüpi käsitleda mitme alltüübina, mille muutmises mingeid erinevusi ei ole. Selle ainsaks eesmärgiks võiks olla alltüüpsõnade suurem fonoloogiline sarnasus erineva silpide arvu ja vältega sõnarühmadega, millest põhitüüp koosneb.

Siia kuuluvad

- 2-silbilise I-vältelise tüvega verbid, mis fonoloogiliste tunnuste poolest on sarnased põhitüüpsõnaga, nagu *aduma*, *ajuma*, *anuma*, *asima*, *avama*, *evima*, *hagama*, *hajuma*, *halama*, *harima*, *helama*, *hudima*, *ihuma*, *imama*, *imema*, *jagama*, *jaguma*, *jamama*, *jorama*, *jubima*, *järama*, *kahima*, *kajama*, *kasima*, *kebima*, *kerima*, *kiduma*, *kihama*, *kilama*, *kirema*, *kiruma*, *kisama*, *klanima*, *klobima*, *kobama*, *kogema*, *koguma*, *kohuma*, *kolama*, *kolima* jne.

siblima-alltüüp

siblima—siblida—siblin—siblisin—siblinud—siblitakse—siblitud

Siia kuuluvad 2-silbilise II-vältelise tüvega verbid, nt *kablima*, *kodjama*, *kõblima*, *pissima*, *sablima*, *sadrima*, *sagrima*, *sobrama*, *triblama*.

muutuma-alltüüp

muutuma—muutuda—muutun—muutusin—muutunud—muututakse—
muututud

muutuma-alltüüpi kuuluvad 2-silbilise III-värtelise astmevahelduse ta tüvega verbid, nt *aelema*, *aetama*, *ahtruma*, *ahtuma*, *alluma*, *anduma*, *armuma*, *auruma*, *austama*, *eastama*, *eeldama*, *eelnema*, *eendum*a, *eesnema*, *ehmuma*, *kehtima*, *eitama*, *eostama*, *eostuma*, *erguma*, *erkuma*, *haakuma*, *haarduma*, *haavuma*, *haihtuma*, *halloomata*, *halluma*, *hambuma*, *hanguma*, *hapnema*, *harduma*, *ohootama*, *rutjuma*, *viipuma* jt.

Samasse rühma kuuluvad ka *eeru*-liitelised võõrsõnad, nagu *abstraheeruma*, *deformeeruma*, *degenereeruma*, *demobiliseeruma*, *eksmatrikuleeruma*, *evolutsioneeruma*, *hübriidiseeruma*, *internationaliseeruma*, *kapituleeruma*, *kristalliseeruma*, *labialiseeruma*, *materialiseeruma*, *naturaliseeruma*, *palataliseeruma* jpt.

2-silbiliste III-värteliste hulgas on peale *eeru*-liiteliste ka muid võõrpäritolu verbe, peamiselt niisuguseid, milles lühiduse otstarbel on *eeru*-liide ära jäetud, nagu *filtruma*, *hüdrolüüsuma*, *konservuma*, *kristalluma*, *magneetuma*, *paralüüsuma* jt.

kirjutama-alltüüp

kirjutama—kirjutada—kirjutan—kirjutasin—kirjutatud—kirjutatakse—
kirjutatud

Siia kuuluvad 3-silbilise tüvega verbid, nagu *abistama*, *aeglustama*, *aerutama*, *aevastama*, *harvenema*, *harvendama*, *järjestama*, *tugevdama* jt.

Ka selles rühmas on võõrtüvelisi verbe, mis on 3-silbilised paarhüülistest silbist lugedes, nt *intensiivistama*, *intensiivistuma*, *intriiigitsema*, *invalidistuma*, *kalambuuritsema*, *liberaalitsema*, *massii-*

vistama, melanhoolitsema, monoliidistama, moraalitsema, naiivitsema.

esitlema-alltüüp

~~esitlema—esitleda—esitlen—esitlesin—esitlemud—esitletakse—esitletud~~

3-silbilised I- ja II-värtelised ning 2-silbilised III-värtelised astmevahelduseta verbid, mille tüvi lõpeb konsonandile liitunud *le*-sufiksiga, moodustades liitsufiksids *-tle-*, *-stle-* või *-skle-*, kuuluvad *esitlema*-alltüüpi. Niisugused on *ahvatlema, arutlema, avatlema, hirnatlema, hüpitlema, jalutlema, kaalutlema, kõnetlema, kõnnisklema, kõhatlema, küsitlema, lamasklema, meelisklema, meelitلهma, menetlema, mõlgutlema, mõtisklema, määratlema, naeratlema, naljatlema, naudisklema, olesklema, peesisklema, piiritلهma, pilgutlema, roomasklema, rõõmustlema* jne (kõik 3-silbilise tüvega), ning 2-silbilise tüvega verbid *loetلهma* ja *taotلهma* (ka viimaste puhul on tegemist algupäraselt 3-silbiliste tüvedega, mis on 2-silbiliseks muutunud alles keele hilisemas arengujärgus).

Kuivõrd eesti keeles on mitmel viisil muutuvaid *le*-liitelisi verbe, nende seas ka selliseid, mille pööramisel sageli eksitakse, on metoodiliselt otstarbekas 3-silbiliste *le*-liiteliste käsitlemine omaette alltüübina. See võiks aidata neid lahus hoida muude muutmismallide järgi pöörduvatest *le*-liitelistest.

näitlikustama-alltüüp

~~näitlikustama—näitlikustada—näitlikustan—näitlikustasin—
näitlikustamud—näitlikustatakse—näitlikustatud~~

Siia kuuluvad peamiselt 4-silbilise tüvega verbid, nagu *esemes-tuma, haisutustama, isikustama, jumalustama, jõuetustama, karvu-tustama, kehtetustama, lubjatustama, lõhnatustama, muumiastu-ma, mürgitustama, piltlikustama, rasvatustama, tundlikustama,*

veretustama, värvitustuma jt. Samasse rühma on sobiv lugeda ka üksikud kirjakeeles esinevad 5-silbilise tüvega verbid, nagu *igavikustama, kogukonnastama, partisanitsema* jt.

elama-tüübi vormistikust

1. *elama*-tüüpi verbide tüvi on muutumatu. Erandlikud on ainult verbid *ajama* ja *julgema*, millel impersonaalis esineb teine tüvekuju.

E Verbi *ajama* impersonaal on moodustatud tüvekujust *ae-*: *aetakse, aeti, aetud, aetaks* jne.

P Verbi *julgema* impersonaalis on paralleelselt kasutusel põhitüvest *julge-* ja tüvevariandist *jule-* moodustatud vormid: *julgetakse* e *juletakse*, *julgeti* e *juleti*, *julgetavat* e *juletavat*, *julgetud* e *juletud* jne.

20 verbi on üleminekutüübis astmevahelduseta ja astmevahelduslike verbide piirimaal: neid võib muuta ka III pöördkonna astmevahelduslike tüüpsõnade eeskujul. Niisugused on *hukkuma, hälbima, kaikuma, küündima, lehtima, lekkima, lõppema, pügama, pürgima, rappuma, sattuma, settima, soiguma, sulgema, sulgima, süttima, tekkima, vappuma, vettima, võppuma*. Nagu loetelust näha, on üleminekutüüpi normitud ainult niisuguseid verbe, mille astmevahelduslikkus või selle puudumine avaldub ka ortograafias: need on laadivahelduslikud või vältevaheldusliku klusiiliga sõnad. Tegelikus keelekasutuses on üleminekutüüp palju ulatuslikum. Siia kuulub veel rohkesti vältevahelduslikke verbe, mille astmevahelduslikkus/-vaheldusetus kirjas ei avaldu. Sellepärast ei ole õigekeelsuskomisjoni 1981. aasta otsuse kohaselt õigekeelsusviga, kui ÕS-i järgi astmevahelduseta *muutuma*-alltüüpi kuuluvaid verbe kasutatakse suulises kõnes astmevahelduslikena (nt verb *jälgima* kuulub ÕS-i järgi astmevahelduseta *muutuma*-tüüpi, kuid tema kasutamist astmevahelduslikuna ei saa pidada veaks).

Kahe astmevaheldusliku ja astmevahelduseta muutmise pii-
rimail kõikuva verbi paralleelselt kasutatavad vormistikud on ra-

kendatud eri tähenduste teenistusse. Verbi *hauduma* astmevahelduseta vormistik *haududa, haudub, haudus, haudunud, haudutud* kannab refleksiivset tähendust 'hautatav olema', nt *munad hauduvad kana all, nahk haudub niiskuse toimet, liha haudub potis*. Sama verbi astmevahelduslik vormistik *haududa, haub, haudus, haudunud, hautakse, hautud* on kasutusel transitiivse verbina tähenduses 'hautades soojendama', nt *kana haub mune*, samuti 'sepitsema', nt *hauvad salaplaane*.

Verbi *uhtuma* astmevahelduseta vormistik on tähenduselt refleksiivne, nt *kallas uhtub, laeva riismed uhtuvad kaldale*. Sama verb laadivahelduslikuna on transitiivne, nt *vesi uhub kallast*.

2. *da*-infinitiivi tunnus on *-da* (*kolida, sobrada, eelneda, filtruda, aeglustada, suunitleda, abstraheeruda, kehtetustada, partisanitseda*). Kõik *da*-infinitiivist kui põhivormist lähtuvad vormid moodustatakse üldreeglite kohaselt (*kolides, sobranud, austagu, intensiivistagem, grupeeruge, usutlegu*).
3. Imperfekt moodustatakse *si-* ~ *s*-tunnusega (*anusin, armusid, triblas, aeglustasime, vallatlesite, mobiliseerus, relvitustasid, kogukonnastas*).
4. *tud*-partitsiibi tunnus on *-tud* (*kogetud, kodjatud, eitatud, registreerutud, harvendatud, intriigitsetud, õnnitletud, igavikustatud*).
5. Impersonaali aluseks on *tud*-partitsiip, tunnus on *-ta-* ~ *-t-* (*kistakse, kõblitakse, eitati, kvalifitseerutagu, harvendati, liberaalitsetaks, taotletaks, näitlikustatavat*).

Põhitüüp *tegelema*

TEGELEMA—**TEGELEDA** e **TEGELDA**—**TEGELEN**—**TEGELESIN**—**TEGELENUD** e **TEGELNUD**—**TEGELETAKSE** e **TEGELDAKSE**—**TEGELETUD** e **TEGELDUD**

tegelema-tüüpi kuuluvad 3-silbilise I–II-värtelise tüvega verbid, mille *ma*-infinitiivi tunnuse ees on häälikuühend *-ele-* (ÕS-is on selliseid verbe 44): *amelema, ebelema, hagelema, hõbelema,*

jagelema, jamelema, kibeleva, kideleva, kiheleva, kogeleva, kõneleva, logelema, muheleva, müseleva, niheleva, nägeleva, näseleva, oleleva, pureleva, puseleva, rabeleva, ribelema, rübeleva, rüseleva, segeleva, sibeleva, sõneleva, sädeleva, säreleva, sügeleva, süleleva, tegeleva, tõreleva, uneleva, vedeleva, viblema, viljeleva, vireleva, võbeleva, väreleva. Enamik loetletud verbidest on harva kasutatavad, sagedamini esinevad neist igapäevases keeles mõned üksikud, nagu *tegeleva, kogeleva, kõneleva, logelema, muheleva, rabeleva, sügeleva, vedeleva* jmt.

tegeleva-tüübi vormistikust

1. *tegeleva*-tüüpi verbidel on kaks paralleelset võrdväärset vormistikku. Üks neist, peamiselt põhjaeestimurdelisel kasutusel põhinev, on ühetüveline ja langeb täielikult kokku muude kahe- ja enamasilbiliste astmevahelduseta verbide vormistikuga (vt *elama*-tüüpi): *amelemas, ebelemast, jagelemaks, jamelemata, kibelesin, kogelesid, kribeles, kõhelesime, kõnelesite, kügelevat, logelev, muheledes, müselenud, nihelegu, nägelegem, näselege, olelegu, purelen, puseled, rabeleb, ribeleme, rübelete, rüselevad, segeleksin, sibeleksid, sõneleks, sädeleksime, süleleksite, tegeleksid, tõreletud, uneletakse, vedeleti, vibletak, viljeletagu, vireletavat.*

Teine vormistik lähtub peamiselt lõunaeestilisest pruugist ja on kahetüveline — osa vormitunnuseid liitub konsonanttüvele: *ebelda, hageldes, hõbelnud, jagelgu, jamelgem, kõnelge, kügelgu, logelnud, muheldud, müseldakse, niheldi, nägeldaks, rabeldagu, sõneldavat.*

2. *da*-infinitiivi tunnus on *-da*. See võib liituda vokaaltüvele (*nägeleda, viljeleda*) või konsonanttüvele (*nägelda, viljelda*). Samal viisil on võrdväärsete paralleelvormidena kasutusel kõik *da*-infinitiivi kui põhivormi alusel moodustatavad vormid, nimelt imperatiiv (*rabelege ~ rabelge, tõrelege ~ tõrelge, viljelegem ~ viljelgem*), *nud*-partitsiip (*amelenud ~ amelnud, väre-*

lenud ~ värelnud) ja *des-gerundiiv* (*süleledes ~ süleldes, niheledes ~ niheldes*).

3. Imperfekt moodustatakse vokaaltüvest *si- ~ s-*tunnusega (*kõnelesin, muhelesid, rüseles, sõnelesime, sädelesite, virelesid*).
4. *tud*-partitsiip moodustatakse kas vokaaltüvest tunnusega *-tud* (*hageletud, jameletud*) või konsonanttüvest tunnusega *-dud* (*hageldud, jameldud*).
5. Impersonaalis on kaks paralleelset vormistikku, mis lähtuvad *tud*-partitsiibi paralleelvormidest. Üks neist moodustatakse *ta- ~ t-*tunnusega vokaaltüvest (nagu *elama-tüübis*): *kõneletakse, rabeleti, rübeletagu, vireletavat*. Paralleelvormistik moodustatakse *da-~d-*tunnusega konsonanttüvest: *kõneldakse, rabeldi, rübeldaks, tõreldagu, vireldavat*.

Põhitüüp *tulema*

TULEMA—TULLA—TULEN—TULIN—TULNUD—TULLAKSE—TULDUD

tulema-tüüpi kuuluvad verbid *olema, panema* ja *surema*, peale nende kolmesilbilise kolmandavärtlise ning neljasilbilise tüvega verbid, mille *ma*-infiniitivi tunnuse ees on häälikuühend *-ele-*. Kolme- ja neljasilbilisi sõnu on sobiv vaadelda eraldi.

käsitelema-alltüübis

käsitelema—käsitella—käsitelen—käsitelin—käsitelnud—käsitellakse—käsiteldud

on 68 ÕS-is registreeritud verbi: *ahvatelema, arutelema, arvutelema, avatelema, eritelema, esitelema, imetelema, hellitelema, hirnatelema, hüpatelema, hüpitelema, imestelema, jalutelema, kaagatelema, kaagutelema, kaalutelema, keelitelema, kenitelema, keskustelema, kiljatelema, koputelema, kujutelema, kuulatelema,*

kõigutelema, kõnetelema, kõnniskelema, kõhatelema, küsitelema, lakatelema, lamaskelema, meeliskelema, meelitelema, menetelema, mõlgutelema, mõtiskelema, määratelema, naeratelema, naljatelema, naudiskelema, oleskelema, otsiskelema, peesiskelema, piiritelema, pilgutelema, roomaskelema, rõõmustelema, silmuskelema, sobitelema, sosiskelema, sosistelema, suunitelema, suurustelema, talitelema, tantsiskelema, targutelema, unistelema, usutelema, vahetelema, vallatelema, viimistelema, viivitelema, võpatelema, välgatelema, õnnistelema. Kõik seni loetletud verbid on neljasilbilise tüvega. Nendega kuuluvad kokku ka kolmesilbilised kolmandavärtelised *ele-* verbid *loetelema* ja *taotelema*.

tulema-tüübi vormistikust

1. *tulema*-tüüpi verbid on kahetüvelised: osa vorme moodustatakse tunnuse või lõpu liitmisega vokaaltüvele (nt *olema, suremas, arutelemast, esitelemaks, kujutelevat, lamaskelev, kaalutelen, kõhateled, meeliteleb, naudiskeleme, peesiskelete, piiritelevad, pilguteleksin, roomaskeleksid, rõõmusteleks, sobiteleksime, sosiskeleksite, suurusteleksid*), muud vormimorfeemid liituvad konsonanttüvele (nt *panna, olles, arutelnud, eritelgu, kaalutelgem, keskustelge, kõnetelgu, kõnniskelin, lamaskelid, määrateli, oleskelime, rõõmustelite, silmuskelid, sobiteldud, suuniteldav, suurustellakse, ei talitelda, tantsiskeldi, targutel-daks, usuteldagu, vallateldavat*).
2. *da*-infinitiivi tunnus liitub konsonanttüvele, tunnuse *d*-element on assimileerunud tema ees oleva tüvekonsonandiga, nii et on moodustunud tunnused *-la, -na* ja *-ra*: *olla, panna, surra, tulla, arutella, hellitella, kaalutella, kõnetella, meelitella* jne.

Konsonanttüvest moodustatakse ka *da*-infinitiivist lähtuvad vormid: imperatiiv (*olgu, tulge, meelitelgu, viivitelge*), *nud*-partitiiv (*surnud, sobitelnud, usutelnud*) ja *des*-gerundiiv, mille *d* on samuti assimileerunud (*pannes, tulles, suunitelles, viimistelles*).

3. Imperfekt on *i*-tunnuseline, moodustatud konsonanttüvest (*olin, panid, suri, jalutelime, sobitelime, sosistelid*).
4. *tud*-partitsiibi tunnus on *-dud*, mis liitub konsonanttüvele (*ol-dud, pandud, kõnniskeldud, naudiskeldud, peesiskeldud*).
5. Impersonaali preesensi jaatavat vormi ei saa moodustada otse *tud*-partitsiibist. Tunnuse *d* on siin nagu *da*-infinitiiviski assimileerunud tüvekonsonandiga, nii et on tekkinud impersonaali tunnused *-la-*, *-na-* ja *-ra-* (*pannakse, surrakse, tullakse, hellitellakse, keelitellakse, menetellakse, naeratellakse*).

Impersonaali muud vormid tulenevad reeglipäraselt *tud*-partitsiibist: tunnus *-da-* ~ *-d-* liitub konsonanttüvele (*oldi, pandaks, surdagu, tuldavat, ei arutelda, loeteldi, taoteldi, usuteldaks, taoteldagu, õnniteldavat*)

- E** *tulema*-tüübi ainus erand on verb *olema*: indikatiivi preesensi ainsuse ja mitmuse 3. pöördes on vorm *on*. Osa *olema*-verbi eitavaid vorme moodustatakse *p* liitmisega verbivormi algusesse. See on jäänus eitussõnast *ep* ning asendab tänapäeva keeles sõna *ei*: *pole, polnud, poleks* jne.

Fonoloogiliste tunnuste poolest kuuluvad II pöördkonda mõned verbid, mille vormistik on nii erandlik, et neid ei saa paigutada ühtegi tüüpi. Sellised on

- E** *minema—minna—lähen—läksin—läinud—minnakse—mindud*.

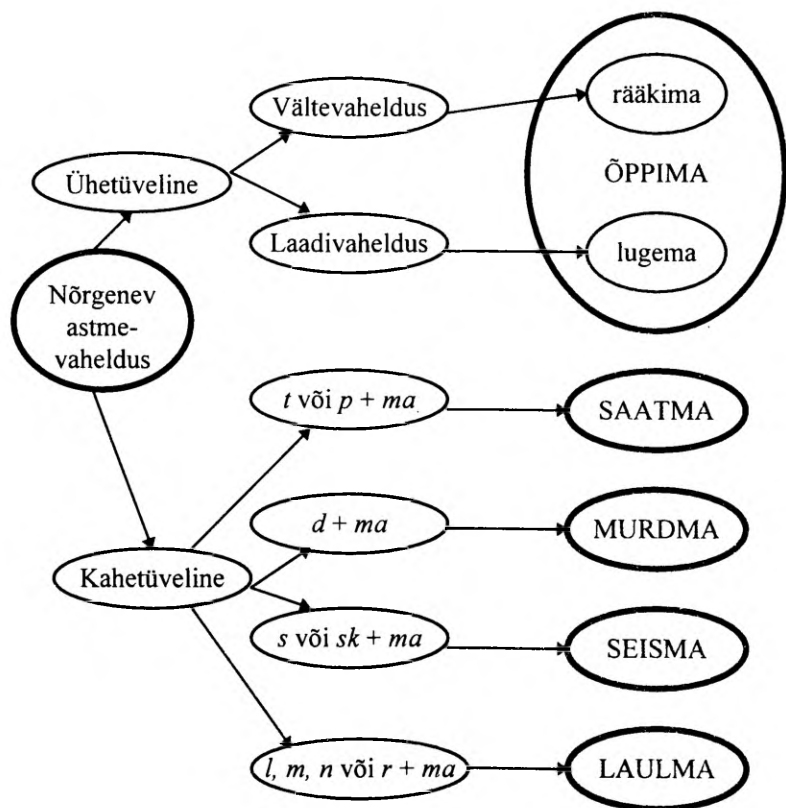
Tegemist on supletiivse verbiga, mille vormistikus on põimunud kahe verbi tüved.

- E** *pesema—pesta—pesen—pesin—pesnud—pestakse—pestud*.

- E** *kusema* pöördub nagu *pesema*.

III PÖÖRDKOND

III pöördkonda kuuluvad astmevahelduslikud verbid, mille *da*-infinitiiv on tugevas, indikatiivi preesens nõrgas astmes (nn nõrgenevad tüved). Pöördkond on jagatud kahte alaliiki. Esimeses on ühetüvelised (kõik formatiivid liituvad vokaaliga lõppevale tüvele), teises kahetüvelised verbid (osa vormimorfeeme, nende hulgas ka *ma*-infinitiivi tunnus, liitub konsonanttüvele). Kummagi alaliigi verbide muutmisviisis on nii suuri erinevusi, et nende käsitlemine ühe pöördkonna raames on tinglik. Peamine ühistunnus on nõrgeneva tüvega astmevahelduslikkus, kõiges muus, eriti grammatilistes morfeemides, on erinevused suured.

I alaliik

Grammatiliste morfeemide poolest on III pöördkonna I alaliiki kuuluvate verbide (nõrgeneva astmevaheldusega vokaaltüved) muutmine ühtlane, kui jätta arvestamata üksikud erand- ja paral-leelvormid. Nii on siin tegemist ühe põhitüübiga. Olulised erinevu-sed verbirühmade vahel tulevad esile siis, kui võtame vaatluse alla muutused tüvedes. Alaliigi jaotamisel alltüüpideks ongi otstar-bekas lähtuda astmevahelduslikest tüvemuutustest. Kaheks alltüü-biks võib siia kuuluvad verbid jagada selle järgi, kas nad on välte-või laadivahelduslikud. Seegi erinevus ilmneb juba *da*-infinitiivi (*nud*-partitsiibi) ja olevikuvormi võrdlemisel, mis nagunii on alu-seks pöördkonna ja põhitüübi määramisel.

Edasine rühmitamine võiks vajaduse korral lähtuda välte- või laadivaheldusnähtuste tüüpidest.

Põhitüüp *õppima*

***ÕPPIMA—ÕPPIDA—ÕPIN—ÕPPISIN—ÕPPINUD—ÕPITAKSE—
ÕPITUD***

õppima-tüüpi kuuluvad ühetüvelised nõrgeneva tüvega verbid. Lähtudes astmevahelduse liigist, võib seda ligi 2000 verbi haaravat tüüpi käsitleda kahe alltüübina — vältevahelduslikud verbid ühes, laadivahelduslikud teises alltüübis.

rääkima-alltüüpi

rääkima—rääkida—räägin—rääkisin—rääkinud—räägitakse—räägitud

kuuluvad vältevahelduslikud nõrgeneva tüvega ühetüvelised ver-bid, mida vaheldustüübi (märkimisviiside järgi kirjas) võib vaadel-da mitme rühmana.

Siia kuuluvad verbid, milles lühikesele vokaalile järgnev üli-pikk geminaatklusiil tugeva astme vormides vaheldub pika geminaadiga nõrga astme vormides (vaheldus *kk k, pp p, tt t*). Selised on nt *hakkima, juttima, kappima, kippuma, kittima, klappima, kloppima, krattima, kukkuma, kükkima, küttima, lakkima, lakkuma, lappima, leppima, lokkima, lükkima, mukkima, nappima, nokkima, näppima, pakkima, pakkuma, pikkima, plettima, rappima, rikkuma, rippuma, sakkima, steppima, sättima, tappima, tikkima, tikkuma, toppima, trükkima, tükkima, uppuma, vekkima*. Samalaadilist välte- vaheldust kohtame ka mõnedes võõrsõnalistes verbides, nagu *boikottima, brikettima, dokkima, etikettima, fassettime, frittime, galloppima, makettima, parkettima, pikettima, rikošettima, tablettima*.

Teise *rääkima*-alltüüpi kuuluvate sõnade rühma moodustavad sellised, mille tugeva astme vormides on pikale vokaalile, diftongile või helilisele konsonandile järgnev *k, p, t*. Nõrga astme vormides asendub see *g, b, d*-ga. Niisugused on *alpima, hankima, haukuma, helkima, helpima, hulkuma, ilkuma, jantima, jõlkuma, kaapima, kantima, kelkima, kiikuma, kiipima, kinkima, kleepima, korkima, kraapima, kärpima, küütima, leekima, liikuma, lonkima, lontima, loopima, lõikuma, läikima, minkima, muukima, märkima, müntima, nentima, nõökima, nõöpima, pantima, pleekima, plinkima, pookima, poortima, pruukima, santima, solkima, suikuma, sõrkima, tampima, telkima, tilkuma, torkima, triikima, tõlkima, vaa- kuma, volta, võnkuma, vältima, öökima* jt. Samalaadilist välte- vaheldust esineb küllalt ka võõrsõnades, nagu *abortima, agregaa- tima, ankeetima, asfaltima, demagneetima, eksportima, eskortima, flirtima, fosfaatima, importima, kartoteekima, katapultima, kontin- gentima, kvantima, magneetima, mikroskoopima, nokautima, orna- mentima, patentima, remontima, retortima, silikaatima, splintima, sportima, spurtima, startima, stereotüüpima, streikima, tapeetima, transportima, tsementima, tsinkima, vundamentima* jt.

Kolmanda ulatusliku rühma *rääkima*-alltüübi verbidest moo- dustavad sellised, mille vältevahelduslikkus kirjas ei avaldu. Väldet kannavad siin pikad vokaalid, diftongid, geminaatkonso- nandid või mitmesugused konsonantühendid, millesse kuuluvad häälikud pannakse ortograafiareegli kohaselt kummaski vältes kir-

ja ühel ja samal viisil. Selliste hulka kuuluvad nt *aasima, ahmima, aistima, ammuma, haisema, hanguma, hiilima, hirnuma, hõljuma, istuma, itkema, jonnima, juurima, kaaluma, kaanima, karjuma, kasvama, kiljuma, klähvima, koorima, kuivama, kustuma, kolksuma, kätkema, küpsema, laadima, lehvima, pääsema, suitsema, säilima, veerema, õitsema*. Võõrsõnadest kuuluvad sellesse rühma nt *akvarellima, alarmima, algoritmima, alküülima, amalgaamima, analüüsima, arestima, barrikaadima, diagnoosima, diferentsima, drenima, filmima, giljotiinima, hüdrolüüsima, kataloogima, klatšima, kontrollima*. Samasuguse kirjas avaldumatu vältevaheldusega on ka sajad eesti keeles kasutusel olevad eeri-liitelised võõrverbid, nagu *absorbeerima, abstraherima, adapteerima, administreerima, amerikaniseerima, balsameerima, brošeerima, degusteerima, demoraliseerima, domineerima, giljotineerima, hermetiseerima, inkorporeerima, ironiseerima, kalkuleerima, kasseerima, kulmineerima, materialiseerima, närveerima, parodeerima, protesteerima, registreerima, stimuleerima, šokeerima, vaksineerima, vulgariseerima* jt.

rääkima-alltüüpi kuulub ka sõnu, mille völdet kandvaks häälikuks on *s* konsonantühendis tema ees seisva helilise konsonandiga. Sel juhul on tugeva astme vormi ülipikk *ss* vahelduses nõrga astme vormi lühikese *s*-iga: *farssima, halssima, lenssima, marssima, pimssima, porssima, purssima, pärssima, trenssima, valssima*.

On ka üksikuid vältevahelduslikke *f*-i ja *š*-ga sõnu, mille kirjapildis näeme vaheldust *ff f, šš : š*, nt *bluffima, giljoššima, kloššima, retuššima, tuššima*.

***rääkima*-alltüübi vormistikust**

1. *rääkima*-alltüübi verbid on vältevaheldusliku vokaaltüvega, *da*-infitiiv tugevas, indikatiivi preesens nõrgas astmes.

Verbid *hukkuma, kaikuma, lekkima, lõppema, rappuma, satuma, settima, süttima, tekkima, vappuma, vettima* ja *võppuma* kuuluvad üleminekutüüpi astmevahelduslike ja astmevahelduseta verbide piiril: neid võib muuta nii astmevaheldusliku *õp-*

pima-tüübi kui ka astmevahelduseta *elama*-tüübi eeskujul. Loetletud verbide hulgas on ainult sellised, mille vältevahelduslikkus avaldub ka kirjas. Tegelikus keelekasutuses on üleminekutüüp palju suurem, haarates verbe, mille vältevahelduslikkus kirjas ei avaldu. Õigekeelsuskomisjoni otsuse kohaselt ei tule veaks lugeda ka niisuguste *õppima*-tüüpi verbide kasutamist astmevaheldusetuina, kuigi nad ÕS-i järgi kuuluvad astmevahelduslike sõnade hulka. Sellised on nt *arbuma*, *eksima*, *haisema*, *hailima*, *itkema*, *kasvama*, *kiljuma*, *kuivama*, *kustuma*, *kätkema*, *kääksuma*, *käärima*, *küpsema*, *lausuma*, *lehvima*, *manguma*, *matkima*, *muljuma*, *nõtkuma*, *paarima*, *paastuma*, *põimima*, *pälvima*, *pääsema*, *raatsima*, *sammuma*, *sirvima*, *suitsema*, *sailima*, *süüvima*, *taaruma*, *tammuma*, *tingima*, *toimima*, *tungima*, *tõrjuma*, *vaaruma*, *veerema*, *veerima*, *viitsima*, *õitsema*, *õõtsuma*.

Verb *laadima* on kasutusel niihästi välte- kui ka laadivahelduslikuna, kusjuures kumbki muutmisviis väljendab eri tähendust. Vältevahelduslik *laadima*, *laadida*, *laadin*, *laadisin*, *laadinud*, *laaditakse*, *laaditud* märgib koorma laadimist. Laadivahelduslik *laadima*, *laadida*, *laen*, *laadisin*, *laadinud*, *laetakse*, *laetud* tähendab püssi või aku laadimist.

2. *da*-infinitiivi tunnus on *-da* (*kippada*, *hankida*, *lehvida*, *arestida*, *degusteerida*, *farssida*, *bluffida*).

Kõik *da*-infinitiivist kui põhivormist lähtuvad vormid moodustatakse üldreeglite kohaselt (*kukkudes*, *etikettinud*, *eksportigu*, *astugem*, *diagnoosige*, *agiteerigu*).

3. Imperfekti tunnus on *-si-* ~ *-s* (*küttisin*, *nentisid*, *eskortis*, *pääsesime*, *hüdrolüüsisite*, *parodeerisid*)
4. *tud*-partitsiibi tunnus on *-tud* (*rikutud*, *tabletitud*, *panditud*, *asfalditud*, *kaalutud*, *filmitud*, *retušitud*, *pärsitud*).
5. Impersonaali vormid tulenevad reeglipäraselt *tud*-partitsiibist, tunnuseks on *-ta-* ~ *-t-* (*nopitakse*, *nenditi*, *remonditaks*, *juuritagu*, *protesteeritavat*)

lugema-alltüüpi

lugema—lugeda—loen—lugesin—lugenud—loetakse—loetud

kuuluvad ühetüvelised nõrgeneva tüvega laadivahelduslikud verbid. Rühmitada võib siia kuuluvaid verbe tüvemuutuste alusel; tunnustes ja lõppudes neil erinevusi ei ole

Siin on verbe, mille tugeva astme vokaalidevaheline *d* või *g* nõrgas astmes kaob: *kaduma, kudema, kuduma, kudemä, laduma, liguma, lugema, niduma, pidama, pugema, põdema, pügama, siduma, sugema, taguma, vedama*. Klusiili kaoga võib kaasneda selle ees olnud pika vokaali lühenemine, nagu verbides *praadida : praen, saagida : saen, laadida laen, vaagida vaen*. Klusiil võib kaduda ka diftongi järelkomponendi ja tüvevokaali vahelt, nagu verbis *soiguma—soiguda soiun*. Kui diftongi järelkomponendiks ja tüvevokaaliks on sama häälik, sulavad need kokku — *näuguda näub, haududa haub*.

Laadivahelduslik *g* kaob nõrgas astmes ka *l*-i ja *r*-i järelt, nagu verbides *nülgida nülib, purgida : purib, pürgida : pürib, sulgeda suleb, sulgida sulib, ulguda ulub*. Sama toimub *l*-i ja *r*-i järel oleva *d*-ga, kui nende ees on pikk vokaal, nt *püündida : püünib, küündida küünin*. Liikvidale järgnev laadivahelduslik *b* asendub nõrgas astmes *v*-ga, nt *hålbida hålvib*.

Rohkesti on *lugema*-alltüübis verbe, milles tugeva astme vormis esinev *k* või *t* konsonantühenditest *hk, sk, ht* nõrga astme vormides kaob, nagu nt *lõhkuma lõhkuda lõhun*. Sellised on *ahkima, ehtima, ihkuma, iskima, jahtima, juhtima, lihtima, mahtima, mahtuma, mähkima, nooskuma, nuhkima, nuuskima, nühkima, ohkima, pihtima, prahtima, puhkima, puhtima, puskima, pühkima, rahkima, rihtima, rõhkima, rühkima, sihtima, suskima, tihkuma, tihtima, tohtima, tähtima, vahtima, vehkima, vihtuma, vuhkima, ohkima, åhkima*.

Tugeva astme klusiil võib nõrga astme vormides assimileeruda eelneva helilise konsonandiga: *kõndima (kõndida kõnnin)*,

ambuma, lembima, meldima, pilduma, sundima, sündima, tõmbima, vanduma.

Vokaalidevaheline *d* asendub *j*-iga ainult verbil *sadama*—*sadada* *sajab*.

***lugema*-alltüübi vormistikust**

1. *lugema*-alltüübi verbid on laadivaheldusliku vokaaltüvega, *da*-infinitiiv tugevas, indikatiivi preesens nõrgas astmes

Verbid *hålbima, küündima, lehtima, pügama, pürgima, soiguma, sulgema* ja *sulgima* kuuluvad üleminekutüüpi astmevaheldusliku *lugema*-alltüübi ja astmevahelduseta *elama*-tüübi piirimail: neid võib muuta nii ühe kui teise eeskujul, nt *hålbima*—*hålbida*—*hålvin* e *hålvbin*—*hålbisin*—*hålvbinud*—*hålvitakse* e *hålvitakse*—*hålvitud* e *hålvitud*; *pügama*—*pügada*—*pöan* e *pügan*—*pügasin*—*püganud*—*pöetakse* e *pügatakse*—*pöetud* e *püगतud*.

Kahel viisil muudetakse ka verbe *hauduma* ja *uhtuma*. Verbi *hauduma* laadivahelduslik vormistik on kasutusel tähenduses 'hautades soojendama', astmevahelduseta vormistik kannab refleksiivset tähendust 'hautatav olema' Samasuguses tähenduslikus vahekorras on verbi *uhtuma* laadivahelduslik ja astmevahelduseta vormistik.

Verb *laadima* on kasutusel laadivahelduslikuna ja vältevahelduslikuna. Laadivahelduslik vormistik tähendab püssi või aku laadimist, vältevahelduslik koorma laadimist.

2. *da*-infinitiivi tunnus on *-da* (*ehtida, kaduda, küündida, näuguda, pilduda, saagida, sadada, soiguda, ulguda*). *da*-infinitiivi alusel moodustatakse üldreeglite kohaselt *des*-gerundiiv (*nõidudes, pürgides*), *nud*-partitsiip (*sadanud, vandunud*) ja imperatiivivormid (*juhtigu, nõlgigem, saagige, sadagu*).
3. Imperfekt moodustatakse *ma*-infinitiivi tüvest tunnusega *-si-* ~ *-s* (*ohkisin, praadisid, põdes, pügasime, ulgusite, vandusid*).

E Erandlik *i*-tunnuseline imperfekt on paralleelselt *si*-tunnuselisega kasutusel verbist *pidama*, kusjuures ainult imper-

fekti järgi on vormiliselt eristatavad kaks erineva tähendusega verbi. *si*-tunnuselise imperfektiga verb *pidama* (*pidasin, pidasid, pidas, pidasime, pidasite, pidasid*) tähendab 'hoidma; (midagi millekski) arvama' *i*-tunnuselise imperfektiga *pidama* (*pidin, pidid, pidi, pidime, pidite, pidid*) tähendab 'kohustatud olema'

4. *tud*-partitsiip ja kogu impersonaalivormistik moodustatakse tunnustega *-tud, -ta-, -t-* (*nülitud, pillutakse, pühiti, rühitaks, seotagu, vaetavat*).

Mõne verbi tüvi muutub impersonaalivormistiku moodustamisel.

- P** Verbi *uskuma* impersonaalivorme võib moodustada nii vokaal- kui ka konsonanttüvest: *usutakse e ustakse, usuti e usti, usutaks e ustaks, usutagu e ustagu, usutavat e ustavat, usutud e ustud*.
- E** Verbidel *kiskuma* ja *käskima* moodustatakse impersonaalivormid erandlikust konsonanttüvest: *kistud, kistakse, kisti, kistaks, kistagu, kistavat; kästud, kästakse, kästi, kästaks, kästagu, kästavat*.
- E** Verbidel *pidama, pügama* ja *vedama* asendub türevokaal *a* impersonaali tunnuse ees *e*-ga: *peetakse, peeti, peetud; põetakse, põetavat, põeti; veetud, veeti, veetaks*.
- E** Tinglikult, peamiselt astmevahelduse tüübist lähtudes võib *lugema*-alltüüpi kuuluvaks arvata erandverbe *tegema* ja *nägema*, mille vormistik moodustatakse mitmest tüvekujust: *tegema—teha—teen—tegin—teinud—tehakse—tehtud; nägema—näha—näen—nägin—näinud—nähakse—nähtud*.
- M** Igapäevaprugis on tekkinud kõikuvusi laadivahelduse-vältevahelduse piiril: normingu järgi laadivahelduslikud verbid muutuvad vältevaheldusliku malli järgi. Selliste hulgas on nt *nülgima, puskima, suskima, tõmbima; saagima, vaagima*. Vähemalt viimasena märgitu puhul on vältevahelduslik ka-

sutus kujunenud juba normiks, nii et seda ei saa enam kuidagi lugeda arvestamisväärseks eksimuseks normingu vastu.

II alaliik

III pöördkonna 2. alaliiki kuuluvad kahetüvelised (osa formatiive, nende seas ka *ma*-infinitiivi tunnus, liitub konsonanttüvele) verbid, mille *da*-infinitiiv on tugevas, indikatiivi preesens nõrgas astmes. Alaliiki kuulub alla saja verbi, kuid nende muutmises on olulisi erinevusi, mistõttu neid tuleb käsitleda neljas põhitüübis. Igaühes neist on veel mitmeid erandeid. Tüüpideks rühmitamisel saab fonoloogilise tunnuseks kasutada *ma*-infinitiivi tunnuse ees seisvaid konsonante.

Põhitüüp *saatma*

SAATMA—SAATA—SAADAN—SAATSIN—SAATNUD—SAADEKSE—SAADETUD

saatma-tüüpi kuuluvad nõrgeneva tüvega verbid, mille *ma*-infinitiivi tunnuse ees on *t* või *p*.

Suurem osa neist on sellised, mille tüve lõpu *t* ees on pikk vokaal, diftong või heliline konsonant. Kirjapildis vaheldub tugeva astme *t* nõrgas astmes *d*-ga. Niisugused on *heitma*, *jootma*, *kartma*, *keetma*, *kiitma*, *koitma*, *kurtma*, *köitma*, *laitma*, *liitma*, *loitma*, *lootma*, *luutma*, *läitma*, *muutma*, *mõõtma*, *naitma*, *niitma*, *peitma*, *reetma*, *roitma*, *saatma*, *suutma*, *sõitma*, *söötma*, *toitma*, *tootma*, *täitma*, *uitma*, *veetma*, *viitma*, *võitma*, *väitma*.

Teine, tublisti väiksem rühm *saatma*-tüüpi verbe on sellised, mille lühikese vokaali järel olev ülipikk *t* või *p* tugeva astme vormides vaheldub pika *t* või *p*-ga nõrga astme vormides. (Kirjas avaldub ülipikk *t* või *p* nendes sõnades kahel viisil. Konsonandi kõrval märgitakse nad ühe, vokaalide vahel kahe tähega: *võtma*, *jätsin*,

tapnud—*võttis, jätta, tappev*.) Sellised on verbid *atma, jätma, katma, kütma, lõpma, matma, nutma, petma, tapma, utma, võtma*.

Kolmanda rühma moodustavad verbid, mille konsonanttüvi lõpeb *st*-ga ja mille vältevaheldus kirjas ei avaldu: *haistma, kastma, kestma, kostma, laustma, loistma, mõistma, ostma, paistma, pistma, päästma, säästma, sööstma, süstma, tõstma, vestma*.

saatma-tüübis on ka mõningaid laadivahelduslikke verbe, kõiki-
des vaheldus *ht h*. Niisugused on *ahtma, tahtma, uhtma*.

***saatma*-tüübi vormistikust**

1. *saatma*-tüüpi kuuluvad kahetüvelised verbid. Konsonanttüvelised on selle tüübi verbidel esiteks *ma*-infinitiiv ja sellest lähtuvad vormid — *katmas, mõõtmast, naitmaks, nutmata, suutsin, säästsid, tappis, tootvat, võtva, väitval* (*v*-partitsiibi nominatiivis on tüve ja tunnuse vahele paigutunud švaavokaal *e*: *kartev, päästev*). Teise konsonanttüveliste vormide rühma moodustavad *da*-infinitiivist kui põhivormist lähtuvad vormid — *küt-
nud, nutku, ostkem, toitke*.

Ülejäänud vormid on vokaaltüvelised, tüvevokaaliks *a* — *heidan, kurdad, matab, niidame, sööstaksin, tõstetakse* jne. Ainus *e*-tüveline verb tüübis on *lõpma* (*lõpen, lõpeb, lõpeks* jne).

Impersonaalis asendub tüvevokaal *a* *e*-ga — *keedetud, mõis-
tetakse, taheti, tapetaks, tõstetagu, veedetavat*.

2. *da*-infinitiivi tunnus on *saatma*-tüüpi verbidel kokku sulanud tüvevokaaliga, mistõttu vormi lõpul olevat *a*-d võib käsitleda niihästi infinitiivi tunnusena kui ka tüvevokaalina.

M Verbi *lõpma* *da*-infinitiivi on ÕS fikseerinud kujul *lõppa*. Et tegemist on *e*-tüvelise verbiga, siis saab *a*-d siin tõlgitseda ainult *da*-infinitiivi tunnusena. Murdes esineb see vorm kujul *lõppe*.

da-infinitiivist moodustatud vormid on konsonanttüvelised, imperatiivi tunnus on *-ku ~ -ke*: *katnud, tapku, mõistkem, söötke*.

3. Imperfekt moodustatakse reeglipäraselt *si-* ~ *is-* tunnuse liitumise *ma*-infinitiivi tüvele (*lootsin, ostsid, pettis, söötsime, uhtsite, võtsid*).
4. *tud*-partitsiip ja kogu impersonaalivormistik moodustatakse tunnustega *-tud, -ta-, -t-*, mis liituvad nõrgaastmelisele vokaal-tüvele, kusjuures *a*-tüvelistel verbidel on tüvevokaal asendunud *e*-ga: *möödetud, naidetakse, pisteti, tahetaks, tapetagu, täidetavat*.

E Viiel *saatma*-tüüpi verbil — *jätma, katma, kütma, matma* ja *võtma* — moodustatakse *tud*-partitsiip ja sellest lähtuvad impersonaali vormid erandlikust diftongilisest tüvest, mis on analoogiline laadivaheldusliku *lugema*-alltüübi verbide impersonaaliga: *jäetud, kaetakse, köeti, maetaks, võetagu, võetavat*.

Põhitüüp *murdma*

MURDMA—**MURDA**—**MURRAN**—**MURDSIN**—**MURDNUD**—**MURTAKSE**—**MURTUD**

murdma-tüüpi kuuluvad nõrgeneva tüvega verbid, mille *ma*-infinitiivi tunnuse ees on *d*. See on väga väike tüüp, ÕS-is registreeritustest kuulub siia ainult 16 verbi. Kõik nad on laadivahelduslikud: tugeva astme vormides olev *d* on nõrgas astmes kas assimileerunud eelneva helilise konsonandiga või vokaalide vahelt kadunud.

Assimilatsioonilist laadivaheldust näeme verbides *andma* (*anda annan*), *kandma, kündma, murdma* ja *tundma*. *d* kaob verbides *hoidma* (*hoida hoian*), *hüüdma, jõudma, leidma, needma, nõudma, püüdma, sõudma, võidma*. *d* kaoga on kaasnenud tüvevokaali *a* kokkusulamine esimese silbi lõpul oleva *a*-ga verbides *seadma* (*seada sean*) ja *teadma* (*teada tean*).

***murdma*-tüübi vormistikust**

1. *murdma*-tüüpi verbide konsonanttüve lõpul on laadivaheldusele alluv *d*. *ma*-infinitiiv ja sellest lähtuvad vormid, *da*-infinitiivist moodustatavad vormid ning impersonaal on konsonanttüvelised — *andmas, andmast, hoidmaks, hoidmata, hüüdsin, hüüdsid, jõudis, kandsime, kündsite, kündsid, leidvat, murdva, needvas, nõudnud, püüdku, püüdkem, seadke, sõutud, teatakse, võiti, võitaks* (*v*-partitsiibi nominatiivis on tüvekonsonandi ja tunnuse vahel švaavokaal *e* — *hüüdev, kündev*). Muud vormid on vokaaltüvelised. Tüvevokaaliks on *a*, välja arvatud verb *tundma*, mis on *e*-tüveline (*tunnen, tunneksite* jne).

E Erandliku tüvemuutusega on tegemist verbis *needma*, mille indikatiivi preesensi tüves on pika *e* asemel diftong *ea* (*nean, nead, neab, neame, neate, neavad*). Kõigis muus vormides on tüves pikk *e* (nt *neetakse, neeti, neetud, neetavat*).

2. *da*-infinitiivi tunnus on *murdma*-tüüpi verbidel kokku sulanud tüvevokaaliga (v.a verbil *tundma*), nii et vormi lõpul olevat *a-d* võib pidada nii infinitiivi tunnuseks kui ka tüvevokaaliks (*hüüda, künda, needa, seada, sõuda*).

M *e*-tüvelisel verbil *tundma* saab *da*-infinitiivi *tunda* lõpul olevat *a-d* lugeda ainult infinitiivi tunnuseks, mis on asendanud tüvevokaali.

nud-partitsiip ja imperatiiv on konsonanttüvelised, imperatiivi tunnuseks *-ku ~ -ke*: *kündnud, püüdku, seadkem, sõudke*.

3. Imperfekt moodustatakse reeglipäraselt *ma*-infinitiivi tüvest *si ~ is*-tunnuse lisamisega (*hoidsin, kündsid, needis, sõudsite, teadsite, tundsid*).
4. *tud*-partitsiibi ja impersonaali vormides on tunnuse *t* liitunud tüve *d*-ga, moodustades geminaadi, mis ortograafiareeglite kohaselt kirjutatakse ühe tähega, kuid foneetiliselt jaguneb kahe silbi vahel. Tegemist on tugevaastmelise konsonanttüvelise impersonaalivormistikuga, mis on reeglipäraselt moodustatud *tud*-

partitsiibist (*antud, hüütakse, murti, püütaks, seatagu, sõutavat*).

Põhitüüp *seisma*

SEISMA—SEISTA—SEISAN—SEISIN—SEISNUD—SEISTAKSE—SEISTUD

seisma-tüüpi kuuluvad nõrgeneva tüvega verbid, mille *ma*-infinitii- vi tunnuse ees on *s* või *sk*. Tüüp on väike (ÖS-is 12 verbi), siia kuuluvad väga ebaühtlase vormistikuga sõnad, nii et nende koon- damine ühte tüüpi on mõnevõrra tinglik. Kõik *s*-iga lõppeva kon- sonanttüvega verbid on vältevahelduslikud, kusjuures astmevahel- dus kirjas ei avaldu. Sellised on *jooksuma, kaitsma, lüpsma, mait- ma, maksuma, naasma, peksma, seisma* ja *tõusma*. Laadivaheldus- likud on ainult *sk*-ga lõppeva konsonanttüvega verbid *laskma, mõskma* ja *puskma*.

seisma-tüübi vormistikust

1. *seisma*-tüüpi verbide *ma*- ja *da*-infinitiiv koos nendest moodus- tatavate vormidega ning impersonaal on konsonanttüvelised — *jooksmas, kaitsmast, laskmaks, lüpsmata, maksin, maksid, mõs- kis, naasvat, naasta, naastes, peksva, pekske, peksku, pustud, seistakse, tõusti* jne (v-partitsiibi nominatiivis on tüvekonsonan- di ja tunnuse vahel švaavokaal *e* — *jooksev, seisev*).

Tüvevokaaliks on *a* (*lüpsan, maksab, peksaksin, seisaksite*) või *e* (*jookseme, kaitsete, lasen, maitseksin, mõseksid, naa- seksite, tõuse*).

Verbide *jooksuma, laskma, mõskma, puskma* tüvest langeb fonotaktilistel põhjustel välja häälik *k*, kui konsonanttüvele liitub *t*-ga algav tunnus (*lasta, mõstes, pustud, joostakse, lasti, mõstaks, pustavat, joostagu*). Eesti keele fonotaktika seis- kohalt on samavõrd sobimatu häälikuühendiga tegemist verbide *lüpsma, maksuma* ja *peksma* *da*-infinitiivis. Rahvakeeles on siin

võrdlemisi üldine *t* kadumine tunnuse algult, nii et kasutatakse vorme *lüpsa, maksa, peksta*. Kirjakeel ei ole niisugust arengut vastuvõetavaks pidanud, nõudes *da*-infinitiivi kujul *lүpsta, maksta, peksta*.

2. *da*-infinitiiv moodustatakse tugevaastmelisest konsonanttüvest tunnusega *-ta* (*kaitsta, lүpsta, maksta, naasta*).

da-infinitiivi järgi moodustatavates imperatiivivormides on *k*-lõpulise tüvega verbide *laskma, mõskma, puskma* tüve *k* kokku sulanud tunnuse *k*-ga: *lasku, mõske, pusk*.

nud-partitsiip verbidest *jooksm*, *laskma, mõskma, puskma* on *jooksnud, lasknud, mõsknud, pusknud* — *k* on säilinud. Seega ei saa seda vormi nendel verbidel moodustada otse *da*-infinitiivi tüvest, kus *k*-häälik on kadunud. Samuti on tüve *k* säilinud verbi *jooksm* imperatiivivormides *jooksku, jookskem, jookske*.

3. Imperfektis on tüve lõpul olev *s* ja tunnuse *s* kokku sulanud, nii et tänapäeva seisukohalt liitub siin kõikides pööretes peale ainsuse 3. pöörde imperfekti tunnus *i* (*naasin, tõusid, jooksi*, *lүpsite, peksid*). Ainsuse 3. pöörde moodustatakse *is*-tunnusega (*jooksis, lүpsis, naasis*). *sk*-lise tüvelõpuga verbidel moodustatakse imperfekt *si-* ~ *is*-tunnusega (*mõksin, mõkis, pusksid, puskis*).

E Verbide *kaitsm* ja *maitsm* imperfekt moodustatakse erandlikult *si-* ~ *s*-tunnusega vokaaltüvest (segunemine kirja-keeles ebasoovitavaks loetud verbide *kaitsema, maitsema* vormistikuga), mitte *ma*-infinitiivi tüvest: *kaitsesin, maitsesin, kaitsesid, maitsesid, kaitses, maitses, kaitsesime, maitsesime, kaitsesite, maitsesite, kaitsesid, maitsesid*.

P Verbil *laskma* on imperfektis kaks paralleelset paradigmat. Üks moodustatakse *ma*-infinitiivi tüvest *si-* ~ *is*-tunnusega: *lasksin, lasksid, laskis, lasksime, lasksite, lasksid*. Sellega paralleelselt võib kasutada erandlikku nõrgaastmelisest tüvest moodustatud *i*-tunnuselise imperfekti: *lasin, lasid, lasi, lasime, lasite, lasid*.

4. *tud*-partitsiip ja sellest lähtuvad impersonaalivormid moodustatakse tugevaastmelisest konsonanttüvest tunnustega *-tud*, *-ta*, *-t* *lүpstud*, *makstakse*, *naastakse*, *peksti*, *seistes*, *kaitstagu*, *maitstavat*; *mõstud*, *pusti*, *lastakse*, *joostaks* (*sk*-lõpulistest tüvedes ja verbis *jooksma* on *k* fonotaktilistel põhjustel kadunud).

Põhitüüp *laulma*

LAULMA—LAULDA—LAULAN—LAULSIN—LAULNUD—LAULDAKSE—LAULDUD

laulma-tüüpi kuulub seitse ÕS-i verbi: *koolma*, *kuulma*, *laulma*, *möönma*, *naerma*, *siirma* ja *veenma*. Nende ühine fonoloogiline tunnus on heliline konsonant *l*, *n*, *r* *ma*-infinitiivi tüve lõpul. Need on vältevahelduslikud verbid, kusjuures astmevahelduslikkus kirjas ei avaldu.

laulma-tüübi vormistikust

1. *laulma*-tüübi *ma*-infinitiiv, *da*-infinitiiv ja *tud*-partitsiip ning nende alusel moodustatavad vormid on konsonanttüvelised: *koolmas*, *koolmast*, *koolmaks*, *kuulmata*, *kuulsin*, *kuulsime*, *laulsite*, *laulvat*, *laulvast*, *möönda*, *mööndes*, *mööngu*, *naergem*, *naerge*, *naernud*, *siirdud*, *siirdakse*, *siirdi*, *veendaks*, *veendagu*, *veendavat* (*v*-partitsiibi nominatiivis on tüvekonsonandi ja tunnuse *-v* vahel švaavokaal *e*: *laulev*, *naerev*).

Indikatiivi preesensi 1. pöörde alusel moodustatavad vormid on vokaaltüvelised: *kuuled*, *kooleb*, *laulame*, *möönate*, *naeravad*, *naeraksin*, *siiraks*, *veena*.

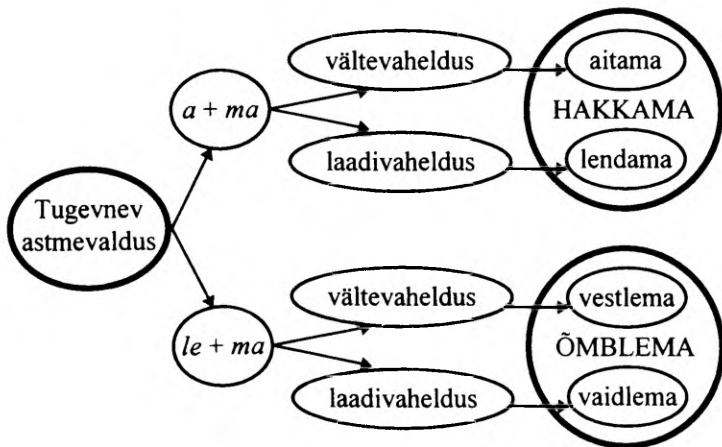
Verbid *koolma* ja *kuulma* on *e*-tüvelised, ülejäänud *a*-tüvelised.

2. *da*-infinitiivi tunnus on *da*- (*koolda*, *kuulda*, *laulda*). Kõik *da*-infinitiivist lähtuvad muuted moodustatakse üldiste seaduspärasuste kohaselt (*kuuldes*, *koolnud*, *laulgu*, *mööngem*, *veenge*).

3. Imperfekt moodustatakse reeglipäraselt *ma*-infinitiivi tüvest tunnuse *-si-* ~ *-is* abil (*kuulsin, laulsid, möönis, naersime, siirsite, veensid*)
4. Impersonaalivormid moodustatakse tugevaastmelisest konsonanttüvest tunnuste *-dud, -da-, -d* lisamisega (*kooldud, kuuldakse, lauldi, mööndaks, naerdagu, veendavat*).

IV PÖÖRDKOND

IV pöördkonda kuuluvad astmevahelduslikud verbid, mille *da*-infitiiv on nõrgas, indikatiivi preesens tugevas astmes. Keeleajaloo seisukohalt on siin tegemist kontraheerunud verbidega, mille osa vorme on moodustatud konsonanttüvest. Tänapäeva keeles jaguneb pöördkond vormide moodustamise viisi ja grammatiliste morfeemide erinevuse järgi kaheks põhitüübiks. Fonoloogiliselt on need eristatavad *ma*-infinitiivi tunnuse ees seisvate häälikute järgi. Kui osutub vajalikuks esile tõsta astmevahelduse valdkonda kuuluvaid erinevusi tüvesisestes muutustes, võib põhitüüpe mitme alltüübina käsitleda.

Põhitüüp *hakkama*

*HAKKAMA—HAKATA—HAKKAN—HAKKASIN—HAKANUD—
HAKATAKSE—HAKATUD*

hakkama-tüüpi kuuluvad tugevneva tüvega *a*-tüvelised verbid. Astmevahelduse liigi järgi võib siia kuuluvaid verbe käsitleda kahe alltüübina.

***aitama*-alltüüpi**

aitama—aidata—aitan—aitasin—aidanud—aidatakse—aidatud

kuuluvad vältevahelduslikud tugevneva tüvega *a*-tüvelised verbid.

Suurima rühma neist moodustavad sõnad, milles pikale vokaalainesele järgnev või helilise konsonandiga ühendis olev tugeva astme *k*, *p*, *t* vaheldub nõrgas astmes *g*, *b*, *d*-ga. Niisugused on näiteks *haukama*, *helkama*, *huikama*, *hutjama*, *hõikama*, *hülpama*, *järkama*, *kaapama*, *kampama*, *kelkama*, *ketrama*, *kiikama*, *kilkama*, *kompama*, *kookama*, *kõplama*, *latrama*, *liipama*, *limpama*, *lonkama*, *lupjama*, *lõikama*, *mõikama*, *mõrkama*, *märkama*, *näitama*, *nöökama*, *ootama*, *paikama*, *palkama*, *patrama*, *pilkama*, *pumpama*, *põrkama*, *rüüpama*, *soprama*, *sälkama*, *süütama*, *tai-pama*, *torkama*, *tuikama*, *tõukama*, *tärkama*, *tüütama*, *uitama*, *utjama*, *vaatama*, *vatrama*, *viipama*, *viitama*, *võõpama*, *vältama*, *väntama*, *ärkama*.

Vältevahelduse tüübi poolest erinevad eelmistest verbid, milles tugeva astme vormides on lühikesele vokaalile järgnev ülipikk geminaatklusiil, mis nõrga astme vormides vaheldub pika geminaadiga, nagu sõnades *happama*, *hukkama*, *hüppama*, *kappama*, *kup-pama*, *käppama*, *lakkama*, *lappama*, *lippama*, *lokkama*, *lökkama*, *läppama*, *lukkama*, *müttama*, *nakkama*, *nokkama*, *noppama*, *näkkama*, *näppama*, *pattama*, *prikkama*, *põkkama*, *ruttama*, *rõkkama*, *stoppama*, *tippama*, *toppama*, *tõttama*, *õppama*.

Vältevahelduslikku alltüüpi kuulub verbe, mille II ja III välte kirjapanekus ei ole ortograafilisi erinevusi. Sellised on näiteks *aasama, ahmama, ampsama, arvama, aurama, eirama, haarama, haavama, halvama, harjama, hilpsama, hingama, hullama, hurmama, jätkama, kaadama, kaevama, kahlama, kaksama, kellama, laastama, raadama, roodama, saastama, rüüstama, voodama, voo-gama*.

Sõnas *kärssama* vaheldub tugeva astme vormides olev geminaat-*s* nõrga astme vormides lühikese *s*-iga (*kärsata* : *kärssab*).

lendama-alltüüpi

lendama—*lennata*—*lendan*—*lendasin*—*lennanud*—*lennatakse*—*lennatud*

võib koondada laadivahelduslikud tugevneva tüvega *a*-tüvelised verbid. Laadivahelduse iseärasustest lähtudes jagunevad nad mitmesse rühma.

Suurima rühma moodustavad sõnad, mille tugeva astme vormides olev *k* või *t* konsonantühenditest *hk*, *sk* või *ht* kaob nõrga astme vormides, nt *heiskama, hirskama, hõiskama, ihkama, keh-tama, kiiskama, kohtama, korskama, kriiskama, lahkama, lehkama, liuskama, luhtama, luiskama, lõhkama, lõõskama, mähkama, müh-kama, nooskama, norskama, nuuskama, nühkama, ohkama, oska-ma, paiskama, pihkama, pihtama, piiskama, priiskama, pruus-kama, puhkama, purskama, puskama, raiskama, rooskama, rus-kama, rõõskama, räuskama, sahkama, seiskama, siuhkama, suska-ma, tihkama, tuhkama, tuiskama, tuskama, uhkama, veeskama, vih-kama, viskama*.

Laadivahelduslike hulgas on verbe, mille tugeva astme *b* või *d* assimileerub nõrga astme vormides eelneva konsonandiga. Sellised on *embama, haldama, hindama, irdama, jändama, kandama, kar-dama, koldama, kondama, kordama, kuldama, lendama, maldama, muldama, pindama, rändama, ründama, sildama, särdama, tõm-bama, undama, valdama, virdama, värdama*.

Kolmanda laadivahelduslike verbide rühma moodustavad sellised, mille tugeva astme *d* või *g* langeb nõrga astme vormides välja: *algama, ergama, hiilgama, huilgama, huugama, kargama, kiirgama, kirgama, lõugama, muigama, mõirgama, oigama, põlgama, ruigama, ruugama, salgama, viirgama, öördama, üürgama*.

Pika vokaalainese või helilise konsonandi järel olev tugeva astme *b* vaheldub nõrga astme vormides homorgaanse häälikuga *v*. Niisugune laadivaheldus esineb vaadeldava alltüübi verbides *hoo-bama, iibama, kaebama, kõlbama, tiibama, värbama*.

Helilise konsonandi järel olev tugeva astme *g* asendub nõrgas astmes *j*-iga, kui helilise konsonandi ees on lühike eesvokaal. Niisugust vaheldust näeme verbides *hülgama, märgama, pelgama, pärgama, sülgama*.

***hakkama*-tüübi vormistikust**

1. *hakkama*-tüüpi verbe on tänapäeva keele seisukohalt otstarbekas vaadelda kui ühetüvelisi verbe (kõik tunnused ja lõpud liituvad vokaalile), kuigi see läheb lahku nende verbide keeleajaloolisest käsitlusest. Keeleajaloo seisukohalt on siin tegemist kahetüveliste kontraheerunud verbidega, mille mitmete vormide tunnused on liitunud konsonandile. Niisugused on *da*-infinitiiv ja selle alusel moodustatavad vormid (*hakata, hakates, hakanud, hakaku, hakakem, hakake*), samuti *tud*-partitsiip ja kogu impersonaalivormistik (*hakatud, hakatakse, hakati, hakataks, hakatagu, hakatavat*). Kõigis nendes vormides on tunnuse *t* liitunud tüve *t*-ga, nii et tänapäeva keelest lähtudes võib *t*-d lugeda tervikuna tunnusesse kuuluvaks, *a*-häälikut aga tüve lõpuhäälikuks kõikides vormides.
2. *da*-infinitiivi tunnus on *-ta* (keeleajalooliselt: geminaat-*t* on tekkinud tüve ja tunnuse *t*-aineste kokkusulamisest), mis liitub vokaaltüvele (*hõisata, kedrata, kärsata, laastata, näpata; oiates, saastates, süljates, vallates, värvates*). Üldreeglite kohaselt moodustatakse ka *da*-infinitiivist lähtuvad vormid. *nud*-partitsiibi tunnus liitub nõrgaastmelisele vokaaltüvele (keeleajalooli-

selt: tüve *t* assimileerumisel tunnuse *n*-iga tekkinud geminaat-*n* on lühenenud) — *hoovanud, kiiranud, peljanud, pursanud, ruianud, rutanud, rüüstanud, süüdanud, vallanud*.

Imperatiivi tunnuseks on (keelejäljootiselt tüve *t* ja tunnuse *k* kokkusulamise teel) kujunenud *-ku, -ke*, mis liitub nõrgaastmelisele vokaaltüvele: *iivake, kõblake, laastaku, lõhaku, lõõsaku, mallakem, muiakem, rõkake, rüüstake, saastaku*.

3. Imperfekti *si-* ~ *s*-tunnus liitub tugevaastmelisele vokaaltüvele: *arvasin, jändasid, kõplas, lükkasime, paiskasite, salgasid*.
4. *tud*-partitsiibi tunnus *-tud* liitub tänapäeva keeles nõrgaastmelisele vokaaltüvele (keelejäljootiselt on geminaat tekkinud tüve ja tunnuse *t*-ainese liitumisest): *kullatud, lapatud, oodatud, peljatud, priisatud, rüüstatud, värvatud, äiatud, üüratud*.
5. Impersonaali vormistik moodustatakse reeglipäraselt *tud*-partitsiibi alusel: tunnus *-ta* ~ *-t* (*t* sisaldab endas keele arengus kokkusulanult nii tüve kui ka tunnuse *t*) liitub nõrgaastmelisele vokaaltüvele: *kaevatakse, korрати, lõhataks, oiatagu, pumbatavat, pärjatakse, saastatagu, tihataks, tõtatavat*.

M Mõned *hakkama*-tüüpi verbid on kaotanud oma astmevahelduslikkuse ja neid muudetakse ka II pöördkonna *elama*—*muutuma*-tüübi järgi. Sellised on *laastama, saastama* ja *öördama*.

Põhitüüp *õmblema*

**ÕMBLEMA—ÕMMELDA—ÕMBLEN—ÕMBLESIN—ÕMMELNUD—
ÕMMELDAKSE—ÕMMELDUD**

õmblema-tüüpi kuuluvad tugevneva tüvega verbid, mille *ma*-infinitiivi tunnuse ees (tugevaastmelise tüve lõpul) on häälikuühend *-le*. Astmevahelduse liigist lähtudes võib siia kuuluvaid verbe vaadelda kahe alltüübina, ühes välte-, teises laadivahelduslikud verbid.

vestlema-alltüüpi

vestlema—*vestelda*—*vestlen*—*vestlesin*—*vestelnud*—*vesteldakse*—*vesteldud*

kuuluvad vältevahelduslikud tugevneva tüvega verbid, mille *ma*-infinitiivi tunnuse ees on häälikuühend *-le*.

Kirjas nende verbide vältevaheldus enamasti ei avaldu. Välte kandjaks võib olla klusiil, nagu sõnades *etlema*, *hüplema*, *jutlema*, *kaklema*, *kätlema*, *liplema*, *mõtlemata*, *näplema*, *raplema*, *riplema*, *rutlema*, *siplema*, *suplema*, *taklema*, *taplema*, *tõtlemata*, *vaplema*, *võplema*, *ütlemata*. Välte kandjaks võib olla ka muu pikk häälikuühend, mille teine ja kolmas värde kirjapildis ei erine, nt *aimlema*, *ampslema*, *ekslema*, *hooglema*, *hõõrlema*, *hõõrlema*, *jonkslema*, *jookslema*, *jõnkslema*, *kaevlema*, *keerlema*, *kekslema*, *kepslema*, *kiimlema*, *kiivlema*, *kiuslema*, *kuumlema*, *kähmlema*, *käänlema*, *maadlema*, *mänglema*, *parvlema*, *piinlema*, *piirlema*, *pöörlema*, *raevlema*, *ringlema*, *ristlema*, *sarnlema*, *suudlema*, *sõimlema*, *tiirlema*, *tolmlema*, *tunglema*, *vaevlema*, *võimlema*, *võistlema*, *väänlema*.

Pikale vokaalile järgnev või helilise konsonandiga ühendis olev pikk klusiil vaheldub lühikese klusiiliga. Niisugust vaheldust näeme sõnades *haaklema*, *heitlema*, *helklema*, *hilplema*, *hooplema*, *hõiklema*, *jantlema*, *kauplema*, *kemplema*, *kerklema*, *kiitlema*, *komplema*, *kraaklema*, *kraaplema*, *kramplema*, *küütlemata*, *liiklema*, *loitlemata*, *looklema*, *läiklema*, *naaklema*, *nautlema*, *näitlema*, *nääklema*, *puiklema*, *põiklema*, *põrklema*, *riuklema*, *seiklema*, *sõitlema*, *taatlema*, *torklema*, *tramplema*, *tõuklema*, *tõõtlema*, *uitlema*, *vaatlema*, *veetlema*, *veiklema*, *vilklema*, *vonklema*, *võitlema*, *võnklema*, *väitlema*, *välklema*, *ärplema*.

Vahelduses võib olla ka ülipikk *s* (konsonantühendis ühe tähega kirjutatud) pika *s*-iga nagu verbis *mäslema*.

vaidlema-alltüüpi

vaidlema—*vaielda*—*vaidlen*—*vaidlesin*—*vaielnud*—*vaieldakse*—*vaieldud*

kuuluvad laadivahelduslikud tugevneva tüvega verbid, mille *ma*-infinitiivi tunnuse ees on häälikuühend *-le*. Siin on esindatud väga mitmed laadivaheldusnähtused.

Suurima rühma moodustavad verbid, mille tugeva astme vormides olev *k* või *t* konsonantühenditest *hk*, *ht* ja *sk* nõrga astme vormides kaob. Sellised on *hõisklema*, *kahtlema*, *kehklema*, *kisklema*, *kõhklema*, *kohtlema*, *käsklema*, *laisklema*, *loosklema*, *nuhtlema*, *nuusklema*, *puhklema*, *pusklema*, *rähklema*, *rühklema*, *suhtlema*, *teesklema*, *tuisklema*, *tusklema*, *uhklema*, *vehklema*, *vihtlema*, *vintsklema*, *visklema*, *vähkrema*, *ähklema*.

Tugeva astme vormides pikale vokaalainesele või helilisele konsonandile järgnev *g* või *d* langeb nõrga astme vormides välja verbidel *arglema*, *hüüdlema*, *juurdlema*, *jõudlema*, *karglema*, *kiudlema*, *lauglema*, *liuglema*, *muiglema*, *noidlema*, *nõudlema*, *piidlema*, *püüdlema*, *riidlema*, *siuglema*, *taidlema*, *vaidlema*. Erandjuhtudel võib *g* asendada ka *j*-iga, nagu verbis *aeglema* : *ajelda*.

Pikale vokaalainesele järgnev *b* asendub nõrga astme vormides homorgaanse *v*-ga verbides *kaeblema* ja *tiiblema*.

Tugeva astme vormide konsonantühendites *nd*, *rd* ja *mb* assimileerub klusiil eelneva helilise konsonandiga nõrga astme vormides. Sellist astmevaheldust esindavad vaadeldavas alltüübis verbid *indlema*, *kümblema*, *lendlema*, *murdlema*, *ramblema*, *ründlema*, *tundlema*, *tõmblema*, *võrdlema*, *õmblema*.

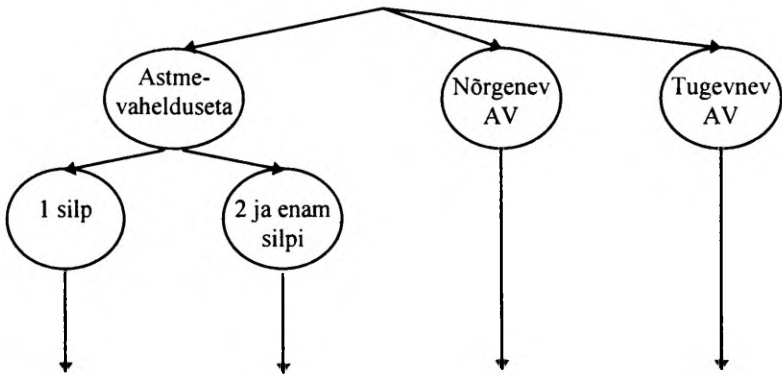
õmblema-tüübi vormistikust

1. *õmblema*-tüüpi verbid on kahetüvelised. Nõrgaastmelisest konsonanttüvest moodustatakse *da*-infinitiiv ning *tud*-partitsiip ja muud vormid nende alusel: *kiselda*, *liueldes*, *juurelnud*, *kaevelgu*, *võrrelgem*, *kümmelgu*, *laiseldud*, *nõueldakse*, *kareldi*, *tiiveldaks*, *ränneldagu*, *ajeldavat*. Tugevaastmelise vokaaltüve-

ga on *ma*-infinitiiv ning indikatiivi preesens koos nendest läh-
tuvate muudetega: *kiuslema, komplemas, kramplemast, käitle-*
maks, kümblemata, käänlesin, laisklesid, lendles, liiklesime,
liuglesite, maadlesid, noidlevat, näitlev, piidlen, põikled, püüd-
leb, raevleme, riidlete, rähklevad, seikleksin, supleksid, taid-
leks, teeskleksime, tungleksite, tõukleksid, õmble.

- P** Verbidel *mõtlem*a ja *ütlem*a on nõrgaastmelistes vormides kasutusel kaks tüvevarianti. Ühel juhul vaheldub ülipikk klusiil pika klusiiliga nagu paljudel *vestlema*-alltüübi ver-
bidel. Teisel juhul on *t* nõrga astme vormides välja lange-
nud, tegemist on erandliku, laadivaheldusega analoogse näh-
tusega: *mõtelda* e *mõelda*, *ütelda* e *öelda*, *mõteldes* e *mõel-*
des, *üteldes* e *öeldes*, *mõtelnud* e *mõelnud*, *ütelnud* e *öelnud*,
mõteltu e *mõeltu*, *üteltu* e *öeltu*, *mõteltgem* e *mõeltgem*,
üteltgem e *öeltgem*, *mõteltge* e *mõeltge*, *üteltge* e *öeltge*, *mõteldud*
e *mõeldud*, *üteldud* e *öeldud*, *mõteldakse* e *mõeldakse*,
üteldakse e *öeldakse*, *mõteldi* e *mõeldi*, *üteldi* e *öeldi*, *mõteldaks*
e *mõeldaks*, *üteldaks* e *öeldaks*, *mõteldagu* e *mõeldagu*,
üteldagu e *öeldagu*, *mõteldavat* e *mõeldavat*, *üteldavat* e
öeldavat.
2. *da*-infinitiivi tunnus on *-da*, mis liitub nõrgaastmelisele kon-
sonanttüvele. Üldreeglite kohaselt moodustatakse ka *da*-infini-
tiivist lähtuvad vormid: *kaheldes*, *nuhelnud*, *nõuelgu*, *tõu-*
gelgem, *vihelge*.
 3. *si*- ~ *s*-tunnuseline imperfekt moodustatakse *ma*-infinitiivi tu-
gevaastmelisest vokaaltüvest: *arglesin*, *juurdlesid*, *kiusles*,
mäslesime, *puiklesite*, *rähklesid*.
 4. *tud*-partitsiibi tunnus *-dud* liitub nõrgaastmelisele konsonant-
tüvele: *kiseldud*, *nõueldud*, *näideldud*, *raeveldud*, *riugeldud*,
tuseldud, *vintseldud*.
 5. Impersonaal moodustatakse reeglipäraselt *tud*-partitsiibi ees-
kujul. Tunnused *-da*- ja *-d*- liituvad nõrgaastmelisele konso-
nanttüvele: *hõigeldakse*, *kareldakse*, *koheldakse*, *liueldi*, *muiel-*
di, *piieldi*, *puseldaks*, *risteldaks*, *ränneldaks*, *sipeldagu*, *taiel-*
dagu, *teeseldagu*, *trambeldavat*, *veheldavat*, *äheldavat*.

VERBITÜÜBID

I	II	III	IV
VÕIMA	mitte <i>-ele-</i> ELAMA 3 s I-II v <i>-ele-</i> TEGELEMA 4 s, <i>-ele-</i> + <i>tulema</i> , <i>olema</i> , <i>panema</i> , <i>surema</i> TULEMA	ühetüveline ÕPPIMA kahetüvelised <i>t, p + ma</i> SAATMA <i>d + ma</i> MURDMA <i>s, sk + ma</i> SEISMA <i>l, m, n, r + ma</i> LAULMA	<i>a + ma</i> HAKKAMA <i>le + ma</i> ÕMBLEMA

KIRJANDUST

Paul Alvre, Keeleajalooline pilk eesti muutkondade süsteemile. — Keel ja Kirjandus, 1964, nr 2, lk 99–104; nr 3, lk 149–157; nr 4, lk 218–225.

Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Eesti keele grammatika, I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn, 1995, lk 9–403.

Tiiu Erelt, *Jüri(t) ja Türi(t)*. — Keel ja Kirjandus, 1991, nr 11, lk 683–684.

Tiiu Erelt, Põhiarvsõnade käänamine. Emakeele Seltsi keeleteimkond soovitab. — Keel ja Kirjandus, 1996, nr 2, lk 115–117.

Mati Hint, Eesti grammatikakirjanduse põhimõttelised ja konkreetsed probleemid. Uute eesti keele grammatikate puhul. — Keel ja Kirjandus, 1969, nr 6, lk 327–341; nr 7, lk 399–412.

Mati Hint, Eesti keele morfoloogia kirjeldamise meetodika probleem. — Keel ja Kirjandus, 1972, nr 10, lk 733–738.

Mati Hint, Häda tüüpsõnastamisega. — Keel ja Kirjandus, 1975, nr 10, lk 602–608; nr 11, lk 662–670; nr 12, lk 733–738.

Mati Hint, Minevikuline ja tulevikuline aines keelesüsteemis. Prosodia-tüübi nihked ja selle tagajärjed. — Keel ja Kirjandus, 1980, nr 4, lk 215–223; nr 5, lk 270–278; nr 6, lk 349–355.

Mati Hint, Eesti keele õpik IX klassile.

Arnold Kask, Eesti muutkondade süsteemi kujunemisest. — Nonaginta. Tallinn, 1963, lk 36–57.

Ester Kindlam, Eesti perekonnanimede käänamisest. — Meie igapäevane keel. Tallinn, 1976, lk 118–136.

Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Tallinn, 1985.

Johannes Valgma, Nikolai Remmel, Eesti keele grammatika. Käsi-raamat. Tallinn, 1968.

Johannes Voldemar Veski, Muutkondadest eesti keeleõpetuses. — Johannes Voldemar Veski keelelisi töid. Tallinn, 1958, lk 159–166.

Tiit-Rein Viitso, Eesti muutkondade süsteemist. — Keel ja Kirjandus, 1976, nr 3, lk 148–162.

Ülle Viks, Klassifikatoorne morfoloogia. Noomen. Tallinn, 1982.

Ülle Viks, Klassifikatoorne morfoloogia. Verb. Tallinn, 1980.

Ülle Viks, Klassifikatoorse morfoloogia põhimõtted. Tallinn, 1977.

- Ülle Viks, Mart Rimmel**, Eesti verbid. Morfoloogiline klassifikatsioon. Loendid. Estonian Verbs. Morphological Classification. Lists. Tallinn, 1974.
- Ülle Viks**, Verbide muuttüübid ja morfoloogilised tüübid. — Keel ja Kirjandus, 1976, nr 5, lk 276–288.
- Ülle Viks**, Väike vormisõnastik, I. Sissejuhatus & grammatika. Tallinn, 1992, lk 22–54.
- Ülle Viks**, Ühest morfoloogilisest klassifikatsioonist. — Keel ja Kirjandus, 1982, nr 10, lk 517; nr 11, lk 575–586.

LÜHENDEID

AV	—	astmevaheldus(lik)
C	—	konsonant
dift	—	diftong
E	—	erand
G	—	genitiiv
EKS	—	normatiivse eesti keele sõnaraamatu käsikiri
KR	—	kriitiline keelend
LV	—	laadivaheldus(lik)
M	—	märkus
N	—	nominatiiv
P	—	paralleelvorm(id)
<u>s</u>	—	silp
<u>V</u>	—	pikk vokaal
V	—	vokaal
v	—	välde
VV	—	vältevaheldus(lik)
ÕS	—	“Õigekeelsussõnaraamat” 1976